

ԲԱՌԱՔՆՆԱԿԸՆ ԳԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԸԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆ

ՀԳ.

ԲԱՌԱՔՆՆԱԿԱՆ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա.

Վ Ի Ե Ն Ն Ա

Մ Ի Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Տ Պ Ա Ր Ա Ն

1913.

Գրեթէ Գրքերի Կրթական

491.99-54
Վ-30

ՅՏՈՒԿԱՄ Է 1981 Թ.

ԲԱՌԱՔՆՆԱԿԱՆ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գ Ա Ս Ա Կ Ա Ն Շ Ր Զ Ա Ն

Ա.

Դ Դ Ն Ց

Հ. ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՄԻԻԹ. ՈՒՒՏԷՆ

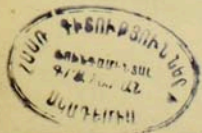
13694

Վ Ի Ե Ն Ն Ա

Մ Ի Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Տ Գ Ա Ր Ա Ն

1913.

A $\frac{\bar{\pi}}{134.51}$

Յ Ա Ռ Ա Զ Ա Բ Ա Ն

«Հանդէս Ամսօրեայ», ուսումնաթերթին մէջ սկսայ նախապէս տալ պարբերաբար «Բառաքննական դիտողութիւն», ներուս շարքը պաշտօն ստանձնելով «Հայ մատենագրութեան մէջ ցիրուցան սիւսուած վրիպակ ընթերցումներն ուղղագրել, անձանօթ քտերու նշանակութիւններն ստուգաբանել, ձեռագրական համեմատութիւններով գտել անհարազատը հարազատէն», եւ այլն, տես «Հանդ. Ամս.», 1910, էջ 368:

Առաջադիր այս նպատակէն առանց քնաւ շեղելու քննութեան ենթարկուեցան քաղմատիւ կարեւոր քտեր՝ թէ՛ հինգերորդ դարու ոսկեղէն դպրութենէն եւ թէ՛ յաջորդող ոչ-դասական մատենագրութենէն՝ անխտիր:

Սկզբնաբար միտք չկար առանձինն

հատորով “Ազգային Մատենադարան,,ի շարքին մէջ ազուցանելու քննութեանս համետ արդիւնքները. եւ այս պատճառաւ անկասկած, մասնաւանդ թէ քաջալերուած իսկ օտարազգի քառաքնիներու սովորական ընթացքէն, առանց այբուքնական կամ ժամանակագրական որոշ կարգի՝ քննութեան առնուցան խնդրական քտոերը՝ սովորաբար մասնաւոր հատածներու մէջ: Ի վերջոյ սակայն որոշուեցաւ հատորի մը մէջ ամփոփել “Հանդէս Ամսօրեայ,,ի մէջ ցրուած յօդուածները. այնուհետեւ կարելի չէր բնականաբար առանց յօրինուածութեան ընթանալ, հետեւաբար աղփարեստական կարգի հարկ էր վերածել քննուած հատուածները եւ զանոնք ժամանակագրական որոշ շրջանակի մէջ ալ փակելու համար՝ քառաքնութեանս սահմանէն դուրս վտարել յետ-մաշթոցեան անկած դարերու վերաբերող քտոերը եւ եզրափակուիլ դասական շրջանով: Այսպէս բրինք եւ մեր ուրիշ առիթներով քննած ոսկեդարեան քտոերն ալ ի մի հաւաքելով կազմեցինք փոքրիկ հատոր մը “Բառաքնական դիտողութիւններ,,ու, զոր իբրեւ առաջին

մաս կը յանձնենք առ այժմ՝ քառագրագիր
 Հեղինակներու (Lexikograph) տրամա-
 դրութեան:

Դիւրութեան համար մանրամասնօ-
 րէն յօրինուած է գործիս կցուած քառա-
 ցանկը, որ կը բովանդակէ թէ՛ ուղղագրուած
 եւ թէ՛ անհարազատ կամ վրիպակաւոր
 բառերը:

Հ. Ա. Վ.

ԲԱԹԱՔՆՆԱԿԱՆ ԳԻՏԱԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԳՆՍԵԿԱՆ ՀՐՋԱՆ

Ակնար:

1. Ձի գոր աւրինակ խալամ մի ի պարտիզի
-- -իւն-ը է կանգնեալ, սոյնպէս եւ գիրն նոցա...
Թուղթ Երեմեայ (Սիրաբ) Ա. Ենեա. 1833, էջ 167.
ՀԲ կը գրէ " -- -իւն-ը է կանգնեալ, " խրատիլակ
առ ի ահիւ կամ յաշաղութեամբ հարկանել զաշ"
սեսողաց, մեկնութեամբ (Ա. էջ 27), Նստրագրե-
րուն կազմութիւնը սակայն ըստ ամենայնի նման
է հոս " առ աղանէ, առ աւրինակէ, առ շքոյլէ,
ասութիւններու, ՀԲի ընթերցուածն ըստ այսմ, գոր
կը կրկնէ նաեւ " խալամ, բառին տակ (Ա. էջ 911)
սխալ է, գոր միացրնելով ընթերանլու է տպագրին
համաձայն " -- -իւն-ը, բացառականակերտ է
գրէն այն աստիճանի մոլորած է ՀԲ որ առան-
ձին մնացած " -- -ը " -- -իւն-ը, ին փորձած է կցել
եւ ստեղծել անգոյ բառ մը " -- -իւն-ը, Աւելի
" բժժանք, ի մասսա ունի այստեղ -- -իւն-ը, որուն
հետ սերտ յարաբերութեան մէջ է Ոսկ. Առդ.
մեկն. ընթերցուածը " Ա.իւն-ը է, ասէ, մանուկդ, "
էջ 619.

ամբաստ:

2. Կիւրեղ Աղեքսանդրացւոյ բնծայուած Բ. Օրինաց մեկնութենէն յառաջ բերելով ՀԲ բառս կը գրէ: «բառ անստղոյց, զի կամ է յն. ἄμεινον, որ է սաղմն, եւ կամ թերեւս խլուրդ», ՀԲի յառաջընթացութիւնը ամբողջական չէ, ահաւասիկ Կիւրղի վկայութիւնը իւր ամբողջութեամբը: «Արպէս զենուցու ոք շ-ճէ-տն, այնպէս պիղծ համարեալ լիցի. այսու ցուցանէ թէ զյղի ոչխար ոք մի զենուցու, զի որ յորովայնի մեռանի բնդ այն համար է (2. համարէ) թէ շ-ճէ-տն ոք սպանանիցէ, քանզի -ճէ-տն կոյր է, եւ ոչ գիտէ որպէս սպանանիցի», (մեր Մատ. 2եռ., Թ. 231, թղ. 35ա): Եւ որ այս վկայութիւնը աչքի առաջ ունենալով հետեւեալ գիտողութիւնը կ'ընէ (Բառարանութիւն, էջ 106). «Ըստ իս -ճէ-տ կը նշանակէ խլուրդ . . . Եւր Հայկազեանն միայն Կիւրղի . . . մեկնութենէն վկայութիւն մէջ կը բերէ. բայց եւ գտած եմ այս բառն անեւ Վաղիանոսի բառերուն մէջ, յորս կը գրուի. «Ասփաղիկ. Աճ-բոյտ». Ասփաղիկ է յոյն բառն -ασπ[α]λαξ, այսինքն՝ խլուրդ (հմմտ. մեր Մատ. 2., Թիւ 222 «-նբոյտ ասփաղիկ, Վաղ. բա. asp[h]alax). մինչեւ հիմայ Խոտրընթեցիք Աճ-բոյտ կ'ըսեն խլրդին», Եւ որ այս ի կարծեաց ստուգութեան կասկած չի թողուր այլ եւս Իրենեայ Բնդ. Հերձուած սցի սա հատուածը. «Ոչ գոհացան զարարչէն իւրեանց եւ ոչ զլոյս ճշմարտութեանն կամեցան տեսանել, այլ զաւրէն -ճէ-տն սուղեալք ի խորութիւն անմտութեան», էջ 224. Եւսարագիբը Իրենեայ լատին բնագիրը կը թարգ-

Տանէ sicut mures caeci (Harvey, S. Irenaei libri quinque adversus Haereses, Cantabrigiae 1857, t. II, էջ 404), ուրեմն կոչը Տուկո, գերմ. Blindmaus որ է aspalax typhlus. Զարմանալի է սակայն որ ուրիշ Բառագիրք Վր (Մեք. Մատ. 2., Թիւ 225) «բառք ինչ Հանեալք ի բառարանէ Ստեփան Վարդապետի կամենցացոյցոյն ունի ալէնոյ իրրեւ «խոտ բժշկական, անծայիկ, անծիղ, անսերմն (asp[er]n[i]um scolopendrium), որ է բոսնոսայրի (Գաղ. բա. scolopendre) արծուածունկ. ցողկենի որ բուսանի ի ջրհորս եւ ի խոնու փոսոյ: Պլինիոս ալ 19, 6. 51 բոյսերու մէջ կը յիշէ aspalax այլուստ խորոզ բառը, որուն բուսարանական իմաստը անծանօթ է (Հմտ. Forcellini, Tot. lat. lex., t. I aspalax բառին տակ): Զարեղախեան կը յիշէ ալէնոյ իրր յովազ կամ միեղջերու pantera, liocorno, այս իմաստով անծանօթ է ինծի բառոյ:

ամեն:

3. Այս բնական ճին գրաբարի Հասարակօրէն անսովոր, այսու Հանգերձ Բուզանդայ եւ Զգօնի դասուն մէջ վաւերապէս դորձածական Համարած -Քն ձեւը (Քննակ. Քերակ., Նախաշաւիղ, էջ 64) կարելի չէ այսօր իրրեւ դասական պաշտպանել: Մէն է վիշեան արդէն «անկանոնութիւններու եւ «քերականական սխալներու կարգին մէջ դրած է ձեւս, Հանգ. Ամս. 1903, էջ 230, որ անանց քննութեան յառաջ բերուած -Քններուն անհարպասութիւնը ձեւագրական եւ

բնագրական համեմատութիւններով կարելի է
 վերջնականապէս վճռել: Գրասական հոյերէնի մէջ
 նկատուած շատ մը վրիպակներ ծագած են պար-
 զապէս համեմատազրութիւններէ. այսպէս յա-
 ուաջ եկած է նաեւ -Տէ՛ն ձեւը «ամ», կամ «ամե»,
 համեմատութեանէն, որուն ուղիղ բնթերցուածն
 էր սակայն -Տէ՛ն-յն. մեր այս կարծիքին շատ զօրա-
 ւոր ապացոյց է Ոսկ. Մեկն. Մատթ. Ա. էջ 745
 սա սուղը «Եթէ ո՛չ յ-Տէ՛նէ տակալ տանձինն ոչ
 կազմի», որուն դէմ Պարբսի օրինակը կը դնէ
 «ամե», բոս այսմ բուն հարազատ ձեւն՝ յ-Տէ՛ն-յնէ
 (հմտ. Թոսոնեան, Հատ. Ընթ. Ա. էջ 90).
 այս կարգի տակ կը դնեմ հետեւեալ երեք յա-
 ուաջերութիւնները. «Այսու -Տէ՛ն-», Ոսկ. Մեկն.
 Պաւլ. Ա. էջ 295, Մատենագարանիս Թիւ 42
 2եռագրին ունի «Այսու -Տէ՛ն-յնէ», հարազատ
 ձեւը. Յերոնիմեայ Թագաւորութեանց զրոյ
 յստաջարանին «Եւ այսպէս դու՛մարին միանգա-
 մայն հնոյն աւրկնսգրութեանն գիրք քսան եւ
 երկու բնդ -Տէ՛ն-յն», հատուածը (Բազմապէս,
 1877, էջ 203) Մատենագարանիս Թիւ 47 2ե-
 աագրին մէջ կը փոխուի «բնդ -Տէ՛ն», իսկ Թիւ 305
 2եռագրին մէջ մի եւ նոյն հատուածը «ամե»,
 համեմատութեամբ կը ներկայանայ, որ թէ «ամե»,
 թէ «ամենայն» կրնայ կարգացուիլ բնթերցողին
 գիտութեանը համաձայն. այսպէս ծագած է նաեւ
 Ագաթանգեղոսի «ճնեալ գառինքն ամե-
 նայն լուսակիզն էին», էջ 385, նախադասութեան
 Բձձ՝ օրինակներու մէջ «-Տէ՛ն» բնթերցումբ: Յա-
 ջորդ վկայութիւններու մէջ երեւան եկող -Տէ՛ն-

ներն ալ սխալադրութեան արդիւնք են եւ կամ յեանն ժամանակներու ներմուծում. Ոսկ. Մեկ. Էս. էջ 11, «ասէն եւ ի միակ» եղծուած բառերը մեր օրինակը (Թիւ 223) կը կարգայ «-Տէն եւ ի միակ», որ պիտի բլլայ «-Տէնէ-է՛մ իսկ», հմմտ. Ս ե բ ե բ. էջ 121, «Եւ ես -Տէնէ-է՛մ զաստուածութիւնդ քո քարոզեցի», էջ 132, «Եւ -Տէնէ-է՛մ ի միան», էջ 138 «-Տէնէ-է՛մ ամենայն մարդ կենդանի է. Ոսկ ե բ ե բ ան ի նոյն մեկնութեան մէջ կը կարգանք դարձեալ, էջ 470, «զի թէ ոչ զ-Տէնէ, գոնեա սակաւ ինչ ժառանգեցեն», զոր սակայն հրատարակիչը գրած է «ըստ պահանջելոյ կարգի բանիցն», առանց միտ դնելու բառիս խորթութեան. կարելի չէ՛ կարգալ «զէ-է-է՛ն», Էւ ս ե բ ե ա յ Եկ. Պատմութեան «վկայքն -Տէն-ը», էջ 345, պէտք է ասորոյն համաձայն Ս ե բ բ ս ի հետ ուղղագրել վկայքն --էն (հմմտ. The ecclesiastical history of Eusebius, ed. Wright and M^o Lean, էջ 267). ուրիշ ճամբով սպրդած մտած է բառս Զ գ օ ն ի հեանեալ հաստուածին մէջ, «ասոց յաւրէնս, անիծեալ ամենայն՝ օր առնու գքոյր իւր կնութեան, հանգերձ պլլովք -Տէնէ-է՛ն», էջ 222, այսինքն գաղափարոյր փոխանակ Ս. Գրոց յառաջընթացութիւնն ամբողջապէս դնելու, ինչպէս ունի ասորի բնագիրը եւ ըստ այլմ ինչպէս ունէր հայ նախագաղափար օրինակը, փորձած է իւր կողմանէ համառօտութիւն մը «հանգերձ պլլովք -Տէնէ-է՛ն յաւելուածով [տես Թիւ 7]. Զ գ օ ն ի հայ բնագիրն ասորեբէնէ շատ հաւատարիմ թարգմանութիւն բլլալուն շնորհիւ (հմմտ.

Sasse, Prolegomena in Aphraatis, sapientis Persae, sermones homileticos, Lipsiae, 1879, էջ 25) յայտց - Դէնէն պղծութեանցն նախագատութեան, էջ 222, նորաբախար իբրեւ յեսասմուտ կարեւի չէ ջնջել, վասն զի սարբերէնի մէջ կայ - Դէնէն յաւելուածք և 11b36 20 40. Graffin, Pat. syr. I, էջ 545, ասկէ սակայն չի հեռուիր բնաւ հարազատութիւնը:

ամենա-

4. Գերագրական իմաստով «-մէն-» նախադիր մասնիկը շունի դասական նկարագիր. ժամանակը սակայն մութած է տեղիս տեղիս նման խանդարութեան, որոնք ուղղուելու են խնամով: Ոսկ. Մտթ. Մեկն. Գ. հասորին մէջ կը կարդանք «գլխարոս մատուցանէ յառաջ (Յովհաննէս)՝ ընդ ժողովուրդսն խաւսել (2.՝ իսկ տպ. Խ-տել-ով) եւ նշանս տունել . . . եւ շխարուցանէ շ-մէն-յ-մ-մ-ջ-դ-է-ն-ն-ն-ն-ն նորա», էջ 47. Մատենադարանիս թիւ 2 Ձեռագիրը, որ ընտիր նախագաղափարներէ քաղուած ոչք մըն է, հատուածիս յամենայն դէպս եղծուած բառը կ'ընթեանու շ-մ-մ-ջ-դ-է-ն-ն-ն-ն-ն նորա, թղ. 17բ. ուստի «-մէն-» մասնիկը շկայայտ ընթեցրուածը թէեւ տպագրի ընթեցրուածին նման տարբեր է յոյն բնագրէն՝ καὶ οὐχ ἀποχρόπτει αὐτοῦ τὰ κατωρθώματα, այսու հանդերձ համակայն բլաւով դասական հայերէնի՝ արժանի է ընտրութեան: Այսպիսի է նաեւ շնորհք ի վերայ շնորհաց կին ամաթղած, եւ ոչ է կշիռ -մէն-մ-մ-մ-մ-մ-մ անձին նորա. Սիրաք, Գլ. ԻԶ, 20

(էջ 99). զոր շք յն. համեմայն կարգաւ կը
հրամայէ. ⁴Ալ է կշիռ ամենայն՝ ռէ-նէ՛ ժուժ-
կալ անձին = καὶ οὐκ ἔστι σταθμὸς πᾶς
ἄξιός ἐγχερατοῦ ψυχῆς, յունարեանի համեմատ
ժուժուած բառը յանգղոսթիւն շէ. Սիրարի մէջ
ոչ միայն՝ ⁵պակասեն զլուսիք քանի մի եւ ասիւք
սմանք ի տեղիս տեղիս, (էջ 9), այլ նաեւ զրեւ-
ու բառեր, որոնց բացակայութեամբը մտազուրկ
կը մնան շատ տեղ իմաստները, զորոնք
պէտք է անպատճառ յաւելուէ ընդգրկն մէջ,
համեմատե միայն ⁶Որ լցուցանէ իրբեւ զեփրատ
շնճուր, եւ իրբեւ շարճն յաւուրս հնձոցն,
Գլ. Իդ, 36 (էջ 92). այս հասուածին նաորագրերը
յունարեանի համեմայն կը կարգաւ՝ ⁷շնճուր
(σύνεσις) . . . շնճուր (Նործանշոյն) . . . ⁸Քորի շա-
ղախելոյ հասասար է, Գլ. ԻԲ. 1 (էջ 80) ո՞վ շկայ-
յոյնն ունի օկնչրօ՞ւ, ուստի լ-քն. — ⁹պալթէ
աստապղելոյ անցցեն, Գլ. 1Բ. 21 (էջ 123) յն.
ուձի նաեւ νεφέλας = ¹⁰շնճ - շնճ. — ¹¹Արպէս
եւ սիրա հպարտից ի կարգ (փորձէ) Գլ. 1Գ. 31
(էջ 129). այս անիմաստ կտորը յոյնը կը կարգայ՝ օձ-
տաւ օἶνος καρδίας ἐν μάχῃ ὑπερηφάνων, ըստ
այսմ ¹²որպէս քննի շոբրա հպարտից ի կայ, եւ այլն .
Սերբերի անուա աստիկն ճառին օրինակներն ալ
կ'ընծայեն Վն-ո՞վ բարդուած բառի մը հետա-
քրքրական տարբերակները. ¹³Ան-ճէ ¹⁴Հոգին՝
ստոյգ Հոգի սուրբ, Սերբեր. էջ 4, Մատենադարանին
Թիւ 515 օրինակը կ'ընթեանու ¹⁵ճէ ¹⁶Հոգին, եւ
այս է հարազատը, դարձեալ Վն, էջ 6, ¹⁷մի Հոգի
Վն-ճէ, որուն վաւերական ընթերցումը պա-

Հուած է նոյն Մատենադարանի թիւ 217 Ձեռագրերն մէջ «մի Հոգի ---բն», ընդ հակառակն -նք, էջ 7, «Անձն որդւոյ կամ ---բն Հոգւոյն, դասական ձեւը աղծատուած է թիւ 515 Ձեռագրերն մէջ «-ձն---բն Հոգւոյն»:

-ային:

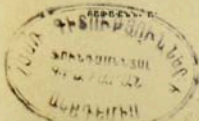
Յ. Մասնաւոր յօդուածով ցուցուցինք թէ --յն մասնիկը դասական նկարագիր չունի՝ յետոյ ներմուծուած ըլլալով հինգերորդ դարու մատենագրութեան մէջ (Հանդ. Ամս. 1910, էջ 242): Ո՛րչափ կը շարունակենք համեմատել բնագիրներ, այնչափ կը հաստատուինք մեր հանած եզրակացութեան մէջ: Այստեղ յառաջ կը բերենք տրամադրելի նոր համեմատութիւններ. Ոսկ. Մեկն. Պաւղ. Ա. էջ 705, «Տըպիւղն բնութիւն», Մատենադարանի թիւ 42 «Համառօտ Մեկնութիւն» կը փոխէ «Տըպիւղն բնութիւն» թղ. 141ա. -նք, էջ 820, «Վաղուեան քիչքն» = Ձեռ. «Կազուութեանն քիչքն», թղ. 148բ. -նք, էջ 855, «մի եւս այսուհետեւ անդրէն ի ---բն գործս դառնայցեք» = Ձեռ. «ի ---բն», թղ. 150բ. -նք, էջ 866, «Հոգւոյն որբս ընուն» = Ձեռ. փոքրիկ փոփոխութեամբ կ'իյնայ որդայթին մէջ «---քնննն Հոգւով ընուն», թղ. 151բ. -նք, էջ 903, «---քնննն գրոց» = Ձեռ. «---քնննն գրոց», թղ. 153ա. -նք, էջ 554, «Երկնն գաւրութիւնք» = Ձեռ. «Երկննն զհնուորութիւնք», թղ. 174ա: Ոսկ. Մտթ. Գ., էջ 88, «ամենայն ուրեք շէքննննն խորհէին», Մատեն-

Նազարանիս Թիւ 2 Յայտուութիւն, որ բնաբերագոյն
 գաղափարէ բնդ օրինակութիւն է, կ'ընթեանու այս
 հատուածը "ամենայն ուրեք շէրտի-րէն (-) խոր-
 հէին, օրինաւոր տարրերութեամբ, Թղ. 29ա.
 -նք, էջ 9, "ի-ր-ըն ամպ երեւի, Թիւ 2 Չեռա-
 գիրը գարձեալ ուղիղը կը ներկայացրնէ գրելով
 "ի-ր-ըն ամպ երեւի", Թղ. 166ա: Ոսկ. Ճառ. Ի
 Ղազարոս Զ. էջ 551 "գի ի խոր իջանեցէք - - - - -
 շէրտի գրոց", Սեր Թիւ 232 Չեռագիրը կ'աղծատէ
 " - - - - - շէրտի գրոց":

1345
 1367

այլ:

6. "Նա եւ Աստուած յայն սակս առ զմար-
 մինն, զի սուրբ է, եթէ յ-ըն կասկած ինչ էր
 ապա եւ առնոյր իսկ ոչ. Ոսկ. Մեկն. Պաղ. Էջ 307: Բառիս օրինակին մէջ խանգարումը զգա-
 լէն ու տեսնելէն վերջն իսկ, այսպէս անիմաստ ու
 մութ ուղած է թողուլ հրատարակիչը հատուածս,
 զոր սակայն յոյն բնագրի իմաստին համաձայն շատ
 դիւրին էր ուղղագրել եւ ընթեանուլ "յ-ըն":
 այս ընթերցումը կը համապատասխանէ յոյնին
 ῥουσοῖν (= աղտոյ), զոր հայ թարգմանիչը քիչ մը
 վեր արդէն դորձածած է. "Տեսանես զի սրբու-
 թեան նշանակ յամենայն [ի] մեղաց -ըն, ապա-
 տելն է, եւ ստորեւ "Չայն երկիւղածութիւն առ
 այնպիսի ինչ իրս պարտի ցուցանել որ զոգիսն
 պղծ իցեն, այն է պղծութիւն, այն է անսրբութիւն,
 այն է -ըն":

այլ (և այլն):

7. Մեզի սովորական «ե- այլն»ը (= et cetera) սպրդած մտած է յընթացս նաև սոկեղևնիկ գրականութեան մէջ շատ բնական ճամբով, ինչպէս կը ցուցնեն հետեւեալ օրինակները. «Տե- սին զնա քաղցեալ եւ ծարաւի եւ արբուցին, ե- այլն». Ոսկ. Մեկն. Մատթ., Գ. էջ 83. Հոս ինչպէս բնագիրը նոյնպէս Մատենադարանիս Թիւ 2 օրինակը շարունակաբար յառաջ կը բերեն Ս. Գրոց վճիռը՝ «Տեսին զնա քաղցեալ ե- իբր-իբրիւն, եւ ծարաւի եւ արբուցին, աւտար եւ ժողովեցին, մերկ էւ զգեցուցին, հիւանդ եւ տեսին, ի բանդի եւ շուգան տեսանել: Եւ տացէ նոցա զարբայութիւն երկնից», Թղ. 25բ., ինչպէս ակնյայտնի կը տեսնուի բնդ օրինակնուն երկայն հասուածք համառօտել ուղեւով իւր կողմանէ ներմուծած է «ե- այլն». — «Քաղցեայ եւ ետուր ինձ ուտել, ե- այլն», -նք, էջ 85 = *καὶ τὸ ἐξῆς ἄπαντα*. Չեռազիրս գաւառական սճով կը թարգմանէ «ե- շայլն -էն-այն -է ը-տ -ի-նէ», Թղ. 27ա. «Եւ ետուր ինձ ուտել, ե- այլն -էն-այն», -նք, էջ 86, մեր օրինակն ունի «ուտել, ծարաւեցի եւ արբուցէք բճիգել, ե- այլն ե-տ -ը յե-տ -այլն», Թղ. 27բ = *ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ τε, καὶ τὰ ἐξῆς*. «Եւ Գաւիթ առէ, ճրագ է բան քո ստից. ե- այլն», Զ. Գ. օն, էջ 12. ասորի բնագրին մէջ ամբողջական է Սաղմոսի հասուածք «Եւ լոյս տան շաւղաց իմոց» (Սղմ. ճԺԹ. 105), ուստի յետին ժամանակի ներմուծում է «ե- այլն»ը. «Աւտար էի եւ ժողովեցիք զիս, ե- այլն», -նք, էջ 77, ասորին շունի հոս «եւ այլն» անկանոն

յաւելուածը, հետեւարար գարձեալ ներմուծում մը անագանագոյն ժամանակէն. (այսպիսի է նաեւ նոյն գրքի հետեւեւալ կտորը. «Հանդերձ այլովք - Բէ՛ն-», էջ 222, որուն վրայ վերը [Թ.Ի. 3] խօսեցանք): Այս երեւոյթը շատ ստեղծ է Ոսկերերանի մեր հրատարակած Երբայեցւոյ թղթոյն հատուածին մէջ (Հանդ. Ամ. 1913, էջ 41—44) «Տեսանեա կգրայր է- -յն», էջ 41: Թուարէնի մէջ ամբողջապէս յառաջ կը բերուի Գործք Առաքելոցի Թ. 15 հատուածը: Այսպէս նաեւ -նք, էջ 42 «Ընդամենայնի ամենայն եղէ է- -յն», որուն համապատասխանը, սակայն չկայն յոյ բնագրին մէջ: Նոյնպէս, -նք, «Երբայեցի յերբայեցւոյ է- -յն», յոյնը գարձեալ ամբողջական է եւ հայր կրճատած է վկայարեւութիւնը. հատուածիս երեք նտարագրերը չկան նաեւ Անկիւրիոյ Կարմիր-վանքի Մատենագարանին Թ.Ի. 48 Ձեռագրին մէջ, էջ 767, որ կը բովանդակէ ի մէջ այլոց Երբայեցւոյ թղթոյն մի եւ նոյն յառաջաբանութիւնը՝ ընտրելագոյն օրինակութեամբ, որուն մէկ պատճէնը հաճած է ազնուօրէն տրամագրել մեզի տեղւոյն Արժւոյ. Եպիսկոպոսը՝ Բ. Սրբազան Կիւլէսէրեան: Եթէ նման երեւոյթ մըն ալ Կիւրղի ընծայուած Ս. Գրոց մեկնութեան հետեւեւալ հատուածին մէջ ընդունինք. «Հրեշտակաց իւրոց պատուիրեալ վասն քո պահել զքեզ յամենայն ճանապարհս քո, եւ -յն է- -» որ զկնի սոցին Էթէ-է, Ձեռ. Թ. 49ա, այն ատեն մեր նտարագրած Էթէ-է ոչ-ընտիր բառն ալ կը աւելի հոս իւր արդէն տարակուսական գոյութիւնը, առ այս

Հմտե Կէնէ վիշեան, «Արգարու զոյցին»
(Կարբէր) թարգմանութեան յառաջաբանին
ձջ. Սիեռնա 1897, էջ ԺԱ:

այցել:

Տ. Արթւթանգեղեայ կրկնագիրը կը ներ-
կայացընէ մեղի այս բանը. «արքայ աւէ. [գիտաաջիբ
ղի] ապախա արար[եր զվաստակսն] քո որ ինձ[ն
վաստակեցեր] սրու՛մ ես եմ [վկայ. արգ փո]խանակ
կե[նացն զոր պարա էր] ոյցել քե[ղ յաճախեմ
քե]ղ նեղութ[իւնս]», Թղ. 28բ. Աճառեան կը
զրէ (Քննութիւն կրկնագիր Արթւթանգեղասի,
Հանդ. Ամ. 1913, էջ 16—17) «Այցել ուրիշ տեղ
չի պատահիր, եթէ ոյց բառէն հանեցը՝ անբժնե-
լի է փնտռ ոյցել բացատրութիւնը: Արնա՛ք ար-
գեղք կարծել յետին ոյցել ձեւը. որ (տպագրին)
նոյն անուել, բառն է: Ընդունելի չի թուիր ինծի
այս կարծիքը. ոյցել բայը նախ իբրեւ գասական
յայտնի է Ոսկեբերանէն, Մաթ. Ա. էջ 740 «եւ
յորժամ լսէրն թէ շէ հնար ոյցել: Բայց սակայն
չվհատէր կինն. զոր ՀԲ կը մեկնէ «այց առնել».
Գժբախտարար յոյն բնագիրը տարբեր է այս տեղ
(ὄτι τὸ πρῶτον γένεσθαι ἀμύχανον), սրով բուն
իմաստին շէնք կրնար թափանցել. Արթւթանգե-
ղեայ ոյցելը սակայն թոյն կու տայ կարծել ապա-
հովապէս թէ բառս համազօր է «խնդրել»-ի.
«Հայցել»ն է, որուն նն ինկած է. այսու բժնանելի
է փնտռ ոյցել բացատրութիւնը: Հմտ. Ի. Ե. Բ. Բ. Բ.,
«Մի ինքրե ոյցել զնա. յայտ է թէ մի ոյցել ոյցել. ՀԲ
Ա. էջ 100:

անխլթ :

9. "Եւ այսու յայտ առնէ թէ կուրու-
թեանն՝ վարքն իւրեանց եղեն պատճառք, եւ
վարքն այնպիսիք յիւրեանց ծուլութենէ եւ յա-
խէն մտացն, Ոսկ. Մեկն. Պշ. Ա, էջ 807. Հատա-
ծիս մէջ իրրեւ անհմաստ մեր նոտրագրած բառք
նախորդ "ծուլութիւն" բառին հետ նշանակու-
թեամբ կապելու համար թերեւս՝ ճառքնախօս մը
փոխած եւ կարգացած է "յանջանութենէ մտացն"
(Մանօթ.) : Եղջն բնագրին αναληστία բնթերցուա-
ծոյն Մատենագարանին թիւ 42 ձեռագրին "յա-
նջէտ մտացնը լաւագոյնս կը պատշաճի եւ
նոյնն է հարազատ բնթերցուածը : ՀԲ Ոսկեր-
Եփեսւ.էն կը բերէ վկայութիւն մը "յանհեղեղ
մտացն, որ նոյն է մեր ձեռագրին համապատասխան
հասուածին հետ. այսու աւելի կը հաստատուի
մեր կածիքը :

անմիտ :

10. "Սպան զՋամբէս (= Կոյ), հալածեաց
զԱբար (այ. զՋաբար), աւելի արար զժողովուրդն
(= Խալ, Յես. Ժ. 33), խորտակեաց զՍիսարա (այ.
զՍիսարայ) : Ջգ օն, էջ 335, այսպէս ունի նաեւ
Անտոնեւիի, որ եւ կը թարգմանէ dementem
fecit populum (p. 412). բոլորովին ուրիշ իմաստ
ունի Ափրա հատի գործածած Կոյ բառը = "եղծ,
կործանեաց, ապականեացն. այս համեմատու-
թեամբ գիւրին է "աւելի արար, ն ուղղագրել եւ
Բուզանդայ յատուկ ոճով կարգալ "աւելի արար"
համեմատէ "Ջամենայն զաւրսն Պարսից կատրեալ

—նէ՛ն —ը—ըն—ը սպասեցին», Բուզ. էջ 126,
 «Չգաւրսն —նէ՛ն —ը—ըն—ը», —նէ՛ն, էջ 134, «մինչեւ
 —նէ՛ն զգաւրսն Արեացն (տպ. Արանցն) —նէ՛ն»,
 —նէ՛ն, էջ 169—170:

անուանի:

11. «Եւ ե քահանայ սուրբ պաշտաւնեայ, եւ
 մեր վաստակեսցուք, զի եղիցուք մանկունք —նէ՛ն
 նորա», Չգաւն, էջ 374, գիր առ գիր նոյն է նաեւ
 Հռոմի տպագրութեան բնագիրը, զոր հրատարա-
 կիչը յատեներէնի կը վերածէ ut efficiamur
 celebres pueri eius, p. 438 = զի եղիցուք
 երէնէն, Եւ—ն—ը մանկունք նորա. ուրիշ տեղւոյ
 համաձայն հասուածս եւ պիտի ընթեռնու՛մ «զի
 եղիցուք մանկունք ի—նէ՛ն նորա (mansionis eius),
 համտ էջ 359. «Ժողովեաց զգրուութիւնս մեր,
 արար զմեզ մանկունս ի—նէ՛ն իւրոյ». ինչպէս այս
 նոյնպէս միւս նախադասութեան նորագրին գի-
 մաց ասորի բնագիրն ունի միեւնոյն բառը, օր, և
 տես Graffin, Pat. Syr. I, p. 652 եւ 684:

անօտու:

12. «Եւ արջ ծանրանդամ է մարմնով. . .
 տղեղ անդամուք, —նէ՛ն— (այսպէս նաեւ Մատե-
 նագարանիս թիւ 349 Չեռագիրը) եւ անպատ-
 շած, Բարսեղ, Վեցօրեայ, էջ 185: Կտարագիր
 անծանօթ բառս այսպէս կ'ուղղագրէ հրատարա-
 կիչը. «տղեղ անդամուք, —նէ՛ն— եւ անպատշած.
 մեր թիւ 612 օրինակը կ'ընթեռնու —նէ՛ն—, իսկ
 Այվատեանի ընտիր գաղափարը՝ —նէ՛ն—, Մա-

սիս 1853, Թ. 11—60, ուր քննութեան կարօտ
կը համարուի բառս: «Բառք քերթողականը վասն
շափոյ հոմերական տաղիցն ի մէջ կը գտնէ
Այվատեան մնորս բառ մը մէջնէն նշանա-
կութեամբ կամ Բարսղինը ուղղելի կը կարծէ
մնորս (իրրեւ անմաղ, լերկ). վերջին ենթա-
դրութիւնը հաւանական չի թուիր ինծի, բայց
Այվատեանի մնորսն շատ զիւրաւ կը կարգա-
ցուի մնորս կամ մնորս: Անոր ձեւ մը ծանօթ
է արդէն Ոսկեր. Պաւլ. է «Որդիս մնորս եւ ստա-
հակս», Ա էջ 910, երկու անգամ:

ստորագի:

13. Բուղանդ էն է հետեւեալ հա-
տուածք. «Իրրեւ սեպհական իրնմէ առանձին մն-
չութի կը կարգեալ, Գ. Գլ. ԺԳ, էջ 114: «Ան-
չութի շէ կը մեկնէ «տեղի առաջոգ, հովանոց, ա-
մարանոց, դուարձալի եւ հով վայրք», Նահա-
պետեանի կարծիքով մնչութին կրնայ լուծուիլ
«մի ազգի, տոհմի, տան իրական անունէ մը փո-
խանակուելով» (Ուղղագրութիւնը ազգ. Մատե-
նագրաց, էջ 93): Երկու կարծիքներն ալ սակայն
հիմնովին սխալ են. ինչպէս Նահապետեան է
կ'իմանամ, Բագրատունին «առանձին, ջոկ,
դատուած» մակբայներու հոմանիշ գործածած է
ճշդիւ մնչութի բառը. միեւնոյն իմաստով նորո-
գիւտ մնչութի ձեւ մը բնծայեց Իրենեայ հայ
թարգմանութիւնը. «Այս է աւրհնութեանն դա-
րութիւն լինել զԱստուած եւ զՏէրն բոլորեցուն
Սեմայ ստացուած մնչութի աստուածաշարութեանն»:

Յոյցք, էջ 15, որ յաջողութեամբ գերմաներէնի
 թարգմանուած է հրատարակիչներէն. Die Kraft-
 wirkung des Segens aber ist, dass der Gott
 und der Herr von allem für Sem zum be-
 sonderen (մասնաւոր, առանձինն) Besitz der
 Anbetung wurde. Հմմտէ նոյնպէս Weberի
 թարգմանութիւնը Bibliothek der Kirchen-
 väter շարքին մէջ, Իրեն. հար. Բ. էջ 15: Ըստ
 իս թէ Բուզանդայ -- շնորհիւ եւ թէ Իրե-
 նէոսի -- շնորհիւ աղաւաղուած են. երկուքն ալ
 կ'առաջարկեմ բնթեանուլ -- շնորհիւ, որ կը նշա-
 նակէ "առանձին, յատուկ, մասնաւոր" եւ
 իբրեւ այսպիսի երկու անգամ կը գործածուի
 դասական հայերէնի մէջ. հմմտէ "Թէպէտ եւ
 համաւրէն զամենեցունց սիրոյն ասաց, այլ եւ
 յառանձինն եւս յ-- շնորհիւ իրաքանչիւր որ գայ",
 Ոսկ. Մեկն. Պաւլ. Ա. էջ 612, "Օրէնք սիրոյնք,
 կարգք -- շնորհիւ", Ոսկ. Ես. էջ 12. այս վերջին
 վկայութիւնը սխալմամբ կը մեկնէ ՀԲ "ուր իցէ
 ոչ ոգւոյ, բարեկարգ, բարեձեւ", նոր ստացուած
 տակաւին անթիւ Չեռագրի մը մէջ կը կարդամ
 " -- շնորհիւ = որիչ հոգի կամ գառ կամ առանձինն ".

ապարանդ:

14. Սոյն բառին Ոսկերեբանի Ազոսաց-
 ւոց թղթոյն մեկնութեան մէջ գործածուած երեք
 վկայութիւններն աչքի առջեւ ունենալով նս-
 բայր՝ Բուզանդայ "յ-դ-բ-նէ շնոց -- նէլոյ
 պատճառաւ" նախադասութիւնը, էջ 237, շատ
 լաւ կ'ուղղէ "յ-դ-բ-նէ շնոց -- նէլոյ պատճառաւ"

եւ ապա առանց դոճացուցիչ պատճառաբանու-
 թեան կը յարէ մեկնութիւն մը բառիս. « յապար-
 ասեզին երթալն կամ «անցանեւ» և միգելու
 երթալն, «զապարասեզին պէտս վճառեւ» և միգել.
 «ապարասեզք» և մէզ (Ատրիւն վարդապետ եւ
 նորին թարգմանութիւնը, էջ 446), Այս բացա-
 արութեան դէմ կը բողոքէ թարգմանութեանս
 յոյն բնագիրը, որ պարագայիս մէջ միակ ճոխա-
 ւորն է. կը գրէ Ոսկերեբանի թարգմանիչը.
 «Որպէս դայեակն ասիցէ ցմանուկն՝ յորժամ յ-
 դ-ը-նէն երթիցէ (յն. երթիցես) եթէ (յն. շիք
 եթէ) ի վեր հար զհանգերձդ» Ա. էջ 752, յոյն
 բնագիրն ունի ὄταν ἀποπατῆς, «Ոմն յարժաթի
 անաթս շ-դ-ը-նէն պէտս վճարէ», անդ. էջ
 696, յոյնը՝ ἐν ἀργύρω ἀποπατεῖ, «Այնչափ
 մոլեալ պատուես շ-դ-ը-նէն, մինչեւ յարժաթի
 աման բնդունել», էջ 604 = τὰ ἀποπατῆματα.
 Պարզ է ուրեմն թէ հինգերորդ դարու դասական
 շրջանը *դ-ը-նէն բառը բացարձակ համադոր կը
 համարի յոյն ἀποπατῆματα բառին (excrement,
 matière fécale, ἀπόπατος = Stuhlgang, bes.
 Menschenkot, Pape, Griechisch-deut-
 sches Wörterbuch) եւ յոյնին ἀποπατέω բայը
 « յապարասեզին երթալ, զապարասեզին պէտս
 վճարելն, ասութիւններով կը հայացընէ Ոսկե-
 բբանի թարգմանիչը, Նորայր, որչափ ինծի
 կ'երեւայ, Ոսկերեբանի ուրիշ մէկ բառէն
 դրդուած է իւր մեկնութեան, կը գրէ. Փոխանակ
 «արժաթի ն-ը-ն կամ -ն (ապարասեզից),
 թարգմանն կ'ըսէ ի նմին տեղւոջ, 603, յատուկ

բառիւ զիչւււււ . « Չի՛նչ բնդ հաս կանայք , ամա-
մաշեմ ասել եւ հարկ է ասել , որք զիչւււււ ար-
ծաթիս գործեն ձեզ » (անդ , էջ 445) : Միչււււււ
(ինծի վրիպակ կը թուի , արդեօք զիչւււււ ?) յատուկ
բառին դիմաց սակայն յոյն բնագիրը նախ կը ներ-
կայացընէ յատուկ բառ մը ἀμίδας ἀργυρᾶς ποι-
σῶσαι . նորայրի կարծեաց ուրեմն ապացոյց չկայ :

ապտակ :

15. « Եւ յետ այսր ամենայնի պէտպէս պա-
տուիրանաց շարժի՛ն իսկ սոցին բերեալ մատու-
ցանէ ասելովն » , Ասկ . Մատթ . Ա . էջ 296 . Չեռա-
գրին շարժի՛ն լուսանցագրութիւնը իբրեւ հարա-
դատ ներմուծուած է բնագրին մէջ : Արեւի չէ
արդեօք յոյն բնագրին στέφανον ἐπάγει բն-
թերցուածով շարժի՛ն ուղղել բառական շարժի՛ն .
կարծեմ դժուարութիւն չկայ . « պսակ » այս իմաս-
տով համեմատէ միայն Չգօն « Հաւատք . . . ի գոյնս
բաղումս պսակեալ կատարի(ն) . . . մինչեւ ի կատա-
րած շարժի՛ն իւրոյ . . . , եւ իբրեւ շինի եւ վերանայ
նա , ամենայն շինուածն պսակի եւ կատարի » ,
էջ 5—6 : Ինչպէս լուսանցքի շարժի՛ն հաս , նոյնպէս
Չգօնի շարժի՛ն , էջ 349 , անհարազատ է . « Աւար-
տի՛ն հրձիգ առնեն զքաղաքս , եւ առնուն յաւարի
զգաւառս միմեանց » . բնագիրն ունի « շարժի՛ն զքա-
ղաքս եւ առնուն յաւարի զգաւառս » :

տուն :

16. Գասական հայերէնը Ընդդէմ Ազանդոցի
հեղինակին կը պարտի շարժի՛ն բառին գոյութիւնը ,

որուն նշանակութիւնը սակայն տարակուսական մնացած է ցարդ. «Ընդ մեւք հնազանդեաց գծիս եւ զուղաս . . . զայժեմունս եւ զեղջերուս եւ շնն- եւ զվարագո», էջ 148. նոտարագիր տպուած բառը ein zweifelhaftes Wort! կ'անուանուի Եղնիկի գերմաներէն թարգմանութեան մէջ (Wider die Sekten, übersetzt von J. M. Schmid, 1900, էջ 116): Մանանդեանի նոր հրատարած (1912) արիստոտելեան Ստորագութեանց մեկնութեան թարգմանութեամբ կու գայ վեցերորդ դարն ինքնին անձամբ որոշելու խնդրական բառիս միակ հարազատ նշանակութիւնը. կը գրէ թարգմանիչը թէ բառերը հոմանուն ըլլալու համար նաեւ հօլովով ու խոնարհմամբ պէտք են «հաղորդել միմեանց», վասն զի «--ն եւ --ն ոչ տսին հոմանունք, զի մին ուղղական է եւ շնննննն նշանակէ իսկ միւսն սեռական է եւ զայր նշանակէ՝ որպէս այր՝ աւն», էջ 50 (Busse, Eliae in Porphyrii Isagogen et Aristotelis Categorias commentaria, էջ 140 տարբեր է հայ բնագրէն). ուրեմն Եղնիկեան --նի որոշ իմաստն է «շիկերէ» = վայրենի ոչխար արու, հոման «Ընտանի՝ ոչխար եւ վայրենի՝ շիկերեայ», Մաղ. եւ Երզն. քեր. հոմա. ՀԲ, Բ, էջ 477.

առնութիւն:

17. «Եւ անտի եկեղոցւք յընչիցն անփոյթութիւն . . . եւ յեա այնր յայլ --ն--նննն եւ յայնմանէ ի միւս զաւրութիւն», Ոսկ. մեկն. երբ. ի մեկնութեան Մատթ. Գ. էջ 281. Հրատարա-

կիչք բառս կը սրբոգրէ ---ն--նի--ն' ծանօթու-
 թեան մէջ գնեցող բնագրին ---ն--նի--ն ընթեր-
 ցուածք. այս ուղղագրութիւնը իբրեւ բնական
 առանց ծանօթութեան կ'ընդօրինակէ նաեւ Պաւ-
 ղոսի թղթոց Մեկնութեան հրատարակիչը, Բ.
 հար. էջ 537 (թէ իրապէս ընդօրինակութիւն մըն
 է առանց ծանօթութեան հմմտ. ի մէջ այլոց
 Մեիւ. Մռթ. Գ. էջ 204 [Ծանօթ.] եւ Մեիւ.
 Պշ. Բ. էջ 520, Մեիւ. Մռթ. Գ. էջ 385 [Ծա-
 նօթ.] = Մեիւ. Պշ. Բ. 441, Մեիւ. Մռթ. Գ.
 էջ 264 [Ծանօթ.] = Մեիւ. Պշ. Բ. 442), Ըստ
 իս, ինչպէս ընդունած է նաեւ Հայկազեանը, շատ
 ուղիղ է ---ն--նի--ն բառը, որ ըստ ամենայնի հա-
 մազօր է նախադասութեանս "զարութիւն" բա-
 ռին. թէեւ ՀԲԻ Ա գ ա թ .էն բերած վկայութիւնը՝
 "Մենամարտիկ երկպատական ---ն--նի--ն" չի կրնար
 հաստատել Ոսկեբերանի բառին գոյութիւնը եւ
 անոր նշանակութիւնը, ըստ սրու՛մ նոր տպ. ունի
 "կապանաւոր վշտաց մենակաիւ մենամարտիկ երկ-
 պատական ք--ն--նի--ն (abcղ բռնութեանն) . . .
 տարեալ", էջ 11, այսու հանդերձ ոչ բառով
 կազմուած ուրիշ ածանցներ բաւական են ապա-
 ցուցանելու ---ն--նի--ն բառին "գօրութիւն, արու-
 թիւն" նշանակութիւնը. "Ա--ն--ք--բ մարտնչէք"
 Ա գ ա թ . (նոր տպ.) էջ 100, "մեռայց ---ն--ք--բ . . .
 եւ զանձն իւր ի մարտ պատերազմի տայ ---ն--ք--բ",
 Եփր. Աւեա. էջ 318—9, "զմտան զիգութեան
 ---ն--դէ-- վառեալ", Բ. Մակր. Է. 21, հմմտէ
 ἀνδρείως, viriliter, պս. Դբբ--նէ, արութեամբ,
 բաջութեամբ.

աւելցնմ' :

18. Ակնայ գաւառաբարբառը կը ներկայացրնէ «չոյ!»-էլ բայ մը, որուն նշանակութիւնն է «աւաղել, ցաւէն ախ, աւաղ ձայնարկել, մեղել, հեծել (Գարբիէլեան, Ակնայ գաւառաբարբառը եւ արգի հայ. լեզուն, էջ 232) : Կարեւոր պաշտօն կրնայ կատարել գաւառական այս գեղեցիկ ձեւը՝ Ք ու զ ա ն զ ա յ --եւիւ՛ = «ախոսալ» բառին այլազանումը տակաւին իւր վրայ կրելով : Պատմիչը կը գրէ. «Բայց յորժամ զհերսն դեռ վերային ի նմանէ, առ յոյժ գեղեցկութեանն բազումք յարասուս հարան՝ որք լուանն կամ տեսին ի գեղն --եւիւ՛-լ, էջ 70) : Համեմատութեամբս կը տեսնուի իսկոյն թէ որչափ անյարիր է Ն ա հ ա պ ե տ ե ա ն ի --եւիւ՛-լ սրբագրութիւնը (Ուղղագրութիւնք ազգ. Մատենագրաց, էջ 75) : Ք ու զ ա ն զ ա յ հարազատ --եւիւ՛լը հետեւեալ պարագայի մէջ պատշաճօրէն կը գործածէ Գ ա թ ը ե ա ն . * Այսպէս վճարէր Ներսն յ32որդ ամի հասակի --եւիւ՛լը զանձն թէ Արպիսի ճարտարս մեռանիմ » (Տիեզր. պատմ. Բ. էջ 61) = P r o h, qualis artifex pereo!

Բնու. :

19. Ընդդէմ աղանդոցի «Ընդ բն--- սլանան» ընթերցումը (Եղն. էջ 18) Նորայր բառի մը առաջին նշանագրին նախընթաց բառին ծայրը կրկնուելէն ծագած վրիպակ համարելով՝ ուղղելի կը կարծէ «Ընդ բն-- սլանան» (Բառաքննութիւն, էջ 27) մինչ այլք (Գարագաշեան,

Հատրնտիր Բաղուածք, Բ. ապ., էջ 145, Թ. ա. նեան, Հատրնտիր Ղնթեցուածք, Ա. ապ., էջ 10) պինդ կը բռնեն «Ղնդ քն--» ձևեր. տարբեր ընթեցուած շունի Եղնկոյ նորագիւտ Չեռագիրը Ղնդ քն-- սլանան, ասղամիջում մանր տառով -- Ղնդ քն--» (Ազգ. Մանդրն. 48, էջ 25), Բաւարննութեան Հեղինակը իւր աշխատասիրութեան վերջը վերստին ծանրանալով գրութեանս վրայ, այսպէս կը պատկէ իւր հասարը. «Եթէ որ ի հայագիտաց հանդիպած է բնտիր նախնեաց ուրիշ մատենագրութեանց մէջ յոգնակի «Ղնդ քն--» ի... կը խնդրեմ որ հազորդէ ինձ իւր կարծիքը եւ փարատէ իմ տարակուսանքս: Նորայրի կարծեաց ստուգութեան միակ վկայութիւն կրնար ընծայել արդէն քն-- բառին յոգնականօրէն գործածութեան բացարձակ խորթութիւնը գասական հայերէնի մէջ (Հմմտ. Գ. աթ. Բ ճեան, Սրբ. Պատարագամատոյցը Հայոց, էջ 335), եւ թերեւս ասորանդրագանալով Թ. ա. նեան, Հատրնտիրն Բ. ապագրութեան մէջ բառս սրբագրած է «Ղնդ քն--», Բաց աստի - տառին յետին դարուց յաւելուած բլլալուն համոզիչ օրինակ կրնայ բլլայ Ոսկեբերանի հետեւեալ հատուածը. «Մեծ է պատին այնուհետեւ ընդ քն-- իսկ հնչեալ թէ ամենայն աշխարհաց վարդապետ է (Մեկն. Պաւլ. Ա., էջ 565), այս գասական ձևը Մատենագրանիս Թիւ 42 եւ 103 Չեռագիրներուն մէջ կը փոխուի նմանապէս «Ղնդ քն--» խորթ ձևի (Թ. 42, Թ. 7. 175բ), աղճատմանս պատճառը յայտնապէս «իսկ» շշական բառն է, ինչպէս Եղն-

կայ հատուածին մէջ «սլանան»-ի տար: Ի վերջոյ հարկ կը զգամ մտադիր ընել թէ նորայրէն շատ առաջ արդէն, 1841ին Գաթրճեան ուղղագրած է Եզնկայ «Ընդ քն---ը եւ գործածած Բոսիւ էի՝ Տիեզերական Պատմութեան» յառաջարանին մէջ, Շատորբիանի դրուատական հետեւեալ տողերն «եզնկեան ոճով» հայերէնի շրջած միջոցին. «Իբրեւ զԹուկիդիդէս քաղաքաց կարգս եւ յօրինուածս ցուցանէ (Բոսուեասս), իբրեւ զՔսենոփոն վարժիչ երեւի, իբրեւ զՏիտոս Ղիւխոս բանիրուն ճարտարախօս: Ընդ ամենայն ընթանայ, ընդ հանուր արշաւի եւ ընդ քն--- սլանայ եւ ի բիւր կերպարանս փոփոխի», Եռաշարան, էջ 1—2:

ըոյն:

20. Ոսկերբերանի Ղազարու նուիրած վեց ճառերէն վերջինը զուս ոսկեղարեան է, տարբեր բուրովին նախորդ հինգ ճառերու յունարան թարգմանութենէն (համակէ Լանդ. Ըմս. 1911, էջ 689). սոյն ճառին վենետիկեան հրատարակութեան մէջ կը կարգանք ի մէջ այլոց. «Շարժումն ի վայրկեան ժամանակին ժամուն յասէ երկիւղին իւրաքանչիւր այր ի մտաց անկեալ (կարգալու է՝ շիւրաքանչիւր այր ի մտաց աշկեալ) լուծանէր, եւ շէոյս սրտին շարժեալ սասանէր», էջ 531. Մատենադարանիս Թիւ 232 Չեռագիրը փոխանակ շէոյսի կը կարգայ «Քոյ սրտին շարժեալ սասանէր», ԼԲ միեւնոյն հատուածը Ոսկ. Ղուկ. մեկնութենէն «Եւ շէոյժ» սրտին շարժեալ սասանէր, տարբերակով յառաջ բերելով կը յաւելու «թերեւս գրելի է

ἡσυχία, ἰσὺς ἰσῆ. ἡσυχία ἡσυχία (Λ. Էջ 505) = τὰ θε-
μέλια τῆς καρδίας. Թեպէր կը կարծենք թէ խնդրա-
կան այս բառը պէտք է բնթեանու « Դեպքն սրտին »,
իրրեւ « Խորիւխ, յատակ, հիմն, սրտ թէ կը
լուսաւորուի հասուածս եւ թէ կը մերձենայ
սկզբնական բնագրին :

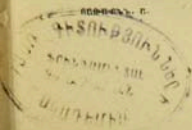
Գեղասպանիւն:

21. Կարծեցեալ « Կորագիւտ Գողթան երգ »-ի
մը անհարազատութիւնը ցուցնելու համար Գ. Կ-
թըր Տեան, Եւրոպա լրագրին մէջ քննադատու-
թիւն մը հրատարած է 1851ին, թիւ 33, ուր լե-
զուական ցուցմանց մին կը կարգէ քիչ-դուրս բառը
որ երգին մէջ գործածուած է նոր նշանա-
կութեամբ իրրեւ « գեղեցիկ » կամ « վեհ », մինչ
հին դասականներուն քով « գեղեցիկութեանը վրայ
պարծող » կը նշանակէ (համար նաեւ Գ. Կթըր-
Տեան, Պատմութիւն մատենագրութեան Հայոց,
Էջ 58): Շատ բնորոշելի չի թուիր ինծի այս դա-
նադանութիւնը. « գեղեցիկութեանը վրայ պար-
ծող » նշանակութիւնը ունենայ թերեւս միայն
Եղեկ-ի, « Գեղեցիկ եղերի գեղ քո » խօսքը, ԺԶ,
15, ուր յոյնը կը գնէ *κατεπεποιδεις εν τω χαλλει
σου*, այլուր սակայն գիտցած են հինգերորդ դա-
րու հեղինակները « գեղեցիկ, վեհ » իմաստով
անխափր գործածել բառս, որուն գարմանալիորէն
չ'անդրադառնար Գ. Կթըր Տեան. « Պոսնիկ քիչ-
դուրս », Նաւուս, Գ. 4 կը համադատուի *χαλῆ
και ἐπιχαρις* ի. « Զուարթունք էին եւ պատ-
րաստք . . . քիչ-դուրս եւ վայելուչք », Զգօն,

էջ 297 = Երկ, գարձեալ ուրեմն «մեծապայ-
 ծառք, փառաւորք», decori, magnifici, gloriosi,
 սասնցմէ տարբեր իմաստ չունի բնականօրայք Ա գ ա-
 թ անգեղեայ «Զ քիչ-չաւ զայելութիւն պատ-
 կերակերպ նկարագրին Հ ա ի փ ս ի մ ե այ, նախագատու-
 թիւնը, էջ 79: Խնդրոյ նիւթ Գողթան կեղծ
 երգը հրատարակուած է Հ ի ս ս ր ե ա ն ի Բ ա ն ա-
 սերին մէջ, 1851, էջ 239—244:

գերարտասարալից:

22. Երրորդ Մակարէացւոց հեռեւեալ հա-
 տուածը «Եւ քաջացն սուգ անհնարին եւ քիչ-չ-
 ր-ր-ւ-լ-ն գոչմամբ եռանդն ի վեր հասեալ
 զսիրտս ճմլէր», Գ, 2, Ն ս ր ա յ ր (Կորիւն Վարդա-
 պեա, էջ 455) այսպէս կ'ընթեանու «Եւ քաջացն
 սուգ անհնարին եւ քիչ' արտասարալից գոչմամբ»,
 եւ այլն՝ իւր կարծեաց հիմ առնլով սկեզարեան
 քիչ = ողբ բառը, հմմտէ Ոսկ. Պաւլ. Ա., էջ 260,
 492, 751, 832: Ն ս ր ա յ ր ի ուղղագրութեան հե-
 տեւած է նաեւ Թ. Ռ. Ն. ե ա ն Հ ա ր ւ ն ա ի ր ք ն թ ե ր-
 ց ու ա ծ ո ց Բ. հատորին մէջ «սուգ անհնարին եւ քիչ'
 ր-ր-ւ-լ-ն», ծանօթութեան մէջ (14) կը մեկ-
 նուի «Գէր, կական, լալիւն, ողբ», էջ 389:
 Ընդունելի չէ ինծի այս սրբագրութիւնը, որ մեծա-
 պէս կը շեղի յոյն բնագրէն, τοῖς δὲ Ἰουδαίοις
 (թարգմանուած՝ քաջաց) ἀνήκεστον πένθος ἦν
 καὶ πανόδυρτος μετὰ δαχρύων βοή եւ
 այլն. πανόδυρτος, որուն գիմաց գրուած է հայե-
 րէն քիչ բառը, ածական է βοή (գոչում) գոչակա-
 նին. այս համեմատութեամբ միայն «գեր, քիչ-չ-
 ր-ր-ւ-լ-նը

«գոշումն» գոյականէն բաժնելու հարկը չեմ տես-
 ներ: Πανόδουρτος միանալով μετὰ δαχρύωνս հետ,
 զոր հայ թարգմանիչը շատ գեղեցիկ անականա-
 ցուցուծ է «արտաւարալից», կը կազմեն «գոշումն»
 բառին չէր, —բո—բ—ւնց զատ զատ գրուած անա-
 կանները յոյն բնագրին հոգւոյն համաձայն: Գէր-
 իրրեւ անական կայ Ո ս կ ե բ ե բ ա ն ի Փիլիպ. մեկ-
 նութեան մէջ. «Մի ծոյլս, մի մեղկս, մի ի չէր
 մտաց, էջ 482, զոր Ն ո բ ա յ բ միացրնելով կ'ուզէ
 չէր-՛բ եւ կ'ընթեռնու ի չէր-՛բ-ց, որ եթէ երբեք
 ուզիչ բլար, հայ թարգմանիչը կը գրէր անտարա-
 կոյս. «Մի ծոյլս, մի մեղկս, մի չէր-՛բ-» յոյնը
 երբք բառերուս գիմաց ունի պարզապէս οὐχ ἀνα-
 πεπτοχώστα = վատասիրտ, մեղկ, թոյլ: Մակա-
 բեացուց չէրք միայն եւ միայն անական բնգունելով
 ե զ ի շ է ի Պատմ., էջ 44 չէր-բո—բ (ուզիլի
 չէր-բո—բ), բառին խնդիրը կը լուծուի: Բառիս
 մասին կը հարցընէ Ն ո բ ա յ բ. «Արդեօք Եղիշէ՛ եւս
 չէր-բո—բ-ւնց կարգալով ի Մակարայեցիս՝ հնա-
 բած է զիւր չէր-բո—բ-ւն, կամ այլուր գտած է
 զայն, չկարեմ ասելն ՚նք, էջ 455, ծանօթ. 22,
 իսկ Ն ա հ ա պ ե տ ե ա ն կը գրէ «Տարակուսական
 կը թուի թէ ինչո՞ւ Եղիշէ «չլէր՛ արտօսըն» փո-
 խանակեր է «գերարտօսըն»ով, եթէ իրրեւ աղբիւր
 կը հոսէր աչքերէն արտասուքն, կարելի էր բսել
 յորք կամ —բ, իսկ «գեր» մակդիրը (?) շունի
 նշանակութիւն», Ուզղադրութիւնք աղգ. Մասե-
 նագրաց, էջ 137:

արգելեալ հոգիսն» և՛, 161: Արեւիկէ կարծեւ,
 թէ Գոթեմուորին ժամանակ էր ի կանոնին Ղա-
 զարու Յարութեան «Յաստուածային ձայնէ գոշ-
 մանն սարսեցին դողալով Գ-ը-դէր+ դժոխոցն»
 որով «Գ-ը-դէր+ դժոխոցն» եւ ի կանոնին Յա-
 րութեան»: Չեռագրական համեմատութիւնները
 Գ-ը-դէր ընթերցուած յը շնծայեցին մեր փու-
 թոյն, գրականապէս ուրեմն ի վիճակի շենք ուրա-
 խութիւն առթելու բառաքնին շեղինակին, բայց
 համոզուած ենք բոլորովին թէ անհարազատ է
 ՚Գ-ը-դէր անիմաստ բառը, որուն տեղի տուած է
 յընթացս Գ-ը-դէր հարազատ ընթերցուածը:
 Հարկ կը համարիմ ծանուցանել թէ Չգօնի
 երկու վկայութիւններու դիմաց ասորի բնագիրը
 մի եւ նոյն բառը կը գնէ՝ 𐌒, 𐌔 (Pat. syr. I,
 p. 677 եւ 717—9):

դարգ:

24. Ազատանգեղեայ նորատիպ հրա-
 տարակութեան *acd* օրինակներու մէջ պահուած
 այս բառը բնագրի մէջ ներմուծուած է. «Ասան զի ի
 խնդիր եղեալ եւ խուզիք ի մէջ բերեալ Ղ-ը-դէ-
 Գ-ը-դէ պատմութեան... ըստ իրացն եղելոցն, ըստ
 հրամանացն ի վաճառ մատուցուք», էջ 6: Նորա-
 գրին դիմաց է (Անեատիկեան) օրինակը կը ներկայա-
 ցընէ «ի մէջ բերել Ղ-ը-դէ պատմութեան» ընթեր-
 ցումը, որ բնականաբար անծանօթ բառին լուսա-
 ւորման համար իբրեւ լուսանցադրութիւն յետոյ
 դրուած է. Ի՞նչ է սակայն Գ-ը-դէ խնդրոյ նիւթ բառը.
 ըստ մեզ Գ-ը-դէ մին է այն բառերէն, որոնք ուղղակի

Թերցուած ին վրայէն անցած է լուսթեամբ. նա-
 չապետեանն է որ կը փորձէ շատ անյաջող
 ուղղադրութիւն մը աղաւաղ բառը երկու կերպ
 հասկնալով 1. զիարդ թուեսցին քեզ հանդերձ
 եզնող հոգւոյն (1) 2. զիարդ թուեսցին քեզ
 հանդերձ եզնող ուրոյն (Ուղղադրութիւնք, էջ
 222—223)։ Մատենադարանին թիւ 249 Ձ. ունի
 հոս էջնոցն նոյնպէս վերականուոր ձեւը, իսկ
 թիւ 612 տակաւին շքուցակագրուած ընտիր օրի-
 նակը էջնոցն, որ միակ ուղիղ ու հարազատ ըն-
 թերցուածն է. էջնոց այսու առաջին անգամ կը
 ծանօթանայ դասական շրջանին։

Եւս։

ՁԵ. Ա գ ա թ ա ն դ ե ղ ե ա յ Ա ն ն ե տ ի կ ե ա ն
 սպագրութիւնը կ'ընթեռնու. «Եւ անդ կործանե-
 ցին զբազինսն է-- զիցն Արամազդայ,» էջ 590.
 այս նախագատութիւնը յոյնը թարգմանած է այս-
 պէս. τὸν βωμὸν χρόνου, τοῦ πατρὸς Διὸς παντο-
 δαίμονος, հրարկ. Lagarde, էջ 67. Կարբէի
 այս երկու հատուածներն իրարու հետ համեմատե-
 լով կը գիտէ. «Դիսս գից վերաբերեալ կտորը դժու-
 արութիւն մ'ունի։ Հայոյն այս խօսքը «զբազինսն...»
 յոյնը կը թարգմանէ այսպէս τὸν βωμὸν πτλ (զբա-
 զինս Արանն է հօրն Դիսնն է տէնգից)։ Այս բանս կեր-
 պայպէս կը հակասէ թարգմանչին սովորական գոր-
 ծածութեան, որուն համար Արամազդ միշտ Ζεὺς է,»
 Հեթանոս Հայաստանի ութ մեհեանները, թրգմ.
 Տաշեան, էջ 25, ծանօթ. 2)։ Հետաքրքրական
 է նոր հրատարակութեան ընթերցուածը, որ կը

պարզէ այս մութ խնդիրը. «Եւ անդ կործանեցին
 դրագինն ԶԵ-- դիցն Արամազդայ, Հաւրն անուա-
 նեալ դիցն ամենայնի,» էջ 409, այսպէս ունին
 βabdd³ ձեռագիրները, եւ այս ընթերցուածն
 աչքի առաջ ունեցած է Ագաթանդեղեայ յոյն
 թարգմանիչը: Ինչպէս ծանօթ է յոյնը Հայ դից
 անուանց համապատասխան անուններ գտնելու
 համար բաւական նեղութիւն կրած է. այսպէս
 օրինակի համար Աստղիկ դիցուհին, որ Յունաց
 Ափրոդիտէն է (= 'Αφροδίτη), թարգմանած է
 'Αστὴρ (= աստղ) ὁ τρίτος βωμὸς ἀστέρου θεῶν
 եւ այլն, այս մասին ընդարձակ տես Տաշեան,
 Ագաթանդեղոս առ Գէորգայ ասորի եպիսկոպոսին
 էջ 58—61): Այս տեղ ալ կը հանդիպի երկու
 անուանց՝ ԶԵ-- եւ Աբ-ճ-չ-բ բառերու — գործնք
 Հայ հեղինակը իրբեւ նոյնանշան գործածած է
 աւելագրութեամբ — եւ երկուքն նշանակութեամբ
 իրարմէ արժեք բառեր կարծելով՝ վերջինը «իւր
 սովորութեան համաձայն կը թարգմանէ Ζεὺς,»
 իսկ ԶԵ--ը նկատելով Արամազդէն տարբեր ան-
 ձնաւորութիւն մը եւ ազգուելով բնականաբար
 «Հայր դիցն ամենայնի» հասուածէն, ինչպէս կը
 դիտէ Արարիէր (անք), կը թարգմանէ Աբ-ճ-չ-
 «Զրագինս Աբ-ճ-չ- (= ԶԵ--) դիցն, Արամազդայ
 Հաւրն [անուանեալ] դիցն ամենայնի:

Թագաւորք գրգիորք:

ՁԳ. «Արա են հրեշտակք ամբոխարարք,
 բանսարկուք եւ յուզիչք ուրացութեան, Բ-Գ-Յ-Յ-
 ††††-†,» Զգօն, էջ 332. նոտրագրուած վերջին

բառերու գիմաց ասորի բնագիրը կը ներկայացընէ
 |lōdāw 𐎠𐎡𐎴 (regna concitantes), Graffin,
 Pat. syr. I, էջ 677, այս ընթերցուածին առաջ-
 նորդութեամբ շատ գիւրին է հայերէն բնագիրն
 ուղղագրել եւ կարգաւ Բ-Գ-Ն-Ր-Գ-Գ-Գ-Գ, այսու
 կ'ունենանք նոր ու հազուագիւտ գասական բառ-
 մբ, որուն բարդութիւնը յատուկ է առաւելա-
 պէս Ջ. Գ. Օ. Ն. Ի ճարտար թարգմանչին, հմտե-
 միայն արծաթափոխատու, արշաւահանդէս, ա-
 ւելախնդիր, խաղաղամբոխ, կազաղարթոյց, յան-
 գիմանամերժ, պսակառ, վերամբարձահան եւ-
 այլն, էջք 369—374: Այս եւ նման բար-
 դութիւնները ոչ թէ յունական ազդեցութիւն են,
 ինչպէս կը կարծէ Սարգսեան (Ագաթ. եւ
 Իւր բազմգրն. գաղտնիքը, էջ 305), այլ հայե-
 րէնի բնորոշ մէկ յասկութիւնը, որով կը մրցի նոյն
 իսկ բազմարարդութեամբ նշանաւոր գերմանե-
 րէն լեզուի հետ:

Ժամանակ:

ՁՏ. «Անդ պիտոյ է ոսկին եւ մարգարիան
 ընդելուցեալ, անդ հանդերձքն պաճուճեալք, ան-
 գէն զարդուցն ույր եւ շ-մ-ն-ի մենթանաց, անդ
 սեթեւեթե[ա]լ եւ անգէն պերեւեթե[ա]լ, Ոս-
 կեր. Մեկն. Ա. Տիմ. էջ 66: Ժ-մ-ն-ի յայանա-
 պէս եղծուած բառին ուղիղ ձեւը պահած է Տի-
 մ. թէ ոսի Հակածառութեանց նորագիւտ հայե-
 րէն բնագիրը, որուն շնորհիւ նոր ու ցանցառ բառ-
 մբ կրնանք ներմուծել գասական մատենագրու-
 թեան մէջ. կը գրէ Տիմ. թէ ոս, «... բոյսք եւ

աստեղք եւ աւդ եւ թ-Տ-ի+ եւ պճնեալ ամենայ-
նիս զարգարումն զգերունական զաւրութիւնն
(տպ. զաւրութեանն) բաղկացուցանեն,» էջ 143,
որ գրեթէ միեւնոյն բառերով կը կրկնուի նաեւ
էջ 192 «...աւդք եւ թ-Տ-ի+ [,] եւ պճնեալ
ամենիս զարգարումն զգերունական հարստութիւնն
բաղկացուցէ,» Այս հատուածը յառաջ կը բե-
րուի Քարոզի Հոգւոյն սրբոյ ճառէն (Migne,
Pat. gr. 32, էջ 100), ուր թ-Տ-իին դիմաց
գրուած կը գտնենք *ὡρα* բառը (*καὶ ἀγρ, καὶ*
ὡρα, καὶ ἡ ποικίλη τοῦ παντός եւ այլն), որուն
իմաստն է ի մէջ այլոց, «գեղ, վայելութիւն»,
որը ընտրած է նաեւ Թարգմանիչը ազգուելով
անշուշտ «պճնեալ ամենիս շարժ-ը-Տ» աւրնթե-
րակայ նոյնանշան աստութեանն, մինչ ուղղագոյն
կ'ըլլար ի հարկէ լատին Թարգմանչին հետ հասկ-
նալ *nec aer, nec anni tempora, nec mul-*
tiplez universi ornatus. Թէ թ-Տ-ի իրապէս
«զարգ, գեղեցկութիւն» իմաստով առնուած է
այստեղ, զայն կրնայ հաստատել Իրենեայ Ընդ-
դէմ Հերձուածոցի սա հատուածը. «Ան աւգուս-
տեսոզացս շ-Տ-ոյն ցուցանէր հաւրն եւ զանաւրե-
նութիւնսն պատմէր,» էջ 73 = *ad utilitatem*
videntium, claritatem monstrabat Patris,
et dispositiones exponebat (Harvey, II,
էջ 221), որ ոչ թէ Թարգմանչին սխալ հասկա-
ցողութեան արդիւնք է, ինչպէս կը կարծուի Տա-
ճարի մէջ (1911, էջ 234), այլ գրչագրական վրի-
պակ մը փոխանակ ըլլալու «շ-Տ-ի» Արդ
Ոսկերեբանի նախագաստութիւնը մերձեցընելու

γένους τῶν ἀνθρώπων = «իմացալը (տեսէք) զժամանակեայ ազգի մարդկան», ուստի բառական նոյն հայերէնի հետ. մերժելի է «երկու այլ օրինակաց, քմահաճ պարզարանութիւնը:

ժանու:

30. «Կին նորա եկեալ էր ընդ նմա շնն»,
 Բուզանդ, էջ 100: Առ այս գիտել կու տայ սրամարէն Հ. Փ. Ճամճեան իւր ձեռագիր մէկ յուշատետրին մէջ (1852) «շնն» է կնավար, այսինքն «Գէորդի կանացի, ժանվար», վասն այսորիկ թուի ինձ թէ շնն չէ ուղիղ, այլ պարտի լինել շնն» տես «գժուար, անդրուար, երիվար, զարաւար», Շատ իրաւացի է այս գիտողութիւնը եւ ընդունելի, Բուզանդայ պատմութեան մէջ այլուր կը գործածուի միշտ շնն» մտնողական ձեւը, հմտե՛ «շնն» տայր նոցա կազմել ամենեցուն», էջ 159, «Հանդերձ շնն» էջ 163, «շնն» արձակեաց զնոսա», էջ 199: Տես նաեւ Հիւր շման, Armenische Grammatik, էջ 156, որ Ճամճեան է անկախ մի եւ նոյն ուղղագրութիւնը փորձած է:

Իմաստական:

31. «Չտեսալ եւ մեկեալ յամենայն ինչ»
 «Չ» յաւորածոց, Սեբեր. էջ 3, մատենագարանիս թիւ 515 Ձեռագիրն ունի «ինչ», Գարաղացւոյ հայ-լատին հրատարակութեան ծանօթութեան մէջ կը գրէ Աւգերեան. «օրինակն ինչ», իբրու մտաւոր եւ մտացածին,

բայց թերևս վերձանելի է ի հաննիս կամ բոս
 ճ(առքնարի) ի հարննիս, եւ կը թարգմանէ ab
 omni corporali vel intelligibili (aut
 partiali) connexione, էջ 7, ուղիղ է միայն
 «ի հաննիս յաւգուածոց» ձեւը. զայս կը հաս-
 տատէ մեր Մատենադարանին Թիւ 217 շատ ընտիր
 օրինակը, Թղ. 273բ: Նոյն սխալը համեմատելու է
 նաեւ Ոսկեր. Պաւղ. Ա. էջ 317 «ի հարննիս միջէ
 զոր կարի առ լաւս կալաւ եւ մեծարեաց՝ կարծէր
 փնասել», որ բոս հրատարակչին պիտի ըլլայ «Թե-
 բևս ի հաննիս կամ ի հաննիս. յոյնն ի նանն
 շէր»:

իցէր:

32. «Ձի գու քեզէն ի քոյոց (մեր Մատ.
 Թ. 612 2 քոց) մտացդ իմացիս թէ զինչ իցէր՝
 որով ծածկեալ էր երկիր (նոյն եւ Թ. 249 2 այս-
 պէս, իսկ տպ. շէրնէր)»: Բարսեղ, Վեցօրեայ, էջ
 28: «Բաղմապիտի երկրայելեացն, կը գիտէ առ այս
 հրատարակիչը, զոր ոչ այնչափ ի կատարեալ հաւա-
 նութենէ մտաց՝ քան թէ առ երկիւղածութեան
 առ նախնին թողաք որպէս էինն, օրինակ լեցի
 անսովոր եզանակ բայիս ԻՅԷԲ, որում պատճառ
 խղճմտութեան եւ շփոխելոյ այն եղև, զի եւ յայլ
 շորս եւ հինգ տեղիս գտաւ նմանօրինակս ինչ ասա-
 ցեալ բուն նախնի լեզուագիտաց» (Յառաջ. Բ):
 Այսչափ երկիւղածութեան եւ խղճմտութեան
 պէտք չկար հաստատելու համար թէ բայերու այս
 անսովոր եզանակը գասական հայերէնի մէջ յեա-
 սամուտ է եւ թէ այսպիսի անհարազատ ձեւեր չեն

ճանչնար բնաւ ընտրելագոյն ձեռագիրները. Բարսղի տպագրին խնդրոյ նիւթ իշէր ընթերցուածք, Ա յ վ ա տ ե ա ն ի անհամեմատ ընտիր օրինակը (Մասիս 1853, թ. 10—59) թ. 612ի հետ միասին կ'ընթեռնու իշէ, իսկ Անտոնեանց "յոյժ ընտիր" ձեռագիրը՝ էր (Նորայր, Բառարձնութիւն, էջ 62), թ. 249 միայն հաստատուն կը մնայ իշէր ընթերցուածին վրայ, եւ այս զարմանալի շէ, վասն զի Աեցօրէի ուրիշ օրինակներուն "Խնդրէ աստեղազէտն գտանել զժամ ծննդեանն մանկանն՝ թէ որ ժամ իշէ" ընտիր ընթերցուածք (էջ 119) աղճատելով կը կարգայ "թէ որ ժամ իշէր". միեւնոյն աղճատուծը կը կրէ Ոսկ. Փիլիպպ. թղթոյն մեկնութեան հետեւեալ հատուածը "Թուէր թէ խարերայ դք իշէ" (Ա. հար. էջ 354) մեր Մատենագարանի Թիւ 42 Ձեռագրին մէջ. "Թուէր թէ խարերայ դք իշէր, Թղ. 157ա: Բուզանդայ "Հուր բոց ի գնդէն ելնիշէր" ձեռն համար (տպ. Պետերբուրգ, էջ 170) Ա յ ա ը ն ե ա ն կը գրէ "նոր օրինակի մը վրայէն կ'ուզուի ելնիշէր" (Քննակ. Քերակ. Նախաշաւիղ, էջ 100). Աիւրղի վերագրուած մեկնութեան մէջ (Ձեռ. թ. 231) կայ նոյնպէս "Ուր տապանակ կտակարանացն իշէր, Թղ. 35բ. մեկնութեանս նոր ստացուած տակաւին անթիւ մէկ օրինակը տարբերութիւն չունի հաս. Ստորագասական անկատարի այս անսովոր եղանակը Ջգօնի քով շատ յաճախ է, այսու հանդերձ աղաւաղ օրինակներէ ըլլալուն երկրայական կը համարի Քննական Քերականութեան հեղինակը (-նք): Եւ իրօք. Հոսմի եւ Ա. Պալոյ տպագրութիւններն

Իրարու հետ համեմատելով կարելի չէ թէ եւ
 Գնդեան (21 = 23), Գնդեան (31 = 30), Գնդեան
 (38 = 37), Գնդեան (49 = 49), Գնդեան (59 = 58),
 Գնդեան (286 = 197), Գնդեան 312 = 222, 314 =
 228), Գնդեան ... Գնդեան (380—381 = 299)
 կերպարանափոխ եղած ձեւերուն ընտիր ու հարա-
 զատ ընթերցուածներ ձեռք բերել, սակայն եւ
 այնպէս այս անհարազատ ձեւին միտուծը ակնյայտնի
 կը տեսնուի Հ. Բ. մի տպագրութեան մէջ. ահա
 օրինակները, ԿՊ. էջ 24 «գի թ ձեռն նորա Գնդեան»
 = Հ. Բ. էջ 22 «Գնդեան» — ԿՊ. էջ 55 «գի Գնդեան»
 = Հ. Բ. էջ 55 «Գնդեան» — էջ 116
 «գի ակնյայտ ի բեանց մի Գնդեան» = էջ 109 «Գնդեան»
 — էջ 122 «Իր բեւ ել յանապատն գի
 Գնդեան» = էջ 216 «Գնդեան» — էջ 164 «գի
 բնդ նոսա Գնդեան» = էջ 260 «Գնդեան» — էջ 205
 «գի մի Գնդեան թ ծառայն» = էջ 293 «Գնդեան»
 — էջ 210 «գի եւ յանապատն անդ Գնդեան» =
 «Գնդեան» — էջ 222—223 «գի Գնդեան զա-
 բաթս որպէս Գնդեան» = էջ 312 «Գնդեան»
 ... Գնդեան» — էջ 223 «գի վաստակիցի»
 = էջ 312 «գի Գնդեան» — էջ 224 «գի թ
 նմանէ Գնդեան» = էջ 313 «Գնդեան» — էջ 279 «գի
 Գնդեան նովաւ» = էջ 363 «Գնդեան» — էջ 305
 «գի Գնդեան յերկրէ անտի նոցա» = էջ 386 «Գնդեան»
 Հ. Բ. մի տպագրութիւնը այսչափ եղծուել-
 ով հանդերձ հրաշքով կարծես պահած է երեք
 տեղ ընտիր ընթերցուածք, մինչ Կ. Պ. լսոյ տպա-
 գրութիւնը շեղած է սկզբնական հարազատ ձեւէն:
 Հ. Բ. տպ. էջ 216 «ուր Գնդեան զգլուխ իւր» ԿՊ. տպ.

էջ 122 «գի Գէշէր գգլուի Իւր» . — Լա. տպ. էջ 217 «գնորայն մեզ սով Գոյր», ԿՊ. տպ. էջ 123 «սով Գոյշէր», — Լա. տպ. էջ 334 «գի Գոյշէր» և նեւ. Մեծ. Լարց կը մնայ իրենց ճոխ մատենագարանին՝ Ջգօնի — որչափ գիտեմ — հինգ օրինակները թերթելու ծանրութիւնը յանձն առնուով՝ տակաւին անլոյծ մնացած տասը անհարազատ ձեւերու բուն ընտիր ընթերցուածը երեւան հանել: Ինչ ընթերցուած կը ներկայացընեն արգեօք Կարենեան ցուցակի թ. 497, 498, 499, 500 եւ 501 «Յակովբայ Մծբնայ Լայրապետի Ջգօն գրքերը», Յունարանութեան ազգեցութեամբ Նիւսացւոյ, Կիւրեղ Աղեքսանդրացւոյ, Իւսիքոսի եւայն գործոց մէջ գործածուած է տեղ տեղ բայիս այս եղանակը (Բագրատունի, Ջարգ. Քերակ. էջ 195, եւ Նորայր, Բառարանութիւն, էջ 62—63) առանց սակայն տեւական արմատ ձգելու: Ջգօնի ազաւազումները կը պարտինք բոս ունիտորական հոսանքին հայ լեզուի վրայ բանեցուցած ազգեցութեան:

Լկտիք-նստիք:

ՅՅ. Լկտիք բառին տակ կը գրէ ԼԲ. Լկտիք նստիք, որպէս լատ. lectica, գահաւորակ, գեւապակ: * Լկտիք նստիք սպիտակօք ջորուովք ելանէ, Ուի. Եգիպտոսի նոյնը կը կրկնուի նաեւ ի բառն նստիք. «գահաւորակ կառայց, նստարան գեւապակի» . * Լկտիք նստիք (յն. ի գոյգա ἐπί ζεύγους) սպիտակաւք ջորուովք ելանէ: ԼԲի այս ընթերցուածը

կից նմանաձայններուն վերապահներէն մին եւս կը ներկայացընէ Եղնկայ «ընդ բնաւ» «լանան» [ԹԻԷ 19] եւ Վեցորէի «յածեալ» «աշին», էջ 139 եւ այլն ընթերցուածներուն քով, որ իրաւամբ ուղղագրուած է Մատթէի մեկնութեան Գ. հատորին կցուած «Հատուածներ» ու մէջ. «է լիտի- նոտի սպիտակովք ջորուովք ելանէ», էջ 190. այս ընթերցուածը կը վաւերացընէ վերջնականապէս Պաւլոսի թղթոց մեկնութեան ամբողջական հրատարակութիւնը, որ անձանօթ էր ՀԲԻՆ, Ա. հտր. էջ 893 «է լիտի- նոտի», ջնջելու է ուրեմն նոտի+ անգոյ բառը ոչ միայն ՀԲԷՆ, այլ նաեւ ՀԻԷՐՉՄԱՆԻ քերականութենէն, որ նախորդէն մուտրած կը գրէ lkti-k' nsti-k' (letzteres zu nsti-m), էջ 353. Այս ջնջմամբ իրրեւ գահաւորակ կը մնայ լոկ լիտի+ բառը, որ կը գործածուի նաեւ Ոսկ. Երբ. մեկնութեան մէջ. «Որ գահաւորականն եւ լիտի- (ՀԲ լիտի-է) եւ ջորեալ կրի», էջ 552 = λεχτικάιον, λεχτικός, լատ. lectica, H ü b s c h m a n n, Arm. Gramm., էջ 353.

Երեսմեայ:

Յ4. 'Նուրբ կոկորդոս [տես ԹԻԷ 45] ունին (հաւաքուք, այսպէս Պատկեր 1893, էջ 36, իսկ տպ. հօրակաք) եւ նեղ ի-ճի-ն, Բարսեղ, Վեցորեայ, էջ 89. այս ի-ճի-ն ընթերցուածը պահած են նոյնպէս Մատենադարանիս ԹԻԷ 249 եւ 612 Չեռագիրները, միեւնոյնն ընտրած է նաեւ Հաւրնախր ընթերցուածոց հեղինակը. «ի-ճի-ն = թռչնոց ստամբսը (տ՛՛. կու՛՛)», Բ. հտր. էջ 37.

Վքիպակ է սակայն ի-ճի՛ գրութիւնը, զոր պէտք է ուղղագրել եւ կարգաւ ի-ճի՛, ինչպէս ունի Ա յ վ ա տ ե ա ն ի մէկ (Մատիս 1853, թիւ 12—61) եւ Ն ա զ ա ր է թ ե ա ն ի (Պատկեր, -ն) երկու ձեռագիրները «եւ նեղ ի-ճի՛», այս ձեւին հարադատութեան կը վկայէ նոյն իսկ Վեցօրէի տպագիր օրինակը բնթեոնլով էջ 174. «Վազմեաց եղ ի փորի (այսպէս ի լուս. թիւ 249 եւ 612 ի-ճի՛, իսկ տպ. ի-ճի՛) թռչնոցն երագահաւ ի-ճի՛» եւ քիչ մը ետքը. «Զխարդ ի մէջաւրեայ (թ. 249 եւ 612 իսկ տպ. մէջաւրեայ) ժամանակի ի-ճի՛-ն զոր ունի ի լանջոն՝ ձգեալ պրկէ առ ի հանդէս,» Վ ա ր գ ա ն ա յ ՚ Դ ր ճ ն դ ո յ մ ե կ ն ու թ ի յ ն ը ք ա ղ ե լ ո Վ վ ե ց օ ղ է ն կ ը գ ր է Ա յ վ ա տ ե ա ն ի եւ Ն ա զ ա ր է թ ե ա ն ի օրինակներուն համեմատ «նեղ ի-ճի՛» (ՀԲ. 729), այսպէս նաեւ անանուն մեկնիչ մը (համեմտ 8 ա շ ե ա ն, Յուցակ, էջ 97, 13ա) «եւ նեղ ի-ճի՛» (մեր Մատենագարանի թիւ 10 Ձեռագիրը), որ յայտնապէս առնուած է Վ ա ր գ ա ն ա յ մ ե կ ն ու թ ե ն է ն :

խարուրիմ՝

35. Գ ա ր թ է լ ե ա ն, Ա կ ն ա յ գ աւ առ աբ ա ը, էջ 58, ծանօթութեան մէջ Վ իւ ը ղ ի վ եր ա գ ը ու ա ծ մ ե կ ն ու թ ե ա ն «Հանդերձ սոց զգենոյր եւ աղտեղեալ ի-ճի՛-ն իրբեւ զսղաւոր երեւէր» (թիւ 231, թղ. 44ա) հատուածին նորատիպը Ա կ ն ա յ ի-ճի՛-ն ճի՛ ը ճի՛ ը ճի՛ կ'ուղղէ ի-ճի՛-ն: Այս ուղղագրական փորձը իրբեւ յանդուգն կը դատապարտուի «ի-ճի՛-ն» դասական հին ու բնաիր

ձեւէն. համետ օսկեր. Մտթ. Ա. էջ 694 «Աղ-
քասն իւր-իւր եւ երթթացեալ մատչի առ քեզ»
եւ Ոսկ. Պաւղ. Ա. էջ 478 «Երթթացեալք, իւ-
ր-իւր (ՀԲ խառուեալք), ծնկեալք, ծիւրեալք»
Խ-ր-ր-ընէլ գաւառականին պէտք էր համեմատու-
թեան գնել միայն Ս եր եր ի ա ն ու իւր-իւր-ը,
էջ 83, որուն իմաստն է «նսեմ, աղօտ» (հականիշ՝
յայտնի)՝ ուրեմն մերձ Ա կնայ բառին նշանակու-
թեան, մինչ յառաջ բերուած երեքկին վկայու-
թիւններու մէջ տարբեր է իւր-իւր-ը նշանակու-
թիւնը եւ աղերս շունի կը կարծենք իւր-իւր-ը
հետ:

խմբալ:

86. «Եւ ի վերայ հացին, որ առաջի գնէին
(այս է ուղիղը), եւ ի վերայ նաշհին պատարագացն
եւ ի վերայ [յ]նիւն մանգառան (միւս օր. ման-
գառայն), եւ ի վերայ իւր-ը տապակելոցն», Խա-
լաթեանց, Գիրք Մնացորդաց, Ա. ԻԳ. 29:
Այս նախագասութեամբ կը սկսի Ա ճառեան իւր
«Հայերէն նոր բառեր նորագիւտ Մնացորդաց Գրք
մէջ» ուսումնասիրութիւնը եւ կը գրէ. «Անիւն եւ
իւր-ը ձեւերը երեւան կը հանեն իւր-ը արմատ մը,
որմէ կազմուած է իւր-ը, ուր մասնիկ է իւր-ը վերջա-
ւորութիւնը (համա. հատ-որ, բեկ-որ). այս մեկնու-
թեամբ «իւր-ը բառը կազմուած է հայ հողի վրայ
եւ կապ շունի ասոր. xəmīrā կամ թըր. xamur
ձեւերուն հետ . . . իւր-ը՝ իսմը, արմատը ըստ իս
տարբեր շէ իւր-ը, իւր-ը = ծծել, ներս ծծել ոսկե-
գարեան ձեւէն» (էջ 9—10). Շնորհաւորելի է

Աճ առեան, որ վերջնականապէս կը խղէ իժորին
ասորական լաւին հետ ունեցած կարծեցեալ ա-
ղերսը. իսկ թէ իժոր եւ հետեւաբար իս-ժ ան-
ժանօթը հայ հողի ծնունդ է եւ թէ իս-ժին (խմելի
արմատ) հետ առնչութեան մէջ է, անհիմն ենթա-
դրութիւն մըն է պարզ: Նորագիւտը ինչպէս շատ
մը բառեր, նոյնպէս -նիս-ժ, ի-ժ-լ (որուն ար-
մատէն է իժ-որ) ձեւերը փոխ առած է ուղղակի
ասորերէն առաջ *fermentatus est* շատ սովորական
բառէն, ստեղծելով իս-ժ օրինաւոր արմատ մը, որ
բոտ այսմ ո եւ է կապ շունի հայ. իս-ժի (խմելի
արմատին) հետ. ի-ժ-լը ամականաձեւ առաջի հա-
մազօր կարգուած է, որուն հականիշն է -նիս-ժ
= առաջ:

խշտրեմ:

37. Ոսկեբերանի գործոց մէջ երեք ան-
գամ գործածուած է. «Եթէ իշտրեւշտ շիւնիցիմք
գեր ի վերոյ, զոր համարձակութիւն ունիցիմք
մտանել ի հայրենի տունն. Ոսկ. Պաւլ. Ա. էջ 923,
«Յոյժ վստահ լինել յիւր զաւրութիւն եւ իշտրեւ
զպատեբազմողացն տկարութիւն,» Ոսկ. Ես. էջ 334,
որուն «արհամարհել, անարգել, նշանակութիւնը
ակնյայտնի է: Իշտրեւժ բնթերցուածին հանդէպ
միեւնոյն իմաստով կը կիրարկուի իշտրեւժ ձեւ մը
Ս երբերիան ու ճառերուն մէջ. «Առ ոտն հար-
կանէ եւ արհամարհէ եւ իշտրեւ զարհաւիրս մահու,»
էջ 169, զոր ուղղելի կը կարծէ Նորայր՝ իշտրեւժ
(Բառարձնութիւն, էջ 53): Երկու ձեւերէս միոյն
միայն հարազատութեան իրաւունք տալու համար

Հարկ է բնականաբար նկատողութեան առնու-
միոյն կամ միւսոյն յաճախագոյն կիրարկութիւնը,
եւ ՚բշտփ ստեւլ է միոյն գործածութիւնը. այնչափ
բանաւոր է ընդունիլ նոյնին հարազատութիւնը,
այս պատճառաւ աւելորդ շքլար դիտել տալ թէ
նոր ստացուած ճառքնտրի մը մէջ կայ “Սրբոյն
Եւսեբի թարգմանութիւն վասն սրբոյն Ստեփան-
[ն]ոսի առաջին վկային” գլխակարգութեամբ դա-
սական ճառ մը, ուր դարձեալ կը հանդիպինք
Էշտրէ՛ ուղիղ ձեւին. “Չճակատս դաւրաց, որ հա-
կառակէին, ծակեաց եւ անց եւ ընդ հետս տեառն
իւրոյ դնաց առաջին, զի սա է մարդ որ առաջին
Էշտրէ՛-ոց զմահ, թէպէտ եւ ասիցես թէ Յիսուս
յաղթութեամբն իւրով մահու գրգռէր զՍտեփան-
[ն]ոս, թղ. 26բ, այսու անգամ մըն ալ կը դա-
տապարտուի Էշտրէ՛ եղծուած ընթերցուածը:

խոտիմ՝:

38. Ազատանգեղեան պատմութեան “Եւ
ով այն իցէ կարող որ զխորս անգնդոց ծովուն
քննել Էշտրէ՛, էջ 11, հատուածին նտարագիրը
Յ ա հ ան կաթողիկոսի գործածած Էշտրէ՛ (էջ 82,
88, 135) բայով սրբագրած էր Ն ս ր ա յ բ՝ Էշտրէ՛
(Բառաքննութիւն, էջ 57): Երբ նոր հրա-
տարակութիւնը abcի Էշտրէ՛ ձեւն անտեսելով
Էշտրէ՛ ընթերցուած մը բնագրի մէջ ներմուծած
էր, էջ 5, Ն ս ր ա յ բ վերստին յիշեցուց իւր ուղղա-
գրութիւնը՝ դարմանք յայտնելով միտամանակ
հրատարակիչներու ընտրութեան վրայ, հմտե
Յուշարձան, էջ 171: Այժմ՝ Ա ճ ա ո ե ա ն ն է որ

կը ջնջէ ինչ-որէն ընթերցուածը փոխանակ գնելով կրկնագրի իշտէնէն ձեւը, էջ 9ա, « յանդգնել, համարձակել » նշանակութեամբ (Հանգ. Ամս. 1912, էջ 18), մինչ ճիշդ հակառակ իմաստն ունի՝ « շրտնում, սարտնում », Ա ճ ա ու ե ա ն այս ոչ-յաջող ընտրութեան մղուած է անտարակոյս ՀԲԻ ինչ-որէն բային տուած սխալ կամ լուրագոյնս անկատար մեկնութենէն (Ա. էջ 957). ինչ-որէն կը նշանակէ առաւելապէս « յանդգնիմ », եւ իբրեւ սոյնպիսի ծանօթ է նոյն իսկ դասական մատենագրութենէն. « Եւ ինչ-որէն զմեղադրութիւնն եւ այնպիսի մոլեռանդ ծաղր շտամարել, . . . Ոսկ. Մտթ. Գ. էջ 30, որուն գիմաց յոյնը կը ներկայացընէ ΤΟΥΡΑΝΝΕΙ (աւելորդ է հրատարակչին հետ ուղղագրել իշտէն) : Բնագրին = տառը ինկած է համառօտագրութեամբ, որ անծանօթ իրողութիւն չէ. այսու արդէն նորանոր բառեր կազմուած են հին մատենագրութեան մէջ. հմմտէ Ե փ բ ե մ ի, Ա. էջ 456 իշտէնէն, որ պիտի ըլլայ « խորշմերես » (Հանգ. Ամս. 1912, էջ 554), նոյնպէս Ե փ բ ե մ, Գ. էջ 157, իշտէն, զոր Միսք ճեան առանց ձայնաւորի գրուած Դ-ի բառ կը համարի (Պատկեր 1895—1896, էջ 184), համառօտագրութեան արդիւնք է փոխանակ ըստ օրինի ինչ-որէն գրուած ըլլալու, հմմտէ միայն « Եւ մի ինչ-որէն ինչ ինչիցիք . . . բարիօք ասաց զինչ-որէն . . . այլ ինչ է ինչ-որ կաղ ի կաղս », Ոսկ. Պաւղ. Ա. էջ 387—388 :

խորան կամ վրան-ժամու:

39. Սուրբարար ասորերէնէ թարգմանուած մատենագրութեանց մէջ ստեպ կը տեսնենք գործածուած իւր-ն կամ իւր-ն զ-բացատրութիւնը «վկայութեան խորանը» նշանակելու համար. համետ միայն է փր. Ա. Հար., էջ 195 «Ի սպաս պաշտաման իւր-ն զ-բացատրութիւնը», էջ 293 «ղնմանութիւն իւր-ն զ-բացատրութիւնը», էջ 477 «ղառաջին իւր-ն զ-բացատրութիւնը», էջ 424 «մի արասցէ զիւր-ն զ-բացատրութիւնը», էջ 206 «իւր-ն զ-բացատրութիւնը նշան եղեւ», առաջի վրան զ-բացատրութիւնը», էջ 221 «Ի դուռն իւր-ն զ-բացատրութիւնը», էջ 360 «անդ էին ի իւր-ն զ-բացատրութիւնը», էջ 477 եւ 480 «հանդերձ իւր-ն զ-բացատրութիւնը» եւ այլն: ՀԲ կը կարծէ թէ հայայտաուկ բացատրութիւն մըն է այս երբ կը գրէ «կոչի ի զ-բացատրութիւնը» (Ա. էջ 828). հոս ալ սակայն լեզուական սերտ աղերսի մէջ ենք Ասորաց հետ, որոնք «տապանակ»ի համար կը գործածեն «վրան ժամանակեայ. = ܘܘܘܘ ասութիւնը, որ Զ. Գ. օ. ն. ի մէջ այսպէս մեկնուած է. «Եւ [ոչ] կոչեցաւ սա (ասոր. սոցայն կոչեցաւ) իւր-ն զ-բացատրութիւնը, որ (զե) զ-բացատրութիւնը: պաշտեցաւ, այլ մեզ (ասոր. մերն) աստուծար Հոգւոյն սրբոյ յաւիտենից», էջ 260: Վերը յառաջ բերուած օրինակներու մէջ գրեթէ միշտ անհոյս վ կը թողուի «խորան» կամ «վրան ժամու»ն, պատճառը կը կարծեմ թէ Ասորաց նման երբեմն միաձոյլ բառ համարած են նախնիք ձեւ՝ «վրան ժամու», «խորան ժամու» = ܘܘܘܘܘ եւ հետեւարար անհոյս վ թողած ստեպ՝ քաղցրահնչութեան համար. հոյսվուած համետ Զ. Գ. օ. ն «Զ. Գ. օ. ն իւր-ն զ-բացատրութիւնը», էջ 345, ուր ասորին ալ

գատ գրուած է ԱՅ, Քառ, Graffin, Pat. syr. 1, էջ 621:

[unig:

40. «Ոչինչ պատուական տեսանէին անդ, այլ զմուրն եւ շէ--ն եւ զմայրն աղքատ», Ոսկ. Մատթ. Ա. էջ 112. Մեկնութեանս յոյն բնագիրն ունի այստեղ *ἀλλὰ φάτῃ καὶ χαλὺβῆ*. բացատրիպ յոյն բառս նոյն մեկնութեան մէջ ուրիշ տեղ մը կը թարգմանուի ճշգրիտ՝ իս--ն: «Ձեռն ինչ արգելք նշանակ թագաւորութեան տեսանէին յայնմ», որում երկիր պագանէին, այլ իս--ն եւ մուր եւ մանուկ ի խանձարուս», --ն, էջ 81 = *χαλὺβῆ*. Եթէ կ'ուզենք իս--ն եւ իս--ն բառերուն նշանակութեանց տարբերութիւններն անեղծ պահել, պէտք ենք իս--ն բնութեցուածն ուղղել եւ կարգաւ իս--ն. այս բնութեցուածք ներմուծած է արգէն Գաթրճեան Քաղուածդարի մէջ, էջ 45. «Ձմուրն եւ շէ--ն եւ զմայրն աղքատ», Միեւնոյն վերիպակը կը նշմարուի նաեւ Սահակեանի նոր հրատարակած անանուն հատակոտորին մէջ. «Ասան այնորիկ ի հիւսանն տան յանձին կալաւ Քրիստոս ծնանել, մանաւանդ թէ եւ ոչ ի տանն իսկ յայնմիկ, այլ ի իշէ միոջ եւ ի մուր» (Հանդ. Ամս. 1913, էջ 57), զայս եւս հարկ է ուղղադրել բնականաբար «ի իշէ միոջ»:

[unhi:

41. «Մինչդեռ շէ--ն ժողովէր Պաւղոս, իժ մի քարք կախեցաւ զձեռանէ նորա», Բարսեղ, Աեցօրեայ, էջ 196: Անտոնեանց օրինակին ի--ն-ի

տեղ գրած չափ բառը 2 ի թ ճեան ոչ իրաւամբ կը կարծէ թէ Նորայր իբրեւ վաւերական ընդունելու կը դժուարի (Բառաքննութիւն, էջ 66): Ժ-Չ բառին հարադատութեան երաշխաւոր են արդէն Մատենադարանիս վերը յիշուած թիւ 249 եւ 612 ձեռագիրներու եւ Այվատեանի օրինակին (Մասիս 1853; թիւ 12—61) համաձայն ընթերցուածը. «Մինչդեռ շՉ-Չն ժողովէր Պաւղոս (Անտոնեանց՝ Պետրոս) իժ մի քարք», եւ այլն. հիմնաւոր չէ հետեւարար Պարոնեանի հետ Ստեփ. Ասող. Պատմութեան մէջ գործածուած չՉ-ն բառին ծանրակշռութիւն տալ եւ նոյնը կարծել Ալեքօբէի հարադատ ընթերցուածը, (Արեւելեան Մատուլ, 1880, էջ 534): Ժ-Չի տպագրին մէջ Խ-Է-ի փոխուելուն պատճառը կը կարծեմ գտնել Գործք Առաքելոցի հետեւեալ խօսքին մէջ. «Ի ժողովել Պաւղոսի Խ-Է- ինչ բաղում. . . իժ մի. . . կալաւ զձեռանէն նորա» (ԻԸ. 3). ձեռագրաց մէջ սովորական է Ս. Գրոց Եօթանասնից թարգմանութենէ տարբեր ընթերցուածներն Եօթանասնից ծանօթ թարգմանութեան մերձեցրնելու ջանքը: Ժ-Չ «խախ» իմաստով գործածական է տակաւին հայ գաւառաբարբառին մէջ (տես 2 ի թ ճեան, Հանդ. Ամս. 1901, էջ 34, Ե), իբրեւ «խծուծ, խծիծ» կիրարկուած է հոմեական բառագիրք ձեռագրին մէջ (համետէ Բաղմալէպ 1877, էջ 20), տարբեր է չ-Չ = երկրաշարժ (Գարբիէլեան, Ակնայ գաւառաբարբառը, էջ 270):

Ծածկահայր:

42. «Սորա են զարդախաւք, գաղանա-
շունչք, շ-ձի-ի-ոյո», Ջգ օն, էջ 371. ՀԲ «Ծած-
կախօս», բառին տակ կը գրէ (Ա. էջ 1000). «որ ի
ծածուկ խօսի. «Սորա են զարդախօսք, գաղանա-
շունչք, շ-ձի-ի-ոյո. Մծբ. ԺԹ. եւ կը յաւելու
գրեալ էր շ-ձի-ի-ոյո. որ լինի եւ շ-ձի-ի-ոյո,
շ-ձի-ի-ոյ եւ այլն». այս երեք բնարութիւններէն
որն է սակայն ուղիղը՝ զայս բնականաբար չէր կրնար
վերջնականապէս որոշել ՀԲ, երբ տակաւին ասո-
րերէն բնագրի մը գոյութեան մասին եւ ոչ իսկ
գաղափար կարելի էր կազմել. բայց այժմ՝ «Մծբնա-
ցւոյ» «Ափրահատի փոխուելուն շնորհիւ գիւրին
է բնագրական համեմատութեամբ միայն որոշել
իսկոյն եւ ըսել թէ միակ ուղիղ ձեւն է շ-ձի-ի-ոյ,
ուր յետոյ սպրդած մտած է յ գիրը, որ հազուադէպ
պարագայ մը չէ (հմմտէ Հանգ. Ամս. 1910,
էջ 303). ասորին կը գործածէ յիւստոս = խո-
ցողք ի ծածուկ, Graffin, Pat. syr. I, էջ 677,
զոր հայր իւր սովորութեան համաձայն գեղեցկօրէն
բարդած է շ-ձի-ի-ոյ, ջնջելի է ուրեմն ՀԲի շ-ձ-
ի-ի-ոյ եւ շ-ձի-ի-ոյ-ը:

Ծանրածայն:

43. «Զի մինն (Մովսէս) շ-ձի-ի-ոյ-ն եւ շ-ձ-
ի-ոյ-ն եւ միւս (Եղիա) շինականագոյն քան զրա-
զուս», Ոսկ. Մատթ. Գ. էջ 6. այսպիսի բնութե-
րուածով յառաջ կը բերէ հատուածս ՀԲ ալ Գ.
ճառքնաիրէն (Ա. էջ 1008, տես նաեւ «Նրբալեզու»,
Բ. 475): Մեր նոտրագծած բառերուն գիմաց

Ոսկերերանի յոյն բնագիրը կ'ընծայէ *βραδύ-
γλωσσοσ* եւ *ισχνόφωνος* բարդութիւնները, որոնք
սակայն հայերէն տպագրին մէջ չեն պահուած
հաւատարմօրէն: Մատենագարանիս թիւ 2 ընտիր
ճառընտիրն ընդ հակառակն յունական բարդու-
թիւններուն հաւատարիմ մնացած է հաստատ
բունելով «*ը-ը-ը-ը-ը*» եւ «*ը-ը-ը-ը-ը*» ձեւերը
թիւ. 164բ՝ *βραδύς* = ծանր, *ισχνός* = նուր-
այտու կը ջնջենք չիւնն *ը-ը-ը-ը-ը* եւ *ը-ը-ը-ը-ը*
տեղւոյս անպատշաճ բառերը, ըստ որում *ը-ը-ը-ը-ը*
ը-ը կը նշանակէ *βαθύφωνος*, *profundam habens*
vocem, հմմտէ է սայի, ԼԿ. 19. «*Ձի չէր տե-
ղեակ ը-ը-ը-ը-ը-ը*» = *οὐδὲ ᾄδει βαθύφωνον*, իսկ
Մսկէս կ'ըսէր «*ը-ը-ը-ը-ը*» եւ *ը-ը-ը-ը-ը* եւս»,
ԵԼԲ. Գ. 10 = *ισχνόφωνος καὶ βραδύγλωσ-
σος ἐγὼ εἶμι*.

Կմտախոր:

44. Ոսնան եւ ողբան եւ գուժեն իրրեւ
իւ-իւ- մեռելոց. թուղթ էր եմիայ (Սիրար),
էջ 161, նորատպիս մասին կը գրէ չիւ «*յն. իրրեւ
ի ճաշ մեռելոյ, ἐν περιδείπνω* գուցէ ընթեր-
ցեալ է մերս՝ *περιδείπων*, ահաբեկ՝ որպէս կմտա
եղեալ ի խրատիւակ» (Ե. էջ 1103): Ինչպէս պիտի
տեսնենք շատ ուղիղ է չիւի այս տեսութիւնը, զոր
սակայն շքնդունիր Աճառեան (Հայերէն նոր
բառեր Մնացորդաց գրոց մէջ, էջ 19): Միեւնոյն
բառատարներ նշանակութեամբ ծանօթ է Մնացոր-
դաց նորագիւտ գրքէն. «Եւ յետ այսր ամենայնի
հարկանէր զնա տէր ի հարուածս որովայնի... եւ

մեռաւ նա յախտ շարշարանաց իւրոց, եւ ոչ արարին
 նմա այնուհետեւ ժողովուրդն լալիս եւ ի՛մ-ի՛ն
 (Եջմիածնի օրինակին այս ընտիր ընթերցուածք
 մնացած է ծանօթութեան մէջ եւ Երուսաղէմի
 օրինակին ի՛մ-ի՛ն վրիպակ ձեւը առնուած է բնա-
 դրին մէջ), եւ ոչ հուր այրեցին նմա հարցն
 իւրեանց, և ճառեան (նշ էջ 17—19) յենլով
 միայն Եօթանասնից թարգմանութեան յառաջ-
 ի--դր--նի--ն ասութեան եւ խօսքի կազմին, բառս
 կը փորձէ ստուգարանել իրբեւ «մեռելի յուղար-
 կաւորութիւն», միեւնոյն իմաստը յատկացընելով
 նաեւ Երեմիայի թղթոյն «ի՛մ-ի՛ն, բառին՝ հա-
 կառակ շիւ: Այլուր առիթ ունեցանք արդէն քանի
 մը անգամ դիտել տալու թէ Եօթանասնից
 թարգմանութեան համեմատ գրուած մեկնու-
 թիւնները շունին սեւէ զօրութիւն, իսկ խօսքին
 կազմն ալ «ի՛մ-ի՛ն»-ը կը ցուցնէ միայն իրբեւ
 «ողբ, կոծ», տես «Եւ ոչ արարին նմա այնուհետեւ
 ժողովուրդն լալիս եւ կմախիս: Իմ կարծիքովս
 ի՛մ-ի՛ն փոխառութիւն մըն է ասորի ܠܘܘܘܘܘ
 բառէն կու՛մախ», տառադարձութեամբ: (Այս նաեւ ܠܘܘܘܘܘܘ
 (կամախա) անծանօթ ձեւ մը Acta mart. et sanct.
 I, էջ 55), զոր Աստեմանի «գերեզման» կը հասկնայ,
 իսկ Բերնշտայն (ZDMG, IV, էջ 321) կը
 սրբազրէ ܠܘܘܘܘܘܘ (հմտե Brockelmann, Lex.
 syr. էջ 57):] Արկին է ասորերէն բառին իմաստը
 1. res stupenda, horrendum quid, ուստի
 «խրաուելիակ», եւ 2. luctus, ուրեմն «ողբ, կոծ,
 լալիւն», այս կրկին նշանակութիւններով փոխ
 առնուած եւ գործածուած է բառս գասական

Հայերէնի մէջ: ԿՏ-ի: բառը հետեւաբար «որուն
ուրիշ մէկ ձեւն է ԿՏ-ի:», եւ որ վերջնայս առաջին
նշանակութենէն անցած է, դժուարաւ ասորեւ-
տանեան kimahhu «դադաղք», բառէն կրնայ փո-
խառեալ ըլլալ, ինչպէս կը կարծէ Բրոքեւման
(Z. f. Assyrologie 13, 386) եւ ինչպէս կ'ընդունի
Աճառեան (—):

կոկորդ:

45. «նուրբ ԿՏ-ը ունին եւ նեղ խածխ»
[տես թիւ 34], Բարսեղ, Վէջօրեայ, էջ 89.
«ԿՏ», բառին դիմաց Նադարէթեանի երկու
ձեռագիրները կը դնեն «—ը»: «նուրբ —ը»
ունին» (Պատկեր 1893, էջ 36) իսկ Այվատեանի
օրինակը կը ներկայացընէ «—ը», զոր կը ստու-
գարանէ «—ը, —ը:», ձեւերէն (Մասիս 1853,
թիւ 12—61), Վարդան Ծննդոց մեկնութեան
մէջ հասուածս մէջ կը բերէ նշանակէս «—ը»
տարբերակով. «նուրբ —ը ունելով եւ նեղ
խածխ» (ՀԲ. Բ, էջ 729), նոյն բնութեցուածն
ունի վերջապէս անանուն մեկնիչ մը Մատենագա-
րանիս թիւ 10 Ձեռագրին մէջ, թղ. 366բ: Այս
միաձայն բնութեցուածները իբրեւ յետասուտ կը
դատապարտեն ապագրին ԿՏ ձեւը, որ յառաջ
եկած է Սի Սի հետ «բազում ուրեք» շփոթումէն
(հմմտ. է Նորայր, Յուշարձան, էջ 163): Ս—ը
իբրեւ դատական ծանօթ էր միայն Սերբիա-
նասէն. «Երկու փողակք տան եւ առնուն զաւզն
իբրեւ ցնցղով իւիք —ը-լ ի բերանս, էջ 136,
Վէջօրէի ձեռագիրները կու տան երկրորդ օրինակը:

կտուած:

46. «Որ է սկիզբն իսկնստեան, կազմութեան նախն, Բարսեղ, վեցօրեայ, էջ 10, Նազարէթեան կրգրէ առայս (Պատկեր 1893, էջ 521) «Նախային կազմութեան օգտակար բացատրութիւն մը կը գտնեմք Արիստոնեայ բնազանցութենէն քաղուած — Արկանել Հիմն տան կամ Հարկանել բունն շիտն (carène) տախտակաճած յատակաց նախ, որ է սկիզբն կազմութեան նախն» (Ա. Չեռագիր): Չեռագրիս տպագրէն ունեցած տարբերութիւնը հետաքրքրական է, իսկնստեան նկատմամբ սակայն նորութիւն մը չունի: Բարսեղի տպագրութեան մէկ օրինակին մէջ (Բ. տպ?) կ'ընթեռնուի. «Որ է սկիզբն իսկնստեան կազմութեան նախն», ակնյայտնի կ'երեւի թէ իսկ քերուելով տեղը որոշուած է վերստին «իսկնստեան», այսպէս ուղղելի կը համարի Նորայր (Բառարկնութիւն, էջ 67) եւ կրգրէ «Անտոնեանց օրինակը կը գնէ՝ որ է սկիզբն իսկնստեան կազմութեան նախն. իսկնստեան եւ իսկնստեան՝ երկուքն ալ կրնան յարմարիլ, քննելի է յայլ ձեռագիրս:» Մեր շատ անգամ յիշատակած կրկին օրինակները (249 եւ 612) Անտոնեանց բնախօր օրինակին համաձայն կ'ընթեռնուին. «Որ է սկիզբն իսկնստեան կազմութեան նախն», աւելորդ է այլ եւս կը կարծենք իսկնստեան (այսպէս նաեւ ՀԲ, Ա. էջ 1140) եւ իսկնստեան բառերուն ծանրակշռութիւն տալ:

Համ՝ ազդումն:

47. «Եւ ճարգք ըստ իւրաքանչիւր անուշահոտ խոտոցն եւ արմատք ըստ իւրաքանչիւր համ-
-չէ--Տ ճաշակաց,» Բ ար ս ե ղ, Ա Եցօրեայ, էջ 24.
Ն ա հ ա պ ե տ ե ա ն նոտրագիր զատակաց բառերն
իրարու կցելով կը փորձէ կարգաւ «ըստ իւրաքան-
չիւր համ-չէ--Տ ճաշակաց» իրրեւ. «բերնին համ
տուող» (!), Ուղղագրութիւնք ազգ. Մատենա-
դրաց, էջ 191. Մեր կրկին օրինակները, որոնց ըն-
տրութեան այնչափ անզամ ականատես եղանք,
հոս ալ կու տան ցանկալի ընթերցուածք դրելով
օրինապէս «ըստ իւրաքանչիւր համ-չէ--Տ ճաշա-
կաց», ասոր կը մերձենայ Ն ա զ ա բ ե թ ե ա ն ի Ձե-
ռ ա գ ը ի ն ընթերցուածն ալ. «ըստ իւրաքանչիւր
համ-հ-Տ ճաշակաց» (Պատկեր, 1893, էջ 523):

Համբարակ:

48. «Ասեր ի պարարտութիւն երկրի իւրոյ
եւ նա եղիցի համբարակ թագաւորաց. հասուածք
(հայ Ս. Գրք «Ասեր պարարտ հաց իւր», հմմտե
Kaulen, Einleitung in die hl. Schrift, էջ 145) «հերբայեցի ասե. Աչեր՝ ինքն ի պարար-
տութիւն հացի եւ համբարակ իցէ թագաւո-
րաց.» Ե փ բ ե մ, Ա. էջ 128: Համբարակ բառին
իմաստը պակասաւոր բացատրուած է ՀԲԻ մէջ (Բ.
էջ 25). հարկ էր Ձ գ օ ն ի «համբարակ եւ ինչ-
իչն», էջ 229, խօսքը աչքի առջեւ ունենալէն
ետքը «հին բա. ի» «համբարակ եւ սպասուոր»
մեկնութեան աւելի ծանրակշռութիւն տալ քան
«համբար բարեաց գանձեալ յամպս, կամ պահա-

licias) ἄρχουσι. «Համբարակ», եւ «Համբարակ-
 Է-Լ» համագոր են իրարու:

հանգստարարի[թայ]:

50. Իգականանիչ եզական այս բառը կու
 դայ Եւսեբեայ Եկ. Պատմ. թարգմանութեան
 մէջ, «Եւ ասաց զնոցանէն (Փիլոն), եթէ կոչին
 հանգստարարք եւ կանայք որ էին ընդ նոսա
 հանգստարարք», էջ 108: Եթէ հայերէնի մէջ
 «Հանգստարարք» իբրեւ իգականակերտ բնական ըլլար
 թարգմանչին, այն ատեն անվարան ու անպատճառ
 կ'ընարէր իրեն «հանգստարարուհի» օրինաւոր
 ձեւը՝ կատարեալ ներկայացընելու համար սեռի
 զանազանութիւնը. բայց իրողութիւնն այսպէս չէ.
 «Հանգստարար» իգականակերտ գործածութեան
 շղթայութիւնը (հմտ. այս մասին մեր յօդուածը
 «Ունի մասնիկը դասական հայերէնի մէջ». Յու-
 շարձան, էջ 309—314), կը մղէ թարգմանիչը
 փոխ առնուլ հաստարարէն ասորի իգականաչէն
 մասնիկներէն մին՝]Δ, եւ կցկցել զայն «հանգստա-
 րար»ի բառավերջին՝ հանգստարար +]Δ =
 ]ΔΔΔΔ, արական ΔΔΔΔ (հմտ. The ecclesiasti-
 cal history of Eusebius in syriac, ed. Wright
 and M^o Lean, էջ 108): Հայ լեզուի մէջ սեռի
 տարբերութեան անձանօթ ըլլալով թարգմանիչը,
 բնածին օրէնքին հետեւելով հարկ չէր տեսներ
 անտարակոյս լրացընել նման պակաս մը, եթէ
 ստիպիչ հարկ չըլլար զանազանելու սեռ մը արական
 եւ սեռ մը իգական: Հետաքրքրական է նկատել
 այժմ Փիլոնի գործոց հայ թարգմանութիւնը, որ

պարագայիս մէջ աւելի յաջող է եւ աւելի մերձ
 Հայ լեզուին օրէնքին. «Քանզի բուժիչք ըստ եր-
 կոցունց ազգաց՝ ը-ր-ը-ն էւ ը-ր ի՛նչ ստուգա-
 պէս կոչին» (Ճառք, Յաղագս Հեասեանց, էջ 6).
 ուրեմն փոխանակ յոյն բնագրին *τεραπευτής* արա-
 կան եւ *τεραπευτρίς* իգական ձեւերու (Հմմտ.
 Philo, De vita contemplativa s. supplicum
 virtutibus § 1 ed. Lips. V, 320) համապա-
 տասխան գատ ձեւեր ստեղծելու թարգմանիչը՝
 փոխած է պարզապէս նախադասութիւնը համազօր
 իմաստ մը յատկացընելով իւր տողերուն: Ի վերջոյ
 Կիւլէսէրեանի մէկ ծանօթութեան (Եղիշէ՝
 քննական ուսումնասիրութիւն, էջ 171) աւելի որոշ
 գոյն մը տալու համար նկատել կու տանք թէ Եւ-
 սեբիոսի նախկին թարգմանիչը բնագրին «թե-
 ը-նէ-ր» բառը միանձն շի թարգմաներ (Եւսեբ.
 էջ 109), այլ ասորի բնագրին *ἄσκησις* = հանգստա-
 ցընող (ուրեմն ոչ *ἄε-ր-դէ-ր*) բառը, զոր վերն ար-
 դէն «հանգստարար» թարգմանած է, երկրորդ
 իմաստով կ'առնու = *asceta, monachus, ուրեմն*
 «միանձն»: Բառս ուրիշ տեսակէտով շօշափած
 ենք ի Wiener Zeitschrift f. die Kunde des
 Morgenlandes 1913, էջ 126—7.

հաւատ:

51. «Եւ ապա մկրտէր (Արթանէս) իբրեւ
 հաղարս երկուս, թող զկանայս իւրեանց եւ
 զմանկտի եւ այսպէս ի հ-ր-ր խառնէր», Բու-
 զանդ, էջ 8. Նստրատիպ գրքումուած բառը, որուն
 հարազատութիւնը արդէն տարակուսի տակ կը ձգէ

եղակի հասարակաց Գեղարքայի, «Ըստ Հին (բողոքագիր անթուական) ձեռագրի» հաւանականաբար Հ. Պ. Յովնանեանէ ուղղագրուած է վենետիկեան տպագրութեան օրինակի մը մէջ «եւ այսպէս խառնէր է հասարակաց» կամ այս է հարազատ ձեւը բառիս եւ կամ տպագրիր պիտի ընթերցուի «է հասարակաց» «Հաւատք» եւ «Հաւտք» բառերու շփոթման հանդիպած եմ նաեւ Կ. Տէր-Մկրտչեանի հրատարակած (1896) Յովնանեան Երուսաղեմացւոյ առ Աբաս ուղղած թղթոյն մէջ. «Որոց հասարակեան այսորիկ», զոր ուղղած եմ «Որոց (հարցն) հասարակեան այսորիկ», համակ մեր յօդուածը Des Johannes von Jerusalem Brief an den albanischen Katholikos Abas, ի թերթին Oriens Christianus 1912, էջ 70, ծանօթ. 1:

Ճապարհ:

52. Չգօնի Հոռոմայ տպագրութիւնը թանկագին հատուած մ'ունի, որ կը պակսի Կ. Պոլսոյ հրատարակութեան մէջ (էջ 236). «Ոչ ինչ պղծի մարդ նովա», խօսքին կը յարէ Antonelliի հրատարակութիւնը. «Արդ եթէ ամենայն սուրբ եւ անոյշ (տպ.՝ անուշ) կերակուրք, որք ազնիւ թուրքին քմացն (տպ.՝ քմանցն) հոտով եւ տեսեամք եւ համով, դամենայն կերիցէ մարդ եւ վայելիցէ (տպ.՝ վայելեացէ), քիմքն (տպ.՝ քիմն) իւր միայն զգան դանուշութիւն ճաշակելի կերակրոցն, եւ անտի ընդունի ստամոքսն եւ բաժանէ զոյժ (տպ.՝ զուժ) դաւրութեան ընդ յաւդս (տպ.՝ աւդս) եւ ընդ անդամս մարմնոյն: Եւ յորժամ իջանէ կերա-

կուր ի ներքս անդր, փոխանակ անոյշ (տպ.՝ անուշ) հոտոյն, դառնայ եւ լինի շարահոտ նեխութիւն (տպ.՝ նեխութեան) եւ փոխանակ ցանկալի տեսլեանն եւ ազնիւ համոցն (համոյն?) դառնայ եւ լինի շարագոյն շարատեսիլ եւ անկանի արտաքս բնդ սրբանն: Եւ թէպէտ զհաց յոռի եւ շարահաւ կերիցէ մարդ, որ ոչ (= Վ) տեսիլն բարւոյր է եւ ոչ համն անոյշ (տպ.՝ անուշ) եւ ոչ հոտն (ըստ բն.]-, իսկ տպ. տեսիլն) ցանկալի, բնդ նոյն ճ-դ-շ երթայ ի մարդ անդր եւ տայ զոյժ (տպ.՝ զուժ) զաւրութեան բնդ ամենայն յաւգապատ (տպ.՝ աւգապատ) անդամոցն եւ անտի դարձեալ բնդ սրբանն արտաքս անկանի: Եւ առնէ զէպ, թէ յանոյշ (տպ.՝ յանուշ) կերակրոցն առաւել զազիր լինի հոտ քան ի յոռւոյ: Եւ յայսպիսահաս կերակրոց ամենայնէ ոչ մեղք գոն եւ ոչ արդարութիւն, էջ 321—322: Ընտիր հատուածիս շատ մը ցանցառ եւ կարեւոր բառերուն մէջէն (-դ-հ-ս =]xocօցօ), շ-դ-հ-դ, շ-դ-դ-ի-լ, -դ-հ-ն, շ-դ-հ-ն, յ-դ-դ-դ-դ, -դ-դ-ի-ն-ն-ն [յայսպիսահամ?, ասորին ունի պարզ «յայսմ ամենայնի»]) մասնաւորապէս մտադրութեան արժանի է ճ-դ-շ բառը, որուն հանդէպ բնագիրը կը գնէ Վ-ճ բառը = via, semita, vestigium (Graffin, Pat. syr. I, էջ 732): Համեմատութեանս շնորհիւ ճ-դ-շ բառը կը ստանայ այժմ երկրորդ որոշ իմաստ մը՝ «ճանապարհ», եւ այս իմաստով Ուկերբերանի եւ Եփրեմի գործերուն մէջ գործածուած ճ-դ-շներուն նշանակութիւնը կը լուսաւորուի վերջնականապէս իրրեւ «ճանապարհ», որոնց մասին սխալմամբ կը գրէ ՀԲ

“*հարալ, ըծ. եւ նոյն ընդ ծաւալ, որպէս ծաւալուիմ, եւ ծաւալեալն*” (Բ, էջ 172), *ահաւասիկ Ոսկ.ի հասուածը, “Ճանապարհ իմն եւ հարալ եղև անկարգութեանն”, Մեկն. Եփես. Ա. հար. էջ 733, որով կ’ուղղագրուի նաեւ Եփր.ի “Գարձան ջուրն ընդ ճանապարհ ճապաղ գնացից իւրեանց, նախադասութիւնը, Մեկն. Յես. Ա. հար. էջ 307 “Ընդ ճանապարհ եւ հարալ գնացից իւրեանց”, Մտադրութեան արժանի է “չբիլնի եւ “ճապաղ,ի ձայնական նմանութիւնը:*

ճննասիրտ:

53. “Առն ճշմարտի չէ բարւոյք մեծութիւնն”, Սիրաք, ԺԳ. 3 (էջ 54). յոյն ունի *’Ανδρὶ μικρολόγῳ, յոյն այս բառը Ոսկեբերանի Մտթ. մեկնութեան մէջ կը թարգմանուի ստեյ ճշմ. քաւ ուժա մեն ուտի քոլլոյտ սմիքոլոյոս էւնաւ ծաքա = Եւ գիտեմ թէ բաղմաց ճշմ. կարծիմ, Բ. հար. էջ 706, սմիքոլոյոս էտաւ... = “ճշմ. լինի եւ անագորոյն”, -նք, էջ 708, միքրոլոյոյ մեն ունաւտաւ քաւոնա... սմիքոլոյոն... քաւ միքրոլոյոս = “Այնպիսիքն ճշմ. եւ կցիբր աւնին... եւ եթէ ճշմ. եւ կցիբր քիցէ... ընչաւեր եւ ճշմ. լինի”, -նք, էջ 709 եւ միքրոլոյոյ բայը կը թարգմանուի ճշմ., հմտեւ, էջ 447 “Ամ գալաթիւս ինչ շահաւորս կամ այլ ինչ ի նոյնպիսեաց գնել ճշմ. = միքրոլոյոյտաւտա, որինակն ունի այստեղ ճշմ. խղուրբաւնը, զոր հրատարակիչը հակառակ շիւր շատ լաւ կ’ընթեանու ճշմ. “Ըստ այլ տեղեացն”, Յառաջ բերուած*

այս վկայութիւններով Սիրաքի ճշմարտ բառը պիտի ընթեռնուի ճշմարտ. նուազ հաւանակա- նութեամբ կարելի է ընթեռնուի նաեւ ճշմարտ իբրեւ բարդութիւն ճշմ. բառէն:

Մաշկ:

54. «Մ-ւ:», կաշի, մորթ իմաստով իբրեւ փոխառութիւն ասորի ܡܘܫܐ բառէն ծանօթ է, Hübschmann, Arm. Gramm. I, էջ 311: Խալաթեանցի հրատարակութեան տուած Մնացորդաց Գրոց նորագիւտ բնագիրը, երկու անգամ հասարակ օրինակին «խորան» բառին գէժ կը դնէ ըստ երեւոյթին «Մ-ւ:», հազուագիւտ բառ մը. «Որ պահեն զդահղիճ Մ-ւ:» եւ հարբ իւրեանց ի բանակս Տեառն որ պահեն զմուտ Մ-ւ:» Ա. Մնաց. Թ. 19: Բառս ըստ Ա ճ ա ո ե ա ն ի նոր առում մըն էր միայն, որ շէր կընար զատուիլ Մ-ւ: «կաշի, մորթ» ձեւէն եւ նոր առման համար կընար համեմատուիլ վըաց. Մ-ւ: «երկար զգեստի քղանցք, վըանի ծածկոց» (Նոր բառեր նորագիւտ Մնացորդաց Գրոց մէջ, էջ 23—24). Ընդլայնել ուղեւով այս մեկնութիւնը առաջարկած էինք թէ Մ-ւ: բառը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ Բ ու զ ա ն դ ա յ «Մ-ւ:» պահան», էջ 53 եւ «Մ-ւ:» աւարզան», էջ 89 եւ Ս ե բ է ո ս ի «Մ-ւ:» պերճան», էջ 42, եւ այլն բարդութիւններու զատակաց մէկ անգամը (հմմտ. Հանդ. Ամս. 1911, էջ 175—176): Նոր գիւտ մը — dies diem docet — բոլորովին կը խախտէ այս ենթադրութիւնները. Մնացորդաց գրոց «Մ-ւ:» սեռականին ուղղականն է ոչ թէ Մ-ւ: այլ Մ-ւ:», որ

Հետեւարար բնաւ կապ չունի ոչ ասորերէնէ փոխառեալ *Տ-չի* (կաշի) բառին հետ եւ ոչ Աճառեանի համեմատութեան համար մէջ բերած վրաց. բառին հետ: Մ-չի՞ն ձեւը կը համապատասխանէ ասորերէն Չառ (= մաշկան) բառին, զոր հայ թարգմանիչները կը շրջեն այլուր հայերէնի «խորան» եւ «վրան» բառերով (համեմէ վերը [Թիւ 39] «խորան» կամ «վրան ժամու»)։ ասորերէն բառիս արմատն է Չա, որ կը նշանակէ «բնակեաց», *domicilium habuit, inhabitavit*. Մնացորդաց նորագիւտ բնագրին բնծայած գեղեցիկ բառն ուրեմն զարձեալ կ'ըսենք *Տ-չի* է՝ *Տ-չի*ն սեռականով:

միլրիլայ:

55. «Եւ ասէին ի վերայ նոցա սաղմոսս եւ *Տ-չի*ն եւ փառաւոր առնէին եւ աւրհնէին զտէր Աստուած մեր»։ այս նախագասութիւնը յառաջ կը բերենք Գորիայ եւ Շմնի վկայարանութեան օսկեղէն թարգմանութենէն (Գ. Տէր-Մ կ ր ա շ ե ա ն, Արարատ, 1896, Յաւելուած Օգոստ. Թուի 1, էջ 392)։ Հրատարակիչը կ'անդրադանայ վերստին այս «բոլորովն նոր» բառին եւ կը կարծէ ասորերէն (անդ, էջ 433)։ Այս անծանօթ բառը բաւականաչափ դրաղցուցած էր մեր միտքը՝ առանց արգիւնքի. թղթակցութեան մը առթիւ բառիս մասին լուսարանութիւն խնդրեցի ասորագէտ Գիտր. Գ ու ս ս է ն է ն, որուն 26 յունիս 1912 թուակիր պատասխանին կը պարտիմ շնորհակալութեամբ առաջիկայ ուղղագրութիւնս. կը գրէր ասորագէտը թէ «*Տ-չի*ն այլ ազգ չեմ կրնար

ձեկնեւ, եթէ ոչ ասոր. Խոյսո (= ճաղրաշա) բա-
 ուին եղծումը կարծելով: Առանց նկատի առնելու
 ձայնաւորները իսկոյն փութացի տառադարձել ա-
 սորի բառը՝ «Տրէշ» և կամ լուսագոյնս շ (մգրիղա)
 տառով եղծուած էր ուրեմն վկայաբանութեանս
 «Տրէշ» եւ թերեւս «Տրէշ» (երգ, կցուրդ) հարա-
 զատ ձեւը: Նման շփոթման իբր օրինակ յառաջ
 պիտի բերեմ Բարսղի Աեցօրէին սա հաստածները.
 «Նոյնպէս եւ թռչունը ըստ նմին նմանութեան լու-
 շն խաղան յաւոս», էջ 161, որ պիտի ըլլայ լուշն,
 ինչպէս ունի Մատենադարանիս Թիւ 249 Չեռա-
 զիբը. «Ուրախ արար զձեզ եւ աւգ իւրով սլացեալ
 թռչնովքն, որ հանդէպ նորա եւ ի նմա լուշն
 խաղան վայելութեամբ», -նդ, էջ 179. դարձեալ
 լուշն ուղիղ ընթերցուածն ունին Մատենադա-
 րանիս Թիւ 249 եւ 612 կրկին ձեռագրիները,
 (հմտե՛ նաեւ Նորայր, Բառարձնութիւն, էջ 69
 եւ Կիւլէսէրեան, Հանգ. Ամս. 1908, էջ 312/3).
 նկատելու է դարձեալ Խորենացւոյ Աշխար-
 հագրութեան շորշուշն + բառը, հրարկ. Սու-
 քրեան, էջ 43, զոր Հիւրշման կ'ուղղագրէ
 շորշուշն + = նպ. sutur 'Kamel' + palang
 'Leopard', Arm. Gramm. I, էջ 215:

միախումն:

56. Ա եւ ՈՒ նշանագրերու շփոթումը գրը-
 շագրաց սովորական վրիպակներէն է. Բառարձնու-
 թեան հեղինակը յիշուած գրերու նմանութենէն
 ծագած սխալագիր ընթերցուածներու շարք մը
 յառաջ բերած է արդէն եւ փորձած յաջող ուղ-

զազարութիւններ (էջ 1—6). ասոնց կարգին մէջ
 պիտի մուծանեմ հետեւեալ երկու սրբազարու-
 թիւններս. 1. «Որպէս զի հինգ իսկ իբք զարմա-
 նալիք են, ընդ Աստուծոյ, հաշտեցոյց. անձամբ,
 մահու, խաշի (յօրին. իւրոյ անձինն եղաւ ըստ
 յունին՝ *διὰ θανάτου, διὰ σταυρου*): Բարե զիսորդ
 դարձեալ արար *Գ-Ի-Ն-Ն*», Ո ս կ ե բ. Մեկն. Պաւլ.
 Ա. հար. էջ 577. նստրատաա բառիս զիմաց յոյն
 ունի *πὼς ἀνέμειξε πάλιν, ուրեմն շատ պարզ է*
 որ հայ թարգմանութիւնը պիտի ընթերցուի հոս
 «զիսորդ դարձեալ արար *Գ-Ի-Ն-Ն*», ինչպէս դար-
 ձեալ (իբարու) խառնեց, միացուց: 2. «Եւ որչափ
 այլ ինչ քան զնոյնս ճշդիւ համարին արուեստա-
 գէտք բժշկաց, որ *Գ-Ի-Ն-Ն* ունին զմեր բնու-
 թիւնս», *-Ն-Գ, Բ. հար. էջ 447. մեծնոյն վերպակը*
 հոս ալ կը կրկնուի եւ հրատարակիչը յոյն բնա-
 գիրն իւր առջեւ ունենալով հանդերձ, զարմանալի
 կերպով շի նկատեր սխալագրութիւնը. Ո ս կ ե-
 բ բ բ ա ն ի բնագիրը կը կարգայ *τὴν ἡμετέραν*
συνέχει ψύσιν, տարակոյս չկայ ուրեմն թէ հայ
 թարգմանութիւնը պիտի հնչէ «որ *Գ-Ի-Ն-Ն* ունին
 զմեր բնութիւնս»: Նմաներեւոյթ վերպակ մը
 համտէ նաեւ *-Ն-Գ, Ա. հար. էջ 125* «Որում ոչ
 ձայն քնարի եւ ոչ գոշիւն սրնգի նման է, եւ ոչ
բ-չ-Ի-Ի-Ն-Ն փողք տաւղաց այնպիսի ինչ ձայնս
 յաւրինեն», այս հարազատ ընթերցուածը «օրինակ
 մի» կը փոխէ եւ կ'ընթեռնուի *բ-չ-Ի-Ն-Ն*, ճառըն-
 տիր մը ունի *բ-չ-Ի-Ն-Ն*:

միածին:

57. «Ոչ երկուս անծինս (յօրին. «էրէ- - - - շէն», եղաք ըստ Ճ.) եւ կամ երկուս ծնունդս խոստովանիմք, այլ մէ- - - շէն եւ մի ծնունդ, Ս ե բ ե- - - րիանոս, էջ 7: Ինչպէս «երկուս անծինս», ուղիղ ընթերցուածք եղծուած է յօրինակին «երկուս- - - անծինս», նոյնպէս մէ- - - շէնը փոխուած եղած է մէ- - - շէն, որուն սակայն գերակշռութիւն տուած է հրատարակիչը: Լակադրութիւնս անեղծ պահուած է Մատենադարանիս թիւ 217 ընտիր Չեռագրին մէջ. «Ոչ էրէ- - - - մէ- - - շէն... խոստովանիմք, այլ մէ- - - շէն»:

միւս:

58. «Խուժգուժքն մինչեւ տեսեալ էր զնա, այնչափ ճանապարհս հասին վասն նորա, զու եւ ոչ յետ տեսանելոյ նախանձաւոր լինիցիս նոցա, այլ թողեալ զնա յետ տեսանելոյն՝ ընթանաս զի շէն- - - ն հո- - - շէն տեսանիցես. Ոսկ. Մտթ. Ա. հար. էջ 107: Ըր «Հուպիտ» բառին տակ կը տարակուսի շէն- - - ն բառին հարադատութեան վրայ գրելով «զի շէն- - - ն (կամ շէն- - - ն) հուպիտ տեսանիցես» (Բ, էջ 128), իսկ նորայր կը հարցընէ «կարելի է կարգալ շէն- - - ն, այսինքն շէն- - - ն. նախնեաց քեր- - - թողական բառերու կարգին մէջ կը յիշուի մէ- - - շէն. կատակք» (Բառաբանութիւն, էջ 41): Բառաբանին հեղինակին հարցման նպաստաւոր պատասխանը կու տայ մեկնութեանս յոյն բնագիրը՝ τρέχεις ἵνα τὸν μίμον ἰδῆς. Բնագրին եզակի ձեւէն շի հետեւի անպատճառ որ հայն ալ ունենայ մէ- - - շէն ձեւը, վասն

զի հայ դասական լեզուին յատկութիւններէն է
 օտար եզակիներու յոգնակի ձեւ տալ, այս մասին
 օրինակներ ի մի ամփոփած է Meillet իւր Re-
 cherches sur la syntaxe comparée de l'ar-
 ménien ուսումնասիրութեան հինգերորդ հա-
 տուածին մէջ՝ Emploi des formes du pluriel
 des substantifs (ի Mémoires de la société de
 Linguistique de Paris, t. XVII). Մեր նորագ-
 րած հոգիէր բառը սակայն նախապէս իրբեւ մեկ-
 նութիւն լուսանցագիր եղած եւ յետոյ բնագրի մէջ
 ներմուծուած է, պէտք է ընթեռնուլ հատուածս
 'ընթանաս զի շէնն տեսանիցես.' այսպէս կը պա-
 հանջէ նախադասութեան սահուն ընթացքը:

Յապանաս կամ յայպանաս :

59. "Սէր հեռի է յ-դ-ն-ն-ն ասելոյ, Ջդօն,
 էջ 338, "Սգրա են . . . պարտաորիչք արգարոց
 եւ որդիք յ-դ-ն-ն-ն, անդ, էջ 371: Նորագիր
 բառերը ՀԲԻ համար են "բառ. անյայտ. որպէս
 շար սատանայ կամ թ(ուրքերէն) է-դ-ն-ն վայ-
 բենի". Hübschmannի "ասորական բառեր"ու
 շարքին մէջ կը պակսի Ափրահատի ասորի
 բնագրէն հաւատարմութեամբ փոխ առնուած այս
 բառը, "Ջի սէր հեռի է է յ-դ-ն-ն-ն (ܐܘܘܘ ܕܘ)
 Graffin, P. syr. 1, էջ 605, հայուն յատուկ
 է ըստ այսմ "յապանաս -է-լ-ը, դարձեալ "որ-
 դիք յ-դ-ն-ն-ն (ܐܘܘܘ), ibid. էջ 677. այս հա-
 մեմատութեամբ վերջնականապէս պիտի կարենանք
 ըսել միայն թէ անհարազատ է յ-դ-ն-ն-ն ձեւը,
 իսկ թէ ինչ նշանակութիւն ունի յ-դ-ն-ն-ն, առ-

այժմ պիտի մնայ առեղծուած այնու՝ որ ասորւոյն
իմաստը նախ անորոյ է. Parisot կը կարծէ թէ
նշանակէ «արհամարհանք, թշնամանութիւն»,
vertenda videtur (eadem vox) per contentionem,
irrisionem, iurgium, —նք, էջ 606, իսկ An-
tonelliի filii irrisorum թարգմանութիւնը,
էջ 436, անհաւանական է.

Մախարուխ:

60. «Եւ արդ երկուքեան իրքն, ն-ի-ք-ի-
ք-ոյ-նը եւ յետոյ ուրիշն (sic) սերմանեաց, առ-
հասարակ սքանչացուցանեն, յորժամ միտ եզեալ
մեղմով նայեսցիս», Բարսեղ, Վեցորեայ, էջ
87—88: Հրատարակիչը նոտրատիպ ք-ոյ-նը ձեւը
փոխելով կ'ընթեռնու «ն-ի-ք-ի-ք-ոյ-ն», զոր կ'ըն-
դորինակէ նաեւ Նահապետեան, «ն-ի-ք-ի-
ք-ոյ-ն եւ յետոյ պատմական (sic, որ կը սրբագրուի
ուրիշ ընթերցուած շիներկայացընքերթոռնեանի
Հատընտիրը «ն-ի-ք-ի-ք-ոյ-ն եւ յետոյ ուրիշն
սերմանեաց», Բ. հտր. էջ 35—36: Մատենադա-
րանիս թիւ 249 եւ 612 Չեռագիրները սակայն
հաստատ կը կենան ուղղագրութեան կարօտ հա-
մարուած ք-ոյ-նը ձեւին վրայ, որմէ կը միտիմ հե-
տեւեալ ուղղագրական հաստատուն առաջարկու-
թեան. «երկուքեան իրքն, ն-ի-ք-ի-ք-ի (թ. 612
ք-ոյ-ն) բուսոյն եւ յետոյ պատեան սերմանեաց առ-
հասարակ սքանչացուցանեն», Հմմտէ էջ 90 «ն-ի-
ք-ոյ-ն արձակեցան եւ ոչ կատարեալ աճմամբ
հասկացն (Նահապետեան, —նք, էջ 212 հա-

սակացն) սերմանցն պատկինեցաւ (տպ.՝ պատկանեցաւ) եւ սերմն ի գլուխն, Ըյս սրբագրութեամբ ոսկեգարեան հայերէնը կ'ունենայ անգամ մը միայն գործածուած քառյակ բառին երկրորդ բնաիր վկայութիւնը. «Յառաջ քան զաման յորժամ կատարեացի ծաղիկն եւ քառյակն ծաղկիցէ» Ոսկեբ. Ես. էջ 170.

Նախալատիւնանեալք:

61. Բոլորովին նման վրիպակ մըն ալ կը նշմարուի Ոսկեբերանի հետեւեալ հատուածին մէջ. «Ն-ի-ւ-ի-ւ-ի-ւ-ի-ւ-ի-ւ յառնեն եւ ապա ի միասին հանդիպումն լինի», Ոսկ. Պաւլ. էջ 449, զոր բնթեանլու է «Ն-ի-ւ-ի-ւ-ի-ւ-ի-ւ յառնեն եւ ապա...» եւ այս բնթերցուածը կը վաւերացընէ բաց ի յոյն բնագրէն, մատենագարանիս թիւ 1 Ձեռագիրը, որ բովանդակ նախագասութեան ոսկեգարեան գոյն մը տալով կը կարգայ «Ն-ի-ւ-ի-ւ-ի-ւ-ի-ւ յառնեն եւ ապա(յ) մ-ի-ւ-ի-ւ-ի-ւ ընդ...» Եւ. 128ա: Հմմտէ նոյնպէս Հանգ. Ըմս. 1912, էջ 760—1.

Նիզակատեղ:

62. «Էառ զուրն եւ շնչ-ի-ւ-ի-ւ սրոյն ի ծառոյ անտի կենաց եւ երարձ զանէծս եւ բեւեռեաց ի խաշի իւրում», Զգօն, էջ 359: Ըյսպէս ունի նաեւ հռոմէական տպագրութիւնը, զոր Ընտանեւ ԸԼԻ կը թարգմանէ *Acceptit ensem, et acutiorem partem ensis*, էջ 428. ՀԲԻ համար բառս անյայտ է «Որպէս նիզակաց տեղի, կամ որպէս տեղացումն նիզակաց, այլ լաւ եւս է

ընթեանուլ նիզակատեզ», բառ Այտընեանի
 «Չգօնի նիզակատեզ բառը սխալ գրութիւն կ'ե-
 բեւայ» (Քննական Քերականութիւն, Նախաշաւիղ,
 էջ 65, ծանօթ. 7): Այս տարակուսական կարծիք-
 ները վերջնականապէս լուծելու համար կը բաւե-
 րնագրական պարզ համեմատութիւն մը. ասորին
 կ'ըսէ «խորտակեաց զցանկն եւ զսայր սուսերի»,
 հմտե Bertի գերմաներէն թարգմանութիւնը.
 «er zerbrach den Zaun und die Schneide
 des Schwerts,» Aphraates Homilien ի
 Texte und Untersuchungen zur Geschichte
 der altchristl. Literatur, hrsg. von O. von
 Gebhardt und A. Harnack, III. Bd.
 էջ 235). այս համեմատութեամբ ՀԲԻ վերջին կար-
 ծիքը (նիշ-ի-տէ՛) ոչ միայն «լաւ եւս է», այլ միակ
 ուղիղ ընթերցումը, անհետեւ ի բնիկ հակա-
 աակն «նիզակաց տեղի» եւ «տեղացումն նետի»
 բացատրութիւնները: Նիշ-ի-տէ՛ իրրեւ զասական
 բառ ծանօթ է մեզի Բ ու զանգէն, որ կը գրէ.
 «Իսկ Մանուէլ բուռն հարկանէր զնիզակէն, հանեալ
 ի նմանէ նիշ-ի-տէ՛ն ընդ իւր թուրծն հանէր եւ
 բազում զիւր թափէր զատամունսն, զնիզակն յինքն
 հանէր յարքայէն», Վենեա. 1832, էջ 242, Հմտե
 նաեւ յետին դարերէ «Տէգթ եւ նիշ-ի-տէ՛...
 տեզս եւ նիշ-ի-տէ՛ն նուիրէին (կոսցն), Եղիշէ,
 Վենեա. 1859, էջ 169:

Շանդատանդն:

63. «Յայտնեցաւ սուրբն... ի բարբառ
 սաստկութեան, երազափոյթ որոտմամբն, սաստ-

կաձայն շեփորայիցն (ասոր. շեփորայի.բ = ܫܦܘܪܝܝܢ), ստեւ պտեւ երազախաղաց շ-ն-դ-դ-ն-ն-ն-ն կայծակամբբ հասանելով եւ հրատախառն բոցածածանշ փայլատակմամբն, (ասոր. պարզ՝ ստեւ պտեւ կայծակամբբ եւ բոցածածանշ փայլատակմամբբ), Զ.դ.օն, էջ 296. դիտել կու տանք թէ շ-ն-դ-դ-ն-ն-ն-ն անխմաստ բառին փոխարէն, զոր ՀԲ «շանթեանդն», կամ «շանթեանդ» կ'ուզէ բնթեանու (Բ, էջ 464), Բաղճազէպի մէջ 1849ին հրատարակուած զգօնեան միւսնոյն հասուածին ուրիշ մէկ օրինակը կը ներկայացընէ ուղիղ ձեւը՝ շ-ն-դ-դ-ն-ն-ն-ն, «Սասակաձայն շեփորայիցն՝ ստեւ պտեւ երազախաղաց շ-ն-դ-դ-ն-ն-ն-ն կայծակամբբն հասանելով», Մաղկոքաղ հայկական, Գ, էջ 281:

շանդիկ:

64. «Նա եւ մահուան եւս եւ կործանմանս եւ շ-ն-դ-դ-ն-ն-ն-ն եւս ի վերայ դիցն նոցա հասեալ ցուցանէ», Կոչ. բնծ. էջ 98, ՀԲ յառաջ բերելով հասուածս, խնդրական բառը կը մեկնէ «շանթփորբիկ. շանթ իմն.» (Բ. էջ 464, «շանթիկ» բառին տակ), յոյն բնագիրը սակայն ունի χερσώνωσις = շանթածգութիւն, զոր բնականաբար պէտք ենք որոնել «շ-ն-դ-դ-ն-ն-ն-ն» ձեւին մէջ. եթէ նկատենք Սի եւ Սի յաճախագոյն շփոթումը, համտէ Նորայր, Յուշարձան, էջ 163, դիւրաւ այնուհետեւ կրնանք բնութենել ի գոյութիւնը՝ «շ-ն-դ-դ-ն-ն-ն-ն»ի մէջ եւ կ'ընթեանունք անարգել «շ-ն-դ-դ-ն-ն-ն-ն» կամ լաւագոյնս «շ-ն-դ-դ-ն-ն-ն-ն» ի յարակից աւելորդ «ն ալ միակ չէ հայ մատենագրու-

Թեան մէջ, ահա գեղեցիկ օրինակ մը Ջ. Գ. օն էն, « քան զմանկունս իւր-դ-իւ- Հոսրոյ վամու », էջ 330, որ Առջման ընծայութեան շնորհիւ՝ ձեռն ճիշդ համապատասխան վերիպակ մըն է՝ ընթերցանի « իւր-դ-իւ- », հսկակ « Որդի եւ իւր-դ-իւ- », Ջ. Գ. օն, էջ 278. « Եւ Արիտորէլ իւր-դ-իւ- շարեաց », ձեռ, էջ 332, « Աւարդապետ եւ իւր-դ-իւ- լինիմ ես ի վերայ քո », ձեռ, էջ 352, Խր-դ-իւ- եւ աւարդակապ », ձեռ, էջ 379: « Ան եւ « Ան շփոթուած են նաեւ Ոսկեբերանի Աղոս. Թղթոյն մեկնութեան մէջ « ձեռ-դ-իւ- յորդէծնութեանն. Մեկն. Մտթ. Գ., էջ 370, որ Պաւլ. մեկնութեան մէջ պահուած է անեղծ « ձեռ-դ-իւ- յորդեծնութեանն », Ա. հար. էջ 667, Բուզ. « Իւր-դ-իւ- Բուզ. էջ 87, Թիւ 51ի մէջ յիշուած օրինակը կը փոխէ « Իւր-դ-իւ- ուրիշ օրինակ մըն ալ կարելի է աւելցընել Մակ. Ա. Գրքէն, եթէ ճիշդ է Գուրեանի սրամիտ ենթադրութիւնը. « Եւ իւր-դ-իւ- բազում ի (Գ. 41) դէմ « յոյն բնագրին παῖδεςը ըստ ասոր. բնագրի եւ ըստ Եսայիայի (Հնախօս. Է, 3) պէտք է կարգալ թէ՛ δαζ, ուրեմն « շղթայոս. ձեռագրի սխալ պէտք է ընդունիլ « իւր-դ-իւ- » եւ կարգալու է « իւր-դ-իւ- », Արեւ. Մամուլ, 1908, էջ 246:

շանի:

65. « Շուն կատաղի տեսանէ վերայ դիմեալ ոգւոցն եւ յանխնայ շնչի առ կուրծան կուտէ, զի եւս քան զեւս ի վերայ խաղայցէ եւ ահագինս լինիցի », Ոսկ. Մտթ. Ա. հար. էջ 736 (ՀԲ սխալ կը նշանակէ հատուածիս տեղեկը): « Շնչի խնդրոյ

նիւթ բառին դէմ բուն բնագիրն ունի *τροφή*, ուրեմն «անունդ, ուտեստ, պարէն, կերակուր շան», ինչպէս կը մեկնեն շԲ եւ Չ ա գ ճ ե ա ն, Նոր բարբառարան եւ Աւգերեան, Առձեան Բառագիր. մենք այս մեկնութիւններու դիմագրելու բանաւոր պատճառ չունինք, դիտել պիտի տանք այստեղ պարզապէս թէ Գ արագ ա շ ե ա ն Աֆոնեանի Առակաց թարգմանութեան մէջ շանի բառը շատ ստեղծ կը գործածէ շանի իմաստով նման շանի, շանի, շանի, շանի հաւաքականներու, այսպէս էջ 12 «գի հակէին խնամով շանի» = tant les chiens faisaient bonne garde, էջ 21 «դուք եւ հովիւք ձեր եւ շանի» = et vos chiens, էջ 89 «շանին, որ... անկասկած իմն ննջէին» = les chiens, qui... էջ 151 «շանի իւրեանց վերպեցան» = leurs chiens, էջ 329 «ձգեալ... շանի գհեա իւր» = attirant... le chien (եղակի!) sur ses pas, եւ այլն, կարելի է կարծել թէ Գ արագ ա շ ե ա ն «շանի» բառը յաջորդ թուին մէջ յառաջ բերուած «շանի» բառին հետ շփոթած ըլլայ:

շնուի:

66. Meillet իւր Recherches sur la syntaxe comparée de l'arménien ուսումնասիրութեան հինգերորդ հատուածին մէջ Emploi des formes du pluriel des substantifs MSL de Paris, t. XVII) շանի վերջաւորութեամբ իրրեւ հաւաքական ձեւ յառաջ կը բերէ շԲէն շանի (շնուի) բառը. «Շանց կերակուր

եղին (մեռեալքն ի սովէ) եւ որ միանգամ կենդանին էին, կոտորել շնորհն գարձան (յն. ի շնասպանութիւն ՀԲ. Բ, էջ 486): Պէտք է ուշագրութեան առնուլ որ Եւսեբեայ տպագիրը շունի շնորհն անձանօթ ձեւը, այլ կը կարգայ «Որ միանգամ կենդանին էին կոտորել շնորհն գարձան յերկիւղէ, զի մի կատաղեցին», էջ 691, այսպէս ունի նաեւ Մատենադարանի Թ. 49 Ձեռագիրը «Որք միանգամ կենդանի էին կոտորէին շնորհն գարձան յերկիւղէ զի մի կատաղեցին», Թ. 193բ: Շնորհն բառին երկու՝ գոնէ այստեղ իրարմէ անկախ ձեռագիրներու մէջ շնորհն տարբերութիւնը բացարձակապէս տարակուսական կը թողու նոյնին գոյութիւնը:

«Ողն բեկեցաւ,»:

67. «Ողն բեկեցաւ»-- Ախարու եւ եկեալ ընդ առաջ Եղիայի», Եփր. Ա. հտր. էջ 436: Բեկեցաւ իրբեւ հարազատ մէջ կը բերէ Այտընեան, Քննակ. Քերակ. Նախաշաւիղ, էջ 93, իսկ Բագրատունի Չարգացելոց Քերականութեան մէջ կ'ուղղէ համարձակ «ողն բեկեցաւ», էջ 538. Նորայր «յայլոց տեղեաց Եփրեմի յայտնի կը տեսնէ թէ բեկեցաւ է վաւերական ընթերցուածն եւ ոչ բեկեցաւ». «Բեկեցաւ խորտակեցաւ փշրեցաւ թշնամին», -նք, էջ 16, «Բեկեցաւ խորտակեցաւ ապաստանն Շաւուղի», -նք, էջ 390, «Անդէն սատակեցան բեկեցաւ եւ ի պարտութիւն մասնեցան գունդն Արեւնեբեայ», -նք, էջ 391. Ինչպէս կարելի է, կը շարունակէ Նորայր, հաւատալ որ

Եփրեմի թարգմանիչն յառաջին կէս Ե. դարու
 քեփեց-- գրած ըլլայ, մինչդեռ ԹԲ. դարու առա-
 կախօս մատենագիր մի քեփե-- կը գրէ. «Եւ ահա
 տեսանէր (խաչիկ) զի տղայ որդի նորա զերծեալ
 լինէր յարգելանոցէն եւ գայր ի պատերազմ. իբ-
 բեւ ետես խաչիկ քեփե-- . . . : Եւ տեսեալ խաչիկ՝
 քեփե-- -ն Նորա. Պատմ. Ուռհ. էջ 106: Եփրեմի
 քեփեց--ն ոչ է ուրեմն թարգմանիչն, այլ զաղա-
 փարսոյին՝ որ ի թուին 2109 (= 1299) ընդօրինա-
 կած է զՄեկնութիւնս Եփրեմի» (Կորիւն Վարդա-
 պեա, էջ 86—87, ծանօթ. 1): Եթէ հարազատ
 ըլլար «Ախարու» սեռականը, այն տեսն իրաւունք
 կ'ունենային Բագրատունի եւ Նորայր. բայց
 այսպէս չէ. «նէ քեփեց-- զատ գրութիւնը առիթ
 տուած է զաղափարսոյին նախնական Ախար ուղ-
 զականը փոխելու սեռականի, որպէս զի լուսարա-
 նուի նախագասութիւնը, մինչդեռ պէտք էր զատ
 գրութիւնը միացընելով ընթեանու. «-նէքեփեց--
 Ախար», ինչպէս ունի Մատենագարանիս Թ. 229
 Չեռագիրը, «-նէքեփեց-- Աքաար», Թ. 218բ եւ
 ինչպէս «լու եւս» կը համարի ՀԲ. «-նէքեփեց--
 Ախար» (Բ, էջ 508). սահմանական ներկայ «-նէ-
 քեփե» կատարեալ «-նէքեփեց»:

որքան :

68. Որքան (= որչափ) բառին զատական
 հայերէնի մէջ խորթութիւնը ձեռագրական տար-
 բերութիւններով ապացուցանել շատ դժուար չէ :
 Առաջիկայ ուղղագրութիւնս սակայն տարբեր նկա-
 րագիր ունի. «Եւ շառնուս ի միտ որքան մեղաքն

այնու սաստիկ բարկացուցանես զնա,» Ոսկ. Մտթ. Ա. հար. էջ 92. Հոս քերականական անկապակցութիւն մը կայ, որուն յանցաւոր է թերեւս հրատարակիչը. եթէ ընթեռնուք հատուածս այսպէս. «Եւ շառնուս ի միտ ոչ +ւն մեղաւքն՝ այնու սաստիկ բարկացուցանես զնա», թէ նախադասութեան իմաստը կը պայծառանայ եւ թէ ոչ +ւն անհարազատ ձեւը կը ջնջուի: Շատ տարակուսական կը թուի բաց աստի նոյն մեկնութեան սա խօսքին «Իսկ արդ զեմբդ, ասեն, ոչ +ւն այլք լաւք երեւեսցին, նորա՞ տանջեսցին, քաւ լիցի» ոչ +ւն նոտրատիպը, հար. Գ, էջ 100. կը սպասուէր «որպէս զի» կամ նմանիմաստ բառ մը, հմտե՛ յոյնը τὶ οὖν, ἔνα οὗτοι χαλοὶ φανῶσι եւ այլն:

ունչք:

69. «Վասն զի ձաղեցաք (տպ. ձաղեցինք), եղ(ե)աք մեք այսին կատականաց եւ (ասորին՝ «Վասն զի» = , \(\infty\)) արհամարհեցաք, +երեց-+ մեք յընչից եւ անարգեցաք», Ջ. Գ. օն, էջ 325. Ան տոն եւ լ ի առանց միտ գնելու նախադասութեան ընթացքին կը թարգմանէ բառական Quia flagellavimus (!), facti sumus derisio opprobriorum. Et spreti sumus, erasi sumus a substantiis (էջ 406) մինչդեռ բուն բնագրի համաձայն պէտք էր ըլլալ Quia cavillati sumus, ipsi deridemur; quoniam sprevimus, contemnimur (G raffin, Pat. syr. I, էջ 582). սոյն վերջին «արհամարհել» իմաստը հայերէն թարգմանութեան մէջ ալ երեւան հանելու համար կամ հարկ է ընթեռնուլ

նտորագիր բառերը « +երէնց-+ մեր յընչ-ց եւ անարգեցաք » (ասորին ունի պարզ ܘܢܐܘܠܐ ܘܢܐܘܠܐ), եւ կամ նուազ հաւանականութեամբ կարծեւ թէ «-նչ ունի նաեւ ընչից սեռական մը եւ հետեւաբար յընչից բացառական մը: « Արհամարհեւ, քամահեւ » նշանակութեամբ ծանօթ է արդէն « յընչ-ց +երէն » բացատրութիւնը, հմտեւ Եզնիկ, « Ձորս եւ փիլիսոսփայլքն իսկ (տպ. ինչ) յընչ-ց +երէն », էջ 229, Բուզանդ, « Իբրեւ ետես զԱրտաւազդն, յընչ-ց +երէն-ց (տպ. յընչ-ց եբ-ց, այս մասին տես նորայր, Կորիւն վարդապետ, էջ 244, ծանօթ. 1) եւ Ագաթանդեղոս, « Կենդանւոյն ի դժոխս յուղարկեաց զՂեւտացիսն՝ որ իշխեցին յընչ-ց +երէն եւ արհամարհեւ », էջ 288. մեր ուղղագրութեամբ այս երեք օրինակներու կուգայ կը յարի շորորդ մըն ալ Ձգօնէն: Փոխանակ « յընչ-ց +երէն » ըսուած է այլուր «-նչ-նչէն », Ոսկ. Պաւլ. Բ. էջ 517, Եփրեմ. Ա. հար. էջ 52 եւ 437:

ուրար:

70. « Եւ որ միանգամ ոչ գովեն զնա եւ ոչ շարժեն իբրեւ ի թէւարոնի շշշշ իւրեանց », Եւսեբ. Եկ. Պամ. էջ 589, կը ծանօթագրէ հրատարակիչը թէ « յօրինակին խառնակ էր գրութիւն բառիդ »: Մեր ձեռագիր օրինակը նոյն խառնակ գրութեան տեղ ունի որոշ գրուած « շշշ իւրեանց », Թիւ 429, Թղ. 183բ. ինչպէս կը տեսնուի ձեռագրիս ընթերցուածը ասորական «-շշի (=) ; ; օ)) հանդէպ կը ներկայացընէ յունական ձեւ

մը՝ ուր (ὠροῦριον), որ եթէ հարազատ է, կը տուժէ այն ատեն մասամբ Գ. աթրճեանի կարծիքը թէ նախնիք ասորիներէ փոխ առած ըլլան բառս -- ուր հնչմամբ, "չէ թէ ուր կամ - լը ուր, ինչպէս պիտ'որ ըլլար եթէ յունարէնէ առած ըլլային" (Սրբազան Պատարագամատոյցք հայոց, էջ 740, ծանօթ. 4): Եկ. Պատմութեան ասորի թարգմանութեան եօթներորդ գլխութիւնը գծախտաբար կորսուած է, որով կարելի չէ իմանալ թէ ինչ բառ ունէր ասորին յոյն բնագրին ὀθόνην դէմ. μηδὲ ὠσπερ ἐν τοῖς θεάτροις κατασειοῦσι ταῖς ὀθόνηαις, Preuschen հայերէնը կը թարգմանէ und nicht, wie im Theater, ihre Tücher schwenken (Eusebius, Kirchengeschichte, Buch VI und VII, aus dem Armenischen übersetzt, Leipzig, էջ 98):

ուր թէ հերոնն:

71. Այս անիմաստ ձեւին կը հանդիպինք Աիւրղի Աղեքսանդրիոյ հայրապետին վերագրուած ծանօթ մեկնութեան մէջ. "Եւ համբուրեաց իւրաքանչիւր զընկեր իւր եւ ելաց իւրաքանչիւր ոք ի վերայ պարանոցի ընկերի իւրոյ մինչեւ ցվախճան մեծ. ոչ ուր ՚նէ ներսն կայ յերբայեցին որ ոչ զարուն մեկնէ եւ ոչ զէգ, եւ ոչ երկուորականն", Թիւ 231 Ձեռագիր Թղ. 40ր: Ինչպէս կը տեսնուի "որ ոչ զարուն մեկնէ եւ ոչ զէգ" գրուած է հայ թարգմանչէն իբրեւ մեկնութիւն "ուր ՚նէ ներսն" անիմաստ ձեւին, որ հետեւաբար պիտի նշանակէ "չէզոք" յունարէն "չէզոք" է τὸ οὐδέτερον

(այսինքն $\gamma \acute{\epsilon} \nu \omicron \varsigma$), որուն աղաւաղուած ձեւն է որ կը ներկայացընէ մեկնութեանս տրամագրելի օրինակը. նախապէս էր անշուշտ «-դէպէր-ն», ուղիղ տառագարձութեամբ եւ այսպէս կը ցանկանէր իրրեւ յունարէնէ փոխառեալ հազուագիւտ բառ մը առնուլ այսուհետեւ Բառագիրներու մէջ:

ուրիշ:

72. «Ոչ զետեղակալ (այսպէս մեր կրկին օրինակները իսկ տպ. զտեղակալ) ջուրցն մաւրացելոց ասեմ... որ առանց գնացից եւ առանց շարժելոյ են, ըստ աւրինակի «-դ-» պաշարելոց, որ զետղ առեալ կան արգելեալ ի պաշարման (մեր օրինակները՝ ի պաշարմանի), Բարսեղ, Աւետիսեան, էջ 70: Թէ նա զարեթեանի օրինակը (Պատկեր 1893, էջ 16) եւ թէ մեր Թիւ 249 Ձեռագիրը կու տան միեւնոյն «-դ-» ընթերցուածը, իսկ Թ. 612 ունի «-դ-», որ դիւրաւ կը սրբագրուի «-դ-», նա հապետեանի կարծիքով նոտրագիր բառը պէտք է սրբագրել «ըդ-», որովհետեւ «համեմատութիւն մը կայ հոն լճերու եւ ծովերու, որոնք այնպէս պաշարուած են իրանց սահմանին մէջ, ինչպէս զօրքը պաշարուած թշնամիներէ» (Ուղղագրութիւնք, էջ 202): Այս «սրհրդածութիւնը կրնայ ունենալ իւր իրաւունքը, բայց «-դ-»ը փոխել ըդ-»ի ընագիր ուղղագրել չէ մեր կարծիքով այլ նոր ստեղծագործութիւն, որուն շատ վարժ է Ուղղագրութեանց հեղինակը: Ո՞ր կամ ուղղագրոյնս «-դ-» բառը (խոսոյ, փոս) միեւնոյն իմաստով գործածուած է Արեւիկոսի վարուց հա-

մաստ և խմբագրութեան մէջ. «Եւ ի տեղւոջն
ուր ծուկիքն իւր եղան՝ բղխեաց ջուր ջերմն, եւ
արարեալ $\frac{1}{2}$ » եւ ժողովէին ջերմային ջուրքն,
(Ա կ ի ն ե ա ն, Հանդ. Ամ. 1910, էջ 371), յոյն
ունի $\lambda\acute{\alpha}\chi\chi\omicron\varsigma$ = «փոս», Հեռաբարբաղեան է բաց
ուստի Աննա կանի հետեւեալ նկարագրական
մեկնութիւնը. «Որում անուն էր Յ-ք. հասարակաց
է զբոլոր վիհս $\frac{1}{2}$ ասեւ η , Թիւ 302, Թղ. 4բ:

Պատիւատ:

73. «Եւ զի յաւել եւս ասաց՝ վասն զի կո-
տորեացին եւ մի եղիցի ի վերայ նոցա աղաչանք եւ
դուր, Ե փրեմ. Ա. հար. էջ 317, օրինակ մը,
ինչպէս կը ծանուցուի ստորեւ, ունի «վաչանք
եւ $\frac{1}{2}$ », ՀԲ եւ Չագրճեան (Նոր Բարբառա-
րան) դուր բառն իրրեւ վաւերական կ'ընդունին.
բայց Մատենադարանիս Թիւ 229 Չեռագիրը կը
ներկայացընէ ընթերցուած մը, որուն հարազա-
տութեան երաշխաւոր կը հանգիստանայ իւր կող-
մանէ «միւս օրինակին $\frac{1}{2}$ » ձեւը. այսինքն «մի
եղիցի ի վերայ նորա աղաչանք եւ դուր», Թղ.
167բ, համետ նաեւ $\frac{1}{2}$, էջ 475 «Ետես եթէ
փոքր է $\frac{1}{2}$ խնդրուածոց նորա եւ ընկերացն
իւրոց», որ միեւնոյն Չեռագրին մէջ ուղիղ կը գրուի
«փոքր է դուր խնդրուածոց նորա», Թղ. 230բ:
Այս համեմատութեամբ դուր ձեւը կը ջնջուի
Բառագրքերէն եւ Չգօնի երկու անգամ գոր-
ծածած. դուր բառին վրայ կը յաւելու երկու
թանկագին վկայութիւն ալ Ե փրեմէն. կը գրէ
Չգօն «Յաղաւթս եկաց Դանիէղ եւ մատոյց

զջերմեռանդ ուղիքն խնդրուածովքն, էջ 305,
 «Եւ Եզեկիա մատոյց զաղաւթս ջերմեռանդ եւ Ասա
 մատոյց շոշոք աղաշանաւք, էջ 339:

սլաղեցուցանեմ:

ՅԷ. «Եւ զի մի կարի ահն ուղեցոցնէ եւ
 գոյշատակ իրացն ի մտաց մերժիցեն, վասն այնու
 ըիկ վաղվազակի փարատէ զերկիւղն եւ երեւի ինքն
 միայն, Ոսկ. Մտթ. Գ. հար. էջ 10, յոյն բնա-
 գրով՝ τὸ δέος μεῖναν, կարելի չէ լուսարանել հա-
 տուածիս խնդրական բառը, գիմելու է դարձեալ
 ձեռագրական համեմատութեան, որուն առաւել-
 լութեան յաճախ հանդիսատես եղանք արդէն.
 Մատենադարանիս թիւ 2 Ձեռագիրը ուղեցոցնէ
 անիմաստ, խորթ ու անբերական բառին դէմ պա-
 հած է ուղեցոցնէ օրինաւոր ու իմաստնալից
 ձեւը, զոր անպատճառ պէտք է ներմուծել բնագրի
 մէջ եւ ջնջել ուղեցոցնէն: Հմտէ բաց աստի
 Ոսկեբերանի Պաւղոսի մեկնութեան սա հա-
 տուածը. «Չոր աւրինակ եւ արեգակն եթէ զամ-
 պացեալ թանձրացեալ աւղն չկարիցէ զջայգն փա-
 րատել, միւսոյ տուրնջեանն ջերմութեամբ ձմերայ-
 նոյ պատճառս գործէ ինչն զիշերոյն, յորժամ
 դարձեալ մնացորդքն յայն հասանիցեն եւ ուռու-
 ցանիցեն զամպն այլովք շոգւովք, նոյնպէս եւ ի
 ցասմանն », Ա. հար. էջ 820, ուր նոտր տպուած
 բառին փոխարէն — զոր սակայն կարելի չէ գտնել
 յոյն բնագրին մէջ — մեր թիւ 42 Ձեռագիրը կը
 գնէ ուղեցոցնէն ինչն զիշերոյն [տես թիւ 5] ան-
 բնական ու եղծ տարբերակը, Թղ. 148բ: Յառաջ

բերուած սոկերերանեան ընդարձակ հատուածը կը կարօտի հիմնական վերականգման:

սլատար:

75. «Տեսե՛ր զլափ հնազանդութեանն, լուր եւ շոթութիւն սիրոյն, ըսկ. մեկն. Պաւլ. Ա. էջ 881. այս բառը, որ բարեբախտաբար բառագրքերու մէջ չէ հիւրընկալուած տակաւին, իրրեւ նոյնանշան գրուած է առաջին նախադասութեան շոթութիւն, համառէ յոյն բնագիրը εἶδες μέτρον ὑπαχοῆς, ἀχουσον καὶ μέτρον ἀγάπης. «Պոթութիւն» այլուստ այս անծանօթ ձեւը սակայն անհարազատ է եւ արգիւնք սխալագրութեան՝ փոխանակ ըլլալու «Պոթութիւն» ինչպէս ունի նախորդ հատածին մէջ յիշուած թիւ 42 Ձեռագիրը «լուր եւ շոթութիւն սիրոյն», թղ. 152ա:

սլատարճել:

76. Նորագիւտ Մնացորդաց Գիրքը ունի «Պոթութիւն» անծանօթ բայ մը. «Եւ նկուն եղեն որդիքն Իսրայէլի յաւուր յայսմիկ... եւ ոչ կարաց Պոթութիւն Յերոբոզամ, զի զամենայն աւուրս կենաց իւրոց Աբիա զկնի էր եւ հալածէր զնա» (Բ. Մնաց. ԺԳ. 20). որովհետեւ Եօթանասնից թարգմանութիւնն ունի «եւ ոչ կարաց քոթութիւն շոթութիւնն (οὐχ ἔσχεν ἰσχύν) Յերոբոզամ», Աճառեան ասկէ իսկ կ'եզրակացընէ թէ Պոթութիւն կը նշանակէ «ոյժ գտնել, զօրանալ, զօրութիւն ունենալ» (Հայերէն նոր բառեր նորագիւտ Մնացորդաց գրոց մէջ, էջ 27): Երբայեցի բնա-

գրին կամ Եօթանասնից Թարգմանութեան հետ
համեմատութիւն մը անօգուտ նաեւ նպատակա-
ղուրկ է այստեղ, վասն զի նորագիւտը թէ յիշեալ
բնագրէն եւ Թարգմանութենէն եւ թէ ասորի,
արաբ. եւ եթովպացի Թարգմանութիւններէն
զարմանալի կերպով կը շեղի հոս. մինչ ասոնք
†րէ†է միաբերան կ'ընթեռնուն «Եւ ոչ եւս գոյր
զաւուրութիւն Յերորովամայ զամենայն աւուրս
Արիայ: Եւ եհար զնա տէր եւ վախճանեաց», նորա-
գիւտը կ'ընթեռնու «Եւ ոչ կարաց Դ-Դ†-ընէլ
Յերորովամ, զի զամենայն աւուրս կենաց իւրոց
Արիա զկնի էր եւ հալածէր զնա», Իրենեայ
Ընդդէմ Հերձուածոցի «Դ-Դ†-ընէլ Դ-Դ†-ընէլ» բա-
ցարութիւնը ուրիշ մեկնութիւն մը կը թելադրէ
ինձի, նախ զնենք հատուածը. «Ի ձեռն սրոյ ար-
քայութեան արժանի եղեալքն Դ-Դ†-ընէլ Դ-Դ†-ը-
նէլ: Ընդեւանին տանիլ շնտուած», էջ 230 (Ս.
Ռ ոչ քա իւր «Գանձ հայոց լեզուի կամ բառա-
բան Ստեփանեան», գործքին մէջ կը կարգայ
«եղեալքն Դ-Դ†-ընէլ Ընդեւանին») = per quod
regnum qui digni fuerint paulatim assuescunt
capere Deum (Harvey, II, 413), այս համե-
մատութեամբ ակնյայտնի կը տեսնուի թէ իրե-
նեան Դ-Դ†-ընէլ Դ-Դ†-ընէլ կրկնութիւնը կը նշա-
նակէ «հանգստեամբ» կամ «հանգ-ըրտիլ հանգ-ը-
րտիլ» (Ընդդ. Հերձ. էջ 211), իսկ «Դ-Դ†-ընէլ»
նոյնին բայաձեւն ըլլալով պիտի նշանակէ բնակա-
նարար «հանգշեւ, հանգարտեւ, գուլ եւ դադար
գտանեւ»․ այսու Մնացորդաց Գրոց նախագասու-
թիւնը ընթացիկ իմաստ կ'առնու. «Ոչ կարաց

Հանդարտել Յերոբոամ, զի զամենայն աւուրս կենաց իւրոց Արիա զկնի էր եւ Հալածէր զնա՝ Տմնեկ նաեւ Հայ. Կոթիւր-ի բառը իբրեւ «նշգը-տըն»։ [Բառիս մասին Թ. Իրեաքեանի կարծիքը տես Հանդ. Ամ. 1912, էջ 286:]

պատկանեմ:

77. Մեր հրատարակած (Եփրեմի) Յորայ մեկնութեան մէջ գործածուած այս բառին նկատմամբ այլուր գրածն այստեղ յառաջ կը բերենք անփոփոխ. «Առեք ի ձեռն զգոյժս շարեաց եւ եղիցին ի ձեզ իբրեւ զլարեալ աղեղունս, Կոթիւնէն ի նա զհամբաւս իբրեւ զնետս եւ ձգեցէք ի Յոր որպէս ի նպատակ» (էջ 92). նոտր տպուած բառը յետնադարեան «պատկանեմ, պատկանիմ» բայերուն հետ սեւեւ առնչութիւն չունի, այլ պարսկերէնէ փոխ առնուած «Կոթիւն-ըն» բառին «Կոթիւն» (= նետ) մասին բայացումն է եւ իբրեւ այսպիսի «նետաթափ, նետաձիգ լինել, նետալից առնել» նշանակութեամբ նոր ու հետաքրքրական բառ մը դասական Հայերէնի մէջ, հմմտէ Ողբ. Գ, 13 «Ելից զիս նետիւք իբրեւ զնպատակ, արար զիս նետալից», որուն յամենայն դէպս կ'անդրադարձնէ Եփրեմի նախադասութիւնը. աւելի եփրեմեան կը հնչէ Եղիշէի միեւնոյն աղբիւրէ քաղած սա հատուածը. «Ձոր եգիտ սատանայ իւր գործակից... եւ ելից զնա իբրեւ զԿոթիւն-ըն զեղեալ նետիւք (այլ որ. զեղովք)», էջ 7, ուր «Կոթիւն-ըն» բառը չի նշանակեր ի հարկէ «պատշաճ դարան» (= պատկան դարան), ինչպէս

կը ստուգարանէ Թ. Արծրունի (տես շԲ, Բ. էջ 611, Պետերբուրգի տպագրութիւնը ուրիշ բնթերցուած ունի), այլ «նետակալ, փրինակալ» = np. *paikān*, Pfeil' aus phil. *paikān + *darān, 'Behälter', Hübschmann, Arm. Gramm. I, էջ 224, տես նաեւ շԲ «պատկանդարան», բառին տակ:

պարտուկ:

78. *Վշտանային ոմանք ի նոցանէն լիբբք եւ գ-ր-ր-ի-... եթէ գտեալ լինի գ-ր-ր-ի եւ յշշ-ր-ը.» Զգօն, էջ 210. Ըստ շԲի (Բ, էջ 644) նոսր գրոշմուած բառս կը նշանակէ «պարտակօղ, նենգաւոր, պատրուակիչ.», իսկ մեր կարծիքով ձեռագիրներու մէջ Ծ եւ Տ գրերու զգալի նոյնութենէն ծագած վրիպակ մըն է բառս՝ սրբագրելի գ-ր-ը-ի, որ «պարծենկոտ, անձնագող» իմաստով ծանօթ է դասական մատենագրութեան. հմտէ Զգօն. «Զխարզ ուսուցանես ինձ թէ ցածիր, մինչ որս գ-ր-ը-ի, լիբբ եւ անամութեո», էջ 352, Եփրեմ. «Լուարուք թագաւորք, որ նմանէք Եարինայ, եւ գ-ր-ը-ի (միւս օր գ-ր-ի) պետք եւ զաւրաժարք», Ա. հար. էջ 330, դարձեալ նշ, «Անկաւ գ-ր-ը-ի (այսպէս մեր թիւ 229 Ձեռագիրը, իսկ տպ. եւ շԲ գ-ր-ը-ի) քաջամարտիկն հեթանոսաց», Պարագայիս մէջ բնականաբար կարելի չէ մտածել Ծի եւ Տի լծորդութիւն մը, տես այս մասին Ատուրեան, Բիւրակն 1903, էջ 988—989 եւ Սահակեան, Հանդ. Ամս. 1911, էջ 342.

διὰν παροργισμένον μὴ προσταράζῃς,
 ուստի՝ զսիրտ ցասուցեալ, գրգռեալ, բորբոքեալ,
 այս բառերուն հայ լեզուն ունի հոմանիշ մըն ալ,
 որ դիւրաւ կրնայ կարգացուիլ եւ շփոթուիլ --
 --Է, այս հոմանիշ բառն է Հ--Է--Է ընդունելու-
 թիւնը, որ հատուածիս միակ հարազատ ընթեր-
 ցուածն բլլալ կը թուի. հմտէ միայն դասական
 հայերէնի շատ սովորական Հ--Է բորբոքիմ (ի
 սրտմտութիւն, ի ցասումն...) բացատրութիւնը:

սարարայն:

81. Եւ այլ են որ եզեալ են նորա (Յովսե-
 պոսի) փութով պնդութեան երկու վասն կանխու-
 թեան Հրէիցն եւ ի նոսա եւ մաքառումն առ Ափիոն
 գրամարտիկն --չ--չ--չ՝ զոր գրեացն ընդդէմ
 Հրէից, յ Եւսեբ. եկ. Պատմ. էջ 173, այսպէս
 նաեւ Մատենադարանիս Թ. 49 Չեռագիրք: Ճա-
 րեան սոյն կտորը յունարէն կը թարգմանէ. «Են
 նորա եւ այլ երկու գիրք վասն հնութեան Հրէից...
 յորում ճառէ ընդդէմ Ափիոնի գրամարտիկոսի,
 որ ի ժամանակին յայնմիկ՝ գրով հակառակեր
 Հրէից. յ սոյնպիսի իմաստ մը ձեռք բերելու համար
 հին թարգմանութենէն, պէտք է անպատճառ
 ձեռնարկել ուղղագրութեան եւ ասորի բնագրին
 համաձայն կարգալ բառական՝ «Եւ ի նոսա եւ մա-
 քառումն առ Ափիոն գրամարտիկն --չ--չ--չ յ
 գրեացն ընդդէմ Հրէից (հմտէ նաեւ Merx,
 Եւսեբեայ ասորի թարգմանութեան հրատա-
 րակութեան մէջ, էջ 135): Բառերու իրարանցումը
 շատ ստեղծ է Եկեղեցական Պատմութեան հայերէն

բնագրին մէջ, որոնցմէ շատերն ուղղած է ճարեան ծանօթութիւններու մէջ, համեմէ գլխաւորաբար, էջ 184, 265, 268, 345, 377, 384, 387, 406 եւ այլն:

սարկարան:

ՏՁ. Եւ այն իսկ են զարմանալիք, զի մատուակք (այս. մատուակս) արբեալ առուելութեամբ սպասուորութեանն ծանրանան, եւ դուք որ այդչափ շարժման աստուածեղէն բանիւն քամեցէք, եւ յետ արբեցութեանն ծարաւի էք, Սեբեբ., էջ 164: ՀԲ կը գրէ շարժման, սրպէս յն. *χρατήρ crater*, խառնարան. անօթ գինւոյ, բաժակ մեծ. նուիրանոց (Բ, էջ 700), նոյնպէս Չագըճեան, նոր բարբառարան, շարժման, գատէհ, թաս: Ըստ իմ կարծեացս շարժման վրայակ գրութիւն մըն է՝ յառաջ եկած նմանահնչիւն շ նախորին առնթեակացութեանն, փոխանակ ըլլալու շարժման, որ «արկանեմ» բայէն եւ «արան» մասնիկէն կազմուած է, ըստ ամենայնի նման ինչն շարժման կազմութեան՝ որուն հետ նոյնանչան է: Առաջարկած ձեւիս գոյութիւնը ցուցնելու համար անուղղակի ցուցում մը բաւական է յինքեան. *χεράσω* բայը, որ սովորաբար կը թարգմանուի ինչեմ, համեմէ շատերուն մէջէն *ἐχέρασεν εἰς κρατήρα τὸν ἑαυτῆς οἶνον* = «Ինչեմ-ի խառնելիս զգինիդ իւր», Առակ. Թ. 2, *καὶ τὸν οἶνον χεράσας θές* = «Եւ զգինի ինչեմ-ը գիցես», Գան. ԺԳ. 10, այսու հանդերձ Սաղմոսի հետեւեալ հատուածին մէջ *ὅτι ποτήριον ἐν χειρὶ*

κυρίου, οἴνου ἀχράτου πλῆρες κεράσματος
 հայերէնի փոխուած կը տեսնեմ «գինի լի անա-
 պակ -բլի-լ (ՀԳ, 9), ըստ այսմ յունարէն κεράσω
 բայը, որմէ կազմուած է χρατῆρ գոյականը, հայե-
 բէնի կը շրջուի ի--նէ՛՛, -բլի--նէ՛՛, որոնցմէ յունա-
 բէնի նմանողութեամբ միեւնոյն օրէնքով կը կեր-
 տուին ի--ն-բ-ն, -բլի-բ-ն գոյականները: Դրանօթ
 է արդէն դասական հայերէնի մէջ «գինի, ջուր...
 -բլի--նէ՛՛» բացատրութիւնը:

սեթաքոյիմն:

ՏԾ. Ի բաց արարէք զխոշ ի ճանապարհէ
 ժողովոցեան իմոյ. Ակիւղաս՝ գայթակղութիւն
 ասէ, Սիմաքոս՝ «էն-ի-սէ ասէ», Ոսկ. Ես. էջ 436:
 Ետարագիր անձանօթ բառիս նկատմամբ հրատա-
 բակիչը հետեւեալ ծանօթութիւնը կցած է,
 «Չկարացաք ստուգարանել զնշանակութիւն բա-
 ռիդ, ոչ գտանելով ի պատառիկս թարգմանու-
 թեան Սիմաքոսի՝ եւ զայս բնարան մարգարէու-
 թեան Եսայեայ,» նոյնը կը կրկնուի նաեւ մեկնու-
 թեանս լատին թարգմանութեան մէջ. Quid sibi
 velit hoc verbum (setacoim) ignoramus, cum
 inter Symmachi fragmenta, quae adhuc
 exstant, hunc Isaiiae locum non invenerimus
 p. 423): Սիմաքոսի թարգմանութեան գիմելու-
 շափ դժուարին շէր բառիս նշանակութեան ստու-
 գարանութիւնը. ինչպէս ծանօթ է Ոսկեբերան
 այս մեկնութեան մէջ սակայ համեմատութեան
 կ'առնու Ակիւղասայ, Սիմաքոսի եւ Թէոդորոսի
 ընթերցուածոց բառական տարբերութիւնները,

Հայ թարգմանիչը այս տարբերութիւններուն կը յատկացընէ Հայերէն նոյնիմաստ բառեր, այսպէս օրինակի համար, էջ 366. «Ես գքեզ այժմ հիշիւնք... Սիմաքոս ասէ «*†-†-†-†*», էջ 390, «*‡-‡-‡-‡*» բաղումք ի վերայ քո. Ակիւղաս *‡-‡-‡-‡* ասէ, Սիմաքոս «*†-†-†-†*», եւայլն: Այսպիսի է նաեւ «*†-†-†-†*» բառը. Եթանասնից թարգմանութիւնը կ'ըսէ ի-ւ. Ակիւղաս՝ «*†-†-†-†*», իսկ Սիմաքոս — Հոս ալ գնեւու է բառ մը, որ նոյնանիչ ըլլայ ի-ւ, «*†-†-†-†*» բառերու, եւ ստուգիւ սենինք նոյնպիսի բառ մը՝ «*†-†-†-†*», ապա սրբմն Սիմաքոս — «*†-†-†-†*» ասէ, որ աղաւաղած եղած է «*†-†-†-†*»:

սեր:

84. «Սորա են անցեալ «*†*», կուսանք անմիտք, դարապետք [տես թիւ 23] քնէածք», Ջգօն, էջ 371, նոտրատպուած բառին ուղղագրութիւնն ու տարբեր առումները քար գայթակղութեան եղած են թէ Antonelliի եւ թէ ՂԲի. առաջինը բառս թարգմանած է *hi sunt germani transactus* (p. 436), իսկ երկրորդը աւանդուն նշանակութիւն մը յատկացուցած է բառիս դրելով «Սեր, Պարարտութիւն կաթին. ուղ. եւս «*†*», «*†*», «*†*». թ. «*†*», «*†*» (Բ, էջ 708). ասոնց հանդէպ ասորի բնագիրն ունի «*†*» («*†*») արմատը, *hi sunt amor immutatus, virgines fatuae...*, Graffin, Pat. syr. I, էջ 675:

[utq]:

85. Իր են է ս ս ի թարգմանչին գործածած այս գեղեցիկ բառն անոր համար նկատի կ'առնունք հոս, որովհետեւ նոյնին մէկ ածանցը գործածուած կը գտնենք դասական մասենագրութեան մէջ: "Մի մորրիք ... ոչ շուէք եւ ոչ -էէ+ եւ ոչ արուադէտք ... դարբայութիւնն Աստուծոյ ոչ ժառանգեն", Ընդ. Հերձ. էջ 94 եւ դարձեալ "Մի մորրիք, ասէ, ոչ շուէք, ոչ -էէ+ ... դարբայութիւնն Աստուծոյ ժառանգեսցեն", -էէ, էջ 176: Բառիս դէմ Ա. Աորն. թուղթը (Ձ. 10) — որմէ վկայութիւն բերուած է հասուածս — ունի էէ-ցէ-լ (= μαλαχοί). -էէ ուրեմն "իդացեալ, կնաս" պիտի նշանակէ, որուն բարձր հնութեան վկայ հաւատարիմ կանգնած է Ոսկեբերանի Մասութի մեկնութեան դասական թարգմանութիւնը դրելով՝ "Եւ զկաշկակարացն՝ եթէ զսկ աւգսն" ք գործիցէ, չգրկեմ՝ յարուեստի անուանէ, ապա եթէ զարս ի կանանց կերպարանս փոխիցէ եւ -է-ցէ-լ եւ սամսարել աւգով ստիցն առնիցէ, ընդ աւելորդսն ... կարգեսցուք զնս." Ա. էջ 706. -էէ-լ հազուադիւս բառին զիմաց յոյնն ունի μαλαχίζομαι բայը, որ է "իդանալ, կնասիլ", համեմէ քիչ մը վար. "Քանզի անմտաց եւ էէ-ցէ-լ (μαλαχώδοις) ոգւոց են իբրն" էջ 708. բայիս արմատն դժբախտարար հետ-ուկեգարեան մասենագրութիւնն է որ պահած է մեզի Փիլսն ունի բաց աստի -էէ--էէ-ն վերացականը. "Անարութեան եւ -էէ--էէ-ն (= καί μαλαχίας) առաջնորդ եւ վարդապետ արժանի առնէ լինել", Ճառք, էջ 277,

“Անարգել խառնակութեան եւ -ի՛ք--նէ--ն (տպ. եւս իգութեան) մրցանակս կայ”, -նք, էջ 278 (տես նաեւ ՀԲ, էջ 713): Սէ՛քի՛ այս տարօրէն կիրառութիւնը պատճառով միտքս կը բերէ Ազատանդեղեակայ “Իբրեւ շէ՛քի՛ Տրդատ որ -ի՛ք--նէ...” առակին նկատմամբ Ալիշանի մէկ կարծիքն, որով քննութեան կարօտ կը համարի -ի՛ք, -ի՛ք-մ բառերու իմաստը (Հայագատում՝ Ա, էջ 46). Ալիշան այս կարծիքն յայանելու գրողուած է անշուշտ Ռոջբայէն, որ իւր Բառագրքին մէջ ազատանդեղեան առակը կը կարգայ. “Իբրեւ շէ՛քի՛ Տրդատ, որ քի՛ք--նէ աւերեաց զթումս գետոց, -ի՛ք-մ բային տակ. Մեր Թիւ 22՝ 2 եռագիրն ալ ունի լուսանցքի վրայ “տիգամ. Ագ. 76”, Ազատանդեղեակայ նոր տպագրութիւնը սակայն այսպիսի տարբերութիւն չի ճանչնար:

ստորէ:

86. “Տէր Աստուած հարցն մերոց, դու այն ես, որ յերկինս եւ ի վերայ երկրի -որէ՛, եւ իշխես դու ի վերայ ամենայն թագաւորութեանց հեթանոսաց, այսպէս կ’ընթեանում Խալաթեանցի հրատարակած Մնացորդաց Կրոց մէջ (Բ. Ի. 6): “Եւ ի վերայ երկրի -որէ՛, հասուածը, ինչպէս մասնանիշ կ’ընէ Աճառեան, կը պակսի թէ երբոյսական եւ թէ եօթանասնից բնագրին մէջ. “Տէր Աստուած հարցն մերոց, ոչ ապաքէն դու ես Աստուած յերկինս եւ դու տիրես ամենայն թագաւորութեանց”: Ս-որէ՛ ձեւին դէմ երկրորդ օրինակն ունի ի -որ-որէ՛, բայց ոչ մին եւ ոչ միւսը կը

յարմարի այստեղ. ուստի կը թուի թէ խանգարեալ բառ մըն է եւ թերեւս հարկ է ուղղել այսպէս. «գու այն են... որ ի վերայ երկրի ուրէն» (Աճառեան, Հայերէն նոր բառեր նորագիւտ Մնացորդաց Գրոց մէջ, էջ 23—30): Գոնէ ինծի համար գոհացուցիչ չէ այս ընթերցուածը, ես կը փափաքեի այսպէս ընթեռնուի. «գու այն ես որ յերկինս եւ ի վերայ երկրի է- ի -որէն, որ է ըսել «յերկինս, յերկրի եւ ի սանդարամետս» (= ի ներքին երկրի): Այսպէս կարգալու կը միտիմ Բ. Թագաւորութեանց «Ընդարձակութիւն ի ներքին գնացից իմոց, եւ ոչ սասանեցան բարձր իմ» (ԻԲ. 37) հատուածէն, որ Սաղմոսի մէջ թարգմանուած է «Ընդարձակեցեր զգնացս իմ ի -որէն- իմ» (ԺԳ. 37), զոր «ամանք» ի -որէն իմէ եւ «օրինակ մի» ի -որէն- կ'ընթեռնուին (Ձօհրապ.). հմտեղ գարձեալ Եփրեմի Թագաւորութեանց մեկնութիւնը. «Ընդարձակեցեր զգնացս իմ ի -որէն- իմ, զի մի գայթակղիցին պճղունք իմ», Ա. հար. էջ 408, զոր մեր Թիւ 229 Ձեռագիրը կ'ընթեռնու «ի -որէն իմէ», Մեր այս ենթագրութիւնը հաստատել կը թուի նաեւ երկրորդ օրինակին ի -որէն- իմ ընթերցուածը:

ստուգազործ:

87. «Երանի է յայնժամ յորժամ ի լսողաց յականջս խաւսիցիմ, զի -որ- ի -որէն է», Ասկերեբանի «ի Ս. Խաջն Քրիստոսի» գասական ճառը (էջ 762—769) կ'ընծայէ այս ընթերցուածը, զոր կարելի է գտնել նաեւ ՀԲԻ մէջ (Բ, էջ 753):

Յոյն բնագրի մէջ սակայն նման բացատրութիւն մը գոյութիւն չունի, այլ παραχοή θάνατον χαι-
 τεργάζεσται, ճիշդ այս խօսքերն են որ պահուած են
 Մատենադարանիս թիւ 7 Ձեռագրին մէջ «Ձի
 - - - - - քննելն շահն քորձէ,» անհարազատ է ըստ այսմ
 - - - - - քորձէ բառը որ պարզապէս սղում մըն է
 «ստունգանեւ» եւ «գործեւ» բայերու:

Վայրայամբայր:

88. «Ձի իմասցիս թէ ոչ ընդ ինչոյ- - - - - յը
 ինչ ասեմ, այլ այնպէս որպէս եւ էն իսկ», Ոսկ.
 ճառ ի Ղազ. Զ., էջ 555: Ար ծանօթագրէ ստորեւ
 հրատարակիչը. «այդպէս յօրինակին. յայլսն պա-
 կասի, յոյնն ինչոյ- - - - - յը:» Մեր կարծեօք խնդրական
 ինչոյ- - - - - յը բառը արդիւնք է երկու կից բառերու
 իրարու հետ շփոթման, բառերն իրարմէ անջատե-
 լով եւ փոքրիկ սրբագրութեամբ կ'ընթեանում
 այսպէս. «Ձի իմասցիս թէ ոչ ընչ ինչոյ- - - - - յը-
 յը ինչ ասեմ, այլ այնպէս որպէս եւ էն իսկ». այս
 սրբագրութեամբ յը- - - - - յը դասական ու ընտիր
 բառը կ'ունենայ նոր վկայութիւն մըն ալ, հմմտէ
 Ոսկ. Մեկն. Մատթ. «Մի անյոյս լինիցիս, քանզի
 գոյ յոյս դառնալոյ, զի ոչ յը- - - - - յը կոտորէ պա-
 տուհասն», Ա, էջ 159, «Մի ոք իւրովի յը- - - - - յը
 զիմիցէ երթալ ի փորձութիւնս», - - - - - , էջ 183,
 քիչ մը վեր կը գործածուի «Ոչ իւրովի ինչոյ- - - - - յը»,
 Այսպէս ուղղելի է Փիլոսոփի «յը- - - - - յը» ընթեր-
 ցուածը. «Վասն որոյ եւ Հերակղիտոս ոչ վայրայար
 եւ յը- - - - - յը ասէ, այս ցամաք հոգիս իմաստուն եւ
 առարինի է», ճառք, էջ 117, այսպէս նաեւ «Սարկ,

Հանգ. (ՀԲ) «Ապա թէ ոչ յ-ճ-ոյ՛ր եւ յախուան արդեւ, զաւանդութիւնս այսպիսի բնկալաւ եկեղեցի» ՀԲ յ-ճ-ոյ՛ր եւ յ-ճ-ոյ՛ր բառերուն տարբեր նշանակութիւններ յատկացընելով աւելորդ տեղ իրարմէ կ'անջատէ:

վոնդեմ':

89. «2 համարի շար ինչ գործեալ, որ այնպիսի ժանտ ախտիք ինչպէ՛ս իցէ, որ քան զամենայն ախտ սաստիկ իցէ», Ոսկ. Մեկն. Մատթ. Ա. էջ 598. զԺուարաւ տպագրութեան սխալ կարելի է անուանել այս ձեւը, որովհետեւ ուղղելեաց կարգին մէջ մտած չէ, իսկ ՀԲի «ինչպէ՛ս» բնութեցուածը (Բ. 782) ձեռագրէն առնուած է թէ հրատարակիչները այսպէս ուղղագրած են, կարելի չէ որոշել. ինչ եւ իցէ, այսչափն յայտնի է որ ուղիղ ձեւն է «ինչպէ՛ս», որ գրուած է յունարէն *κατέχω* բային փոխարէն *τῶ πάντων μεταωτέρω κατεχόμενος* *πάθει*, ճշակ սոկեղէն գպրութեան Հանդիսին «ինչպէ՛ս» բնութեցուածը բնգունելի չէ բնաւ (1886, էջ 156), իսկ «ինչպէ՛ս» պատկառելի հնութիւնը կը հաստատէ Իրենեայ թարգմանիչը — որ սրչափ յունարան այնչափ ալ հայերէնագէտ է — երբ յոյն բնագրին *ἕχων* (Harvey II, 356) կը թարգմանէ «ինչպէ՛ս» բայով. «Մի ինչ մասն զմարմնոյն երկոքումբ ձեռաւք բուռն հարեալ ի ձեռն այնր, որոյ ունինն, զարկանին եւ անկեալք կարծեն յաղթել, վասն հեռսիրարար հակառակութեան բուռն հարկանելոյն եւ ինչպէ՛ս» (տպ. վանդեւոյն) զնմանէ... ի

(Հիւրշման, Arm. Gramm. p. 244), այն ատեն Ջգօնի մէջ ի-ր-դ-նի նշանակութիւնը կ'ըլլայ «վահան» բարոյական իմաստով: Թ. Արծրունի ըով գիտէ արդէն բառիս ուղղագրութիւնը. «Յետուս կողմանէ ածապարեալ քսերքսէս բունն հարեալ զգիական պղնձակուս ի-ր-դ-նի՛ն Աշղակահայ», էջ 37:

վարիմ:

91. «Յ» տառին յաճախագոյն անկումն ու մուծումը բաւականաչափ խանգարիչ է հայերէն մատենագրութեան մէջ. այսու ստեպ շփոթուած են «ի-յ:ի՛» եւ «ի-ր:ի՛» բայերն ալ դասական հայերէնի մէջ. հմմտէ «ի-ր:ի՛ մոխիրն» որ ի վերայ նորայն էր», Եփր. Ա. էջ 427, որ պիտի ընթերցուի (համաձայն Գ. Թագ. ԺԳ. 3, «էլէշէ պարարտութիւնդ որ ի վերայ գորայ») «ի-յ:ի՛ մոխիրն», ինչպէս ունի մեր օրինակը (տես Աւարդանեան, Գասական մանր բնագիրներ, էջ 56), եւ ի հակառակէն -նք, էջ 491 «Եւ ի-յ:րէ-ց զմոխիր նոցա ի վերայ գերեզմանաց» (= «Եւ ընկէց յանդիման շիրմացն», Բ. Մնաց, ԼԳ, 4) փոխուած է մեր օրինակին մէջ «ի-ւ-ւ-ց», այսինքն «ի-րէ-ց» (հմմտէ Աւարդանեան, -նք, էջ 61), Ուրիշ օրինակ մըն ալ յառաջ կը բերեմ Ոսկերեքանի պաւլ. մեկնութենէն. «Ձոր ինչ եւ ասոցես բարի, եւ առանց սիրոյ (սույ. սորա) իցէ, ոչ ինչ է, ի-ր:ի՛ եւ մաշի», Ա. էջ 612, որուն դէմ մեր օրինակն ունի (Թիւ 42) «ի-յ:րէ՛ եւ մաշի», Թղ. 181ա, յոյնը ըսկ διαλύω, διαλύεται γὰρ πάντα ἐκεῖνα

եւայլն: Բառիս մասին համեմելու է բաց աստի
Նորայր, կորիւն վարդապետ, էջ 222—224:

վերածեմ:

92. Ոսկեբերանի «ի Սուրբ Խաչն Քրիստոսի» ճառին ազճատու մեբէն մին ալ է վերջնէ՛մ բայը սա նախադասութեան մէջ «Ձոր կամիմ վերջնէլ ի բանական անդնոց», Մեկն. Պաւլ. Բ. էջ 763. յետադարեան այս բային գիմաց մեր թիւ 7 Յայտմաւորքը կը ներկայացընէ դասական ընթերցուած մը. «Ձոր կամիմ ՚ վերջնէլ յիմաստնական խորհրդոց», Հայ դասական լեզուն չի ճանչնար նախադաս մասնիկներով բարդուած բայեր, —արկեւ, ներմուծեւ, արբերեւ եւ այլն, որոնք զուտ յունարանութեան ազդեցութիւն են. այս ազդեցութեամբ հինգերորդ դարու լեզուին մէջ մուտ գործած են բայեր, որոնք ջնջուելու են իսպառ: Հոս կ'ամփոփեմ քանի մը օրինակներ, որոնք ձեռագրական համեմատութեամբ կը դատաւարտուին իբրեւ ներմուծում. «—չնչնէ՛», կոչ. ընծ. էջ 411, մեր թիւ 1 Ձեռագիրը կ'ընթեանու «չնչ —նէ՛», ՀԲ «— ընչնչն» (Ա. Մակար. ԺԲ 43, Ղուկ. Բ, 28, կոչ. ընծ. էջ 183) զստ զատ գրուած ձեւը իրարու կից «—նչնչն» ընթեանով, «—նչնչնէ՛» խորթ բային տակ կը դնէ սխալմամբ, «Անչնչն վարդաբարտոյն», Ագաթ. էջ 8 (Նոր տպ.), լուսագոյն է օրինակներու «նչնչն» ընթերցուածը. «նչնչնէ՛», ի համար տեւ Նորայր, Բառաբանութիւն, էջ 46—47. «նչնչն—նչնէ՛», Ագաթ. (Վենետ. տպ.) էջ 139,

վսեստակ:

94. "Եւ ահաւասիկ գործաւորացդ, փայտահարիդ ծառայից քոց հրաման տուաք տալ ինքեանից ցորենոյ քոռս քսան հազար, եւ զար(ւ)ոյ քոռս քսան հազար, եւ ձիթոյ մարս եւ գին(ւ)ոյ մարս քսան հազար, Բ. Մնաց. Բ. 10 (հրարկ. Խ ա լ ա թ ե ա ն ց): Արովհետեւ եօթանասնից թարգմանութիւնը կ'ընթեանու "—Տ՛՛՛: ծառայից քոց", "նորագիւտ գեղեցիկ բառս ինքեանից կը նշանակէ ուրեմն առճիկ, թոշակ, բանւորներու տրուած վարձ պաշարեղէնով", (Ա ճ ա ո ե ա ն, Հայ. նոր բառեր նորագիւտ Մնացորդաց գրոց մէջ, էջ 32—33): Կարելի չէ արդեօք բառս թեթեւ սրբագրութեամբ մը ընթեանուլ ինքեանից (քսեստ + ա կ) յն. ξέστης = "չափ ծորելի եւ հաստատուն իրաց", բառս առանց —ի վերջաւորութեան գործածուած է արդէն Ս. Գրոց մէջ. "Եւ հրաման ձիթոյ ինքեանից մի իւզոյ, տասներորդ սափորոյն. զի տասն ինքեանից է սափոր մի . . . ինքեանից իւզոյ ըստ հացին . . . եւ երրորդ մասն ինքեանից իւզ խառնեալ ի նաշիհն" (Եզեկ. ԽԵ, 14 եւ ԽԶ, 5, 11, 14): Մեր կարծիքն հաստատեալ կը թուի Ա ճ ա ո ե ա ն ի թարգմանարար մէջ բերած երբայցի բնագիրը, ուր կը պակսի —Տ՛՛: բառը եւ որուն կատարելապէս կը մերձենայ մեր առաջարկը. "ծառայից քոց հրաման տուաք տալ ինքեանից" (= շափ) ցորենոյ քոռս քսան հազար եւ ինքեանից զարւոյ քոռս քսան հազար, եւայլն: Գ ու ը ե ա ն ա լ Մասիսի մէջ (1900, էջ 518) ինքեանից շափ նշանակութիւնը տուած է արդէն, թեւեւ տարակուսանօք:

-տրութիւն:

95. Գասական զպրօցի վարդապետութիւնն է թէ ընտիր չէ «-տրէւն», «-տր--նիւն» ձեւը (Հմմտէ Գ. աթրճեան, Ս. Պատարգամատոյցք Հայոց, էջ 335, Թ. ս. ո. ն. ե. ա. ն., Հատընտիր ընթերցուածք, Ա. հար. էջ 416). այս դրութեան համաձայն Մէնէվիշեան իրրեւ ոչ գասական մերժեց ոսկեդարեան մատենագրութեանց մէջ սակայ տեսնուած « $\frac{1}{2}$ ---տր--նիւն» բառը սրբագրելով « $\frac{1}{2}$ -----ր--նիւն» (Արդի լեզուագիտութիւն, էջ 125—126). ուղղագրական այս փորձը արդարացաւ արդէն Եզնկայ նորագիւտ Չեռագրին ընտիր ընթերցուածներովն (Հմմտէ Գ. Տէր-Մկրտչեան եւ Աճառեան, Քննութիւն եւ համեմատութիւն Եզնկայ նորագիւտ Չեռագրին, էջ 80): Ահա քանի մը ուրիշ վկայութիւններ, որոնցմով նոր ոյժ կ'առնու գասական զպրօցի վարդապետութիւնը. «Փ-----ր--նիւն» եւ «աւրհնութեամբ», Ա. գ. աթ. (Վենետ. տպ.) էջ 109, նոր հրատարակութեան add^h օրինակները կ'ընթեանուն «Փ-----ր--նիւն» եւ «աւրհնութեամբ», էջ 79. «Որ ընդ հաւր եւ ընդ որդւոյ $\frac{1}{2}$ ---տր--նիւն» պատուեալն, Կոչ. ընծ. էջ 338, զոր Մատենագարանիս թիւ 2 Չեռագիրը կը կարգայ « $\frac{1}{2}$ -----ր--նիւն» պատուեալն, Թ. Ղ. 129ա. «Բարձրագոյն բարբառով է $\frac{1}{2}$ ---տր--նիւն գառնայն, Կորիւն, էջ 11, որ միւս օրինակին մէջ ուղիղ կը գրուի « $\frac{1}{2}$ -----ր--նիւն». նոյնպէս Ոսկերբեբանի Մաթ. մեկնութեան «Սերովբէրն է $\frac{1}{2}$ -----ր--նիւն այսպէս սակին» հատուածը (Ա.

էջ 309) ի լուսանցս կը կարգացուի «*ի փոքրսն*»
 ինչպէս «*փոքրսն ասմ*» էն կազմուած է
 «*փոքրսն*» (*փոքրէ՛՛*), նոյն կերպով «*պս-
 տասխանի ասմ*» էն կերտուած է «*պստ-
 ստ-սն*» խորթ ձեւը, առ այժմ ձեռագրական
 համեմատութիւններով հետեւեալները միայն
 կ'ուղղագրուին. «*Գացեն պստսն*»,
 Իմաստ. Զ, 11, զոր «*ոմանք*» ուղղագրոյնս կ'ըն-
 թեանուն «*պստսն*» կամ «*պս-
 տսն*» (Զօհրայ, էջ 765). «*Վասն
 առաջին պստսն*» իւրոյն Յառաջա-
 բան Պաւղոսի Առաքելոյ (Զօհրայ. էջ 765),
 որ լուսագրոյն օրինակի մը մէջ կը գրուի «*պս-
 տսն*» (տես Թոսեան, Հատ. Ըն-
 թերց. Ա. հար. էջ 416): Վեցօրէի «*հր-
 սն*», էջ 156 եւ Եւագրի «*հրսն*»
 (էջ 76) եւ «*հրսն*» եղծ ձեւերուն տարբերու-
 թիւններ շունիւք տակաւին. քննելի է նոյնպէս
 Կիւրղի առ Նեստոր ուղղած «*հրսն*»
 թղթոյն (Գիրք Թղթոց, էջ 396—406) «*հր-
 սն*» զնա (sic!) ձեւը (էջ 401) ուրիշ ձե-
 ապիրներու մէջ. այս բնութեանները մենք
 այժմէն իսկ կը ցանկանք ուղղագրել «*հր-
 սն*», «*հրսն*», «*հրսն*»,
 «*հրսն*»:

Յատկի:

96. «*Վշխարհս ամենայն տիեզերք հանդերձ
 իբրեւ ցոտի մի է ի մէջ երկնից, եւ այդչափ
 բազմութիւնս ունի յանձին իւրում*», Կօչ. Ընծ.

էջ 325—326: Այս բառը չէ առնուած ՀԲԻ մէջ, հետեւաբար տարակուսական համարուած է անոր գոյութիւնն իրաւամբ, մենք կը բաղձայինք բնութեանու բառ «*ցո-տեղի*» եւ հատուածը թարգմանել այսպէս. «բոլոր աշխարհս տիեզերքի հետ ի միասին երկնից մէջ այնչափ է որչափ շէշ Կէլե-տէշ մը»: այս սրբազրութեամբ կ'ունենանք *ցո-տեղի* հոգուազիւտ բառ մը զասական հայերէնի մէջ: Չադր ճեան Նոր Բարբառարանի մէջ ունի «*ցցատեղի = ց-չէ ց-ց-ճ-ց եւր*». որ եթէ երբեք կը յարաբերէ Աջման բնծայութեան խնդրոյ նիւթ տեղը, այն ատեն իրեն կը պատշաճի սրբազրութեանս առաջնութիւնը:

ցիր:

97. «Արդ եթէ ցարդ եւս կայ նոցա փրկութիւն, աւրէն էր ասել Եսայեայ թէ յաւելցէ տէր զերբորդ եւ (տպ. զերկրորդ եւ) ձեռին իւրոյ, զէ ստասցէ զՄեացորդ ժողովրդեան իւրոյ, եւ ոչ է ջշէ- ասել զերկրորդելն», Չգօն, էջ 314: «Ի ջշէ-» ձեռին տակ, որ չկայ ասորի բնագրին մէջ, պահուած է բնաիր ու ցանցառ ձեւ մը՝ «*իշէ-*». զոր եթէ փոխանակենք է ջշէ- եղծ բնութեցուածին հետ, բնթացիկ ձեւ մը կ'առնու զգօնեան հատուածը: Բայիս այս կերպ զործածութեան համար տես հետեւեալ օրինակները. «Թէ ինքն յանձնէ իմաստութիւն ինչ այնպիսի ոչ ունէր, զէթ յարաբիշն նայեցեալ էշէ- ուսանել ի նմանէ», Եղնիկ, էջ 251, «Եթէ վասն ս. զորմութեան արար զոր արարն, պահեալ էշէ-

լիջիք փ-----րիչ։ Աստուածութեան, այսպէս
 միաբերան abcd² ԱԲ, միայն է է որ կ'ընթեանու
 փ-----րիչ. դարձեալ, -նք, "Գասուց փ-----ր-
 լնն՝ հաղորդեալքն է օրինակը միայն փ-----ր-
 լնն, իսկ միւսները փ-----րլնն. Սքանչելա-
 դործի "ի ծնունդն քրիստոսի, ճառին "փ-----
 ք-նիչն, ընթերցուածը ուղղագրած էի "փ-----
 րիչ" (Գասական մանր բնագիրներ, էջ 30), դեռ
 նոր առաքուած Չեռագիր մը (առ այժմ Թ. 958)
 սակայն կը կարգայ "-----րիչն. ջնջելու է նոյն-
 պէս Լաբուսի երուսաղէմեան տպագրու-
 թեան "փ-----րիչն, էջ 49, ուր Վենետիկի
 հրատարակութիւնը կ'ընթեանու գասական լեզուի
 պահանջած ձեւին համեմատ "փ-----րիչ Աս-
 տուածութեան", էջ 42: Ազատ. վենետիկեան
 տպագրութեան փ-----րիչն բառը (էջ 203)
 որ անմտագրութեամբ նոր տպագրութեան մարմնոյն
 մէջ մտած սպրդած է (էջ 139), bdd² կ'ընթեա-
 նուն փ-----րիչն, որ բնաիր ընթերցուածն է,
 հիմա է "Կան յանդադար փ-----րիչն", էջ
 145, abԲ միայն "փ-----րիչն. այսպէս ըն-
 թերցուած է նաեւ Ոսկ. Մեկն. Պաւլ. Ա. հար.
 էջ 741 "Ձի սա միայն գիտէ մշտնջենաւոր հաս-
 տատուն կալ է փ-----րիչն" խօսքը՝ Մատե-
 նագարանիս Թիւ 42 Չեռագրին մէջ. "հաստա-
 տուն կայ է փ-----րիչն", Թղ. 145բ: Սա-
 հակայ առ Պրոկղ գրած թղթին "Որպէս ի
 ձերու՛ միջի փ-----րիչն" բնաիր ձեւը (Գիրք
 Թղթոց, էջ 414) Սոփերքի մէջ կը ներկայանայ "փ-
 -----րիչն, ընթերցուածով, Ժ., էջ 148, նոյնպէս

Աքաշեղադոր զերբ յիշուած ճառին « Գրաստական մանր բնագիրներ, էջ 29), նոր ստացուած Չեռադրի մէջ եղած է « Գրաստական մանր բնագիրներ, էջ 29)»:

փոստիկայ:

100. Այս տակաւին շուտաբանուած բառին կը հանդիպինք դարձեալ Գորիայ եւ Շմնի վիսյաբանութեան մէջ. «Եւ հրամայեաց դատարնն էւետոս դահճապետի տանել զերկոսեան եւ արդելու ի բանդի, որ արդելեալ էին ընկերք ի բանդ ի Գորիայ միջ որ կոչի Բեթիկ» (Արարատ, 1896, էջ 387): Նորագիտ բառը պարզ փոխանութիւն է ասորերէն լալաթի, որ կը համապատասխանէ — ինչպէս վերք [Թիւ 55] յիշուած նամակին մէջ կը հաղորդէ ինծի աշնուօրէն Dr. Goussen — յն. πανδοχειονի (= պանդոպի): «Կայեւայ, մը ուրեմն որ հիներուն քով նաեւ արդի հանրասնեբը կը ներկայացընէին, es ist also eine „Kneipe“ gemeint, die in alten Zeiten auch die modernen Bordelle vertraten. Արդէն բնագրին մեր նորագրած «Բեթիկ» (= լալաթ) յորջորջումը մեկնութիւն մըն է Գորիայ, բառական «տուն բնդունելութեան», իսկ լալաթ կամ լալաթի. Թիլիպի (= theca) բառին փոխանութիւնն է: — Այս բառին հետ կապ ունի արդեօք «Փորթիկ Ա. Գեորգ» իրրեւ «Իջեվան, օթեվան». Խ. Լեւոնեանի եւ Ա. Չանոյեանի կարծիքները թէ պրտ. Գորի (կուսք) բառէն ծագած ըլլայ Գորի (Թիւ զանդիոն, 1903. Թիւ 2150 եւ 2156) շատ բանագրութիկ են իրենց պատճառաբանութեանց մէջ:

Բ Ա Ռ Ա Յ Ա Ն Կ

- Ահնհար 9.
 աղայկուել 29.
 աղէտ 87.
 ալտ 17.
 ամբեւտ 10.
 ամբոյտ 11.
 ամեն 11—14, 19.
 ամենա- 14—16.
 ամենաժուժկալ 14.
 ամենայնաւջաղիմութիւն 14
 ամենայն 12.
 ամենասուրբ 15—16.
 ամենեւիմ 13.
 ամպուտ 10.
 -ային 16.
 այլ 17.
 այլ (եւ այլն) 18—19.
 այնել 20.
 այսպիսահաս (?) 67.
 այց 20.
 այցեմ 20.
 անբոյտ 10.
 անխելթ 21.
 անխում 50, 51.
 անծին 72.
 անկատար 79.
 անհեղեղ 21.
 անմի 21—22.
 անմիտ 21.
 անուտու 22—23.
 անուանի 22.
 անսատատ 79.
 անստի 23.
 անստու 22—23.
 անտու 22—23.
 անոգի 23.
 անարահեղ 24—25.
 անպտակ 26.
 անսակնկար 9.
 անսաջագիտութիւն 14.
 անսարմութիւն 28.
 անգանցանեմ 105.
 անբնդունիմ 105.
 անլցեալ 105.
 անն 26—27.
 աննարար 28.
 աննապէտ 28.
 աննիղէր 46.
 աննութիւն 27—28.
 անոչոգի 23.
 անցէր 46.
 անտուածային 16, 17.
 անտուածեղէն 16, 17.
 Արամազդ 38—39.
 արդարանայցէին 46.
 արժանի 15.
 արծաթափոխատու 40.
 արկանեմ 96.
 արկարան 96.
 արդաւահանդէտ 40.
 արտասարալից 33, 34.
 աւարտ 26.
 աւարտեմ 26.
 աւելանդիր 40.
 աւելցեմ 29.
 աւերեմ 26.

Բազմախառն 72.
բազմախուռն 72.
բազմախաւս 72.
բեկաւ 81—82.
բեկեցաւ 81—82.
բնաւ 29—31, 48.
բոյժ 31.
բոյն 31.
բոյս 31, 75.
բոց 31.
բուխ 75.
բուղիս 76.
բուն 82.
բանութիւն 28.

Քեղապանծ 32, 33.
զեր 33, 34.
զերազանցեմ 105.
զերաբտաւար 34.
զերարտաւարայից 33—34.
զիշեր 16.
զիշերային 16, 88.
զիտայիցէին 46.
զրգիւ 39.

Պարանպետ 35.
դարպետ 35.
դարպետական 25.
դարգ 36—37.
դիցեր 47.
դնիցէին 46.

Էզնոզ 37, 38.
եզնոզ - ոզան 37, 38.
ելանիցէին 46.
ելանիցեր 45.
երկինք 16.
երկնային 16.
եւ այլն տես այլ
եւս 38.

Ջանջ առնեմ 105.
Չեւս 39.

Շնդկու տակեմ 105.

Թագաւ որպրզգիւ 39—40.
Թլխատիցէին 46.

Ժամ 56.
ժամ 54.
ժամակ 41.
ժամանակ 40—42.
ժամանակեայ 42.
ժամանակեան 42.
ժամանակէ 42.
ժամուց 41.
ժանու 43.
ժանուար 43.
ժժան 56.
ժժմակ 41.

Իգացեալ 98.
-իմա 64.
իմաստական 43.
իմաստանական 43.
ինչք 83.
իշարեմ 51.
-իցեր 44—47.
իցեր 44, 45, 46.
իցիւ 110—111.

Լայիք 59.
լինիցէին 46.
լինիցեր 46.
լինիցիւք 46.
լկտիք 47—48.
լոզամ 71.

Սածեակ 49.
խածի 49.
խաղաղամբոս 40.
խամծիք 48—49.
խառնարան 95—96.
խառնեմ 95—96.
խառուիմ 50.
խարուիմ 49, 50.
խարուրիմ 49—50.
խաւարային 16, 17.
խաւարին 16, 17.
խիրաւ ի խիրաւ 53.

Խրտիխրտ 53.
 Խմբ 50, 51.
 Խմեալ 50—51.
 Խչարեմ 51—52.
 Խոխտիմ 52, 53.
 Խոխտիմ 53.
 Խոտիմ 52.
 Խորան ժամու 54.
 Խորշմերես 53.
 Խուղ 55.
 Խում 50, 51.
 Խուրուրիլ 48, 50.
 Խուց 55.
 Խուիւ 55—6.
 Խրատատու 79.
 Խրատուկ 79.
 Խրշմերես 53.
 Խրոխտիմ 53.
 Խրտիմ 53.
 Խրտիլտ 53.

Ցածկախոց 57.
 Ծածկախոց 57.
 Ծածկախոս 57.
 Ծանրայեզու 58.
 Ծանրաւայն 57—58.

Վագագարթոյց 40.
 Կայցեր 45.
 Կարայեւտ 35, 36.
 Կարդ 36, 37.
 Կենդանաւ որեմ 109.
 Կենդանաւորեմ 109.
 Կմախիք 58—59.
 Կմախք 60.
 Կսկորդ 60.
 Կշիցէին 46.
 Կտուած 61.
 Կցուած 61.

Ջածար 15.
 Համադամն 62.
 Համազդու մն 62.
 Համահամն 62.
 Համբարակ 62—63.

Համբարակալ 63—64.
 Համբարակեմ 63.
 Հանգստարար 64.
 Հանգստարարիմայ 64.
 Հանձար 15.
 Հաւատ 65—66.
 Հաւտ 65—66.
 Հաւփալ 48.
 Հետեւիմ 19.
 Հտպիտ 73—74.
 Հրամանատուութիւն 109.
 Հրամանատարութիւն 109.
 Հօրալ 48.

Ճապաղ 66—68.
 Ճիղմ 69.
 Ճղճատիրտ 68—69.
 Ճղճիմ 68.
 Ճղճատիրտ 69.
 Ճղճիմ 68.
 Ճղճատիրտ 69.
 Ճղմճմճիմ 68.

Մագլեմ 106.
 մագրաշա 71.
 մաղիմ 104.
 մաշիմ 104.
 մաշկ 69—70.
 մաշկապաճեան 69.
 մաշկապերճան 69.
 մաշկաւարդան 69.
 մաշկն 69—70.
 մանական 10, 44.
 մարդիկ 79.
 մարդկային 16.
 մարդկաւրէն 17.
 մարդկեղէն 16.
 մարմնական 10.
 մղրիւա 70.
 մղրիշա 71.
 միտխառն 72.
 միտխառն 72.
 միածին 73.
 միզաւատ 26.

միմք 73.

միւս 73.

Յամբայր 101.

յամբոյր 101—102.

յայտանաս 74.

յանդիմանամբոժ 40.

յապանաս 74.

յառաջաբերեմ 106.

յարդ 15.

յարիցէր 46.

յաւղապատ 67.

Յորդանան 15.

Նախ 75—76.

նախարուի 75.

նախալահմանեալք 76.

ներգործեմ 106.

նիզակատեղ 76—77.

նեղակատեղ 76—77.

նտիք 47—48.

նրբալեզու 57, 58.

նրբաւայն 58.

Շանդառանդն 77—78.

շանդիկ 78—79.

շանթեռանդն 78.

շանթիք 78.

շանի 79—80.

շիկերէ 27.

շնոի 80—81.

շոյամ 71.

շուն 81.

շարպաղանդք 71.

շարպաշանք 71.

Ողնրեկիմ 81—82.

ոչոգի 24.

որար 84—85.

որքան 82—83.

ուղեւերան 86.

ուհի 64.

ունչք 83—84.

ուչոգի 24.

ուսուցանիցէր 47.

ուտիցէր 46.

ուրար 84—85.

ուր թէ հերանն 85.

ովք 86—87.

Չարահաւ 67.

չարահաս 67.

չարատեսիլ 67.

Պակուցանեմ 88.

պահիցէին 46.

պազատ 87.

պաղեցուցանեմ 89.

պաղէա 87—88.

պաղու թիւն 88.

պատահումն 76.

պատասխանատու թիւն

109.

պատասխանատու թիւն

109.

պատար 89.

պատգահիկ 90.

պատգարակ 91.

պատգարհեմ 89—90.

պտեան 75.

պտեկան 91—92.

պտեկան 76.

պտեկանդարան 91—92.

պտեկանեմ 91.

պտեկանիմ 76.

պտեկինիմ 76.

պատուէր 89.

պարծոյիկ 92.

պարծուկ 92.

պարուկ 92.

պարտուկ 92.

պիտակ 93.

պիտամ 93.

պիտանք 93.

պտակ 26.

պտակառ. 40.

Սայթաքումն 57.

սառեալ 93—94.

սարարայն 94.

սարիք 79.
 սարկարան 25.
 սեթաքոյիմն 96—97.
 սեր 97.
 սէզ 98—99.
 սէր 97.
 սիգամ 98—99.
 սիգուեթիւն 98—99.
 սկսուած 61.
 սոսորդ 60.
 սորսոր 60.
 սորսորդ 60.
 սորսորիմ 60.
 սուրբ 15—16.
 ստամբոս 67.
 ստորեւ 100.
 ստորէ 99—100.
 ստորտակ 99—100.
 ստուգագործ 100—101.
 ստունգանեմ 101.
 սրբան 67.

Վախճանեալ 76.
 վազուի 88.
 վայրայամբայր 101.
 վայրիմ 104.
 վան 22.
 վանաուուեթիւն 109.
 վանաորեմ 109.
 վանաորուեթիւն 109.
 վանաւորեմ 109.
 վանգեմ 102—103.
 վանդեմ 102—103.
 վառ 103.
 վառապան 103, 111.
 վառիմ 94.
 վաստակիցեր 46.
 վարահիմ 102.
 վարապան 103—104, 111.
 վարապանակ 103.

վարիմ 104.
 վերածեմ 105.
 վերհամբարձահան 40.
 վերհասանեմ 105.
 վերմիք 105.
 վնդեմ 102.
 վսեստակ 107.
 վրան-ժամու 54.

Տայցեր 47.
 տայեր 46.
 տէզ 99.
 տիգամ 99.
 տրուեթիւն 108—109.

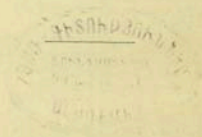
Ցատեղի 109—110.
 ջիւ 111.
 ջիր 110—111.
 ջիր 101.
 ջջատեղի 110.

Փառարանեմ 113—114.
 փառարանիչ 112—113.
 փառարանուեթիւն 113.
 փառաորեմ 109.
 փառատրուեթիւն 108—109.
 փառաւորեմ 113—114.
 փառաւորիչ 112—113.
 փառաւորուեթիւն 108.
 փիւզակէ 79.
 փիւզակ 79.
 փոր 49.
 փորձիցիւր 46.
 փուտկայ 114.
 փուտկի 114.
 փոքր 49.
 փրկիցեր 46.

Քսեսա 107.
 քսեստակ 107.

ԿԱՐԵԽՈՐ ՈՒՂՂԵԼԻՔ

	<i>սխալ</i>		<i>ուղիղ</i>	
Էջ 20	տող 24	թոյն	թղլ	
" 27	" 8	հրատարած	հրատարակած	
" 42	" 7	Չամբնեան	Չամբնեան	
" 59	" 24	Բերնչոայն	Բեռնչոայն	
" 63	" 25	ԹՅՆՆԴԴ	ԹՅՆՈՂԴ	
" 65	" 5—6	ազգա . . .	մազգա . . .	
" 65	" 18	տերապեւտ	թերապեւտ	

ԸՉԳՆՅՈՒՆ ՄԱՏՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ

- Ա. Գալեմբեյան զ. Գ. Վ., Ուսումնասիրութիւնք Լեհանայոց դատաստանագրոյն: 1. Պիշնֆ, Լեհանայոց հին իրաւունքք: 2. Գալեյ, իրաւունք շայոց: 1890: էջ 85+59: Ֆր. 1.25
- Բ. Մեքեմի զ. Գ., Ազգաբանութիւն արք. զարմին Տրիզանց: 1880: էջ 50: Ֆր. 1.—
- Գ. Տաշեան զ. Բ., Ազգաբանագիտութիւն արք. զարմին Տրիզանց: 1891: էջ ԺԱ+159: Ֆր. 1.25
- Դ. Տաշեան զ. Գ., Արեւելեան շայքի Պուրովինա: Թրգմ. զ. Գ. Վ. Գալեմբեյան: 1891: էջ 79: Ֆր. —.85.
- Ե. Տաշեան զ. Բ. Վ., Ուսումնասիրութիւնք Ստոյպուստինեայ Վարուց Աղեքսանդրի: 1892: էջ Դ+272: Ֆր. 3.—
- Զ. Տրիզե Ա. եւ Գ. Փիսոն, Ուղեւորութիւն ի Փոքր Ասիա: Թրգմ. զ. Բ. Վ. Տաշեան: 1892: էջ 82: Ֆր. 1.—
- Է. Մառն զ., Ամսոնային ուղեւորութիւնից դէպ ի շայք: Թրգմ. Ուսումնասիրութիւն: 1892: էջ 89: Ֆր. 1.25
- Ը. Կարաիսկի Ա., Նորագոյն արքեպ. Մովսիսի Խորենացոյ: շտ. Ա.: Թրգմ. զ. Բ. Վ. Տաշեան: 1893: էջ Ժ+51: Ֆր. 1.—
- Թ. Գալեմբեյան զ. Գ. Վ., Պատմութիւն Նայրազքութեան: շտ. Ա. 1794—1860: (1 լուսանկարով:) 1893: էջ 232: Ֆր. 2.50
- Ժ. Կոնիսկի զ. Կ., Աննութիւնք զարք. Գալեմբեյան: Թրգմ. եւ յաւ. զ. Բ. Վ. Տաշեան: 1893: էջ Է+92: Ֆր. 1.25

- ժԱ. Գովրիկեան Հ. Գ. Վ., Հայք յնդիսասթու-
պոլիս Դրամսիրումնիոյ 1680—1779: (1 զըն-
կատիւ.) 1893: էջ Ժ+533: Ֆր. 4.50
- ժԲ. Խաչաթեան Գր., Զննոր Գլակ, համեմատական
ուսումնասիրութիւն: 1893: էջ Զ+78: Ֆր. 1—
- ժԳ. Տէր-Մովսիսեան Փ., Հայ գիւղական տունը:
Թրգմ. Հ. Բ. Վ. Պիլէգիկճան: (6 տխուկ. 55
պտկ.): 1894: էջ Ը+103: Ֆր. 2—
- ժԴ. Կարսիէր Ա., Նորագոյն աղբերք Մովսիսի Խորե-
նացոյ. Հոր. Բ. կամ Յանչուած: Թրգմ. Հ. Բ.
Վ. Տաշեան: 1894: 8՝ էջ ԺԱ+43: Ֆր. 1—
- ժԾ. Տաշեան Հ. Բ. Վ., Ուսումնասիրութիւնը հայերէն
փոխանալ քառից: Ա.՝ Հ. Հիւլզման, Սեմական
փոխանալ քառեր ՚ին հայերէնի մէջ: Բ.՝ Փրոքէ-
ման Կ., Յունական փոխանալ քառեր հայերէնի
մէջ: Գ.՝ Հ. Հիւլզման, Հայկական Յատուկ անուանք:
1894: էջ Թ+145: Ֆր. 2—
- ժԶ. Տաշեան Հ. Բ. Վ., Մատնագրական Մանր
Ուսումնասիրութիւնը. Մասն Ա: Ա-Զ. Նեմեսիոս,
Պրոկղ Դիագոնիոս, Խոսրովիկ, Գիբը Հերճուածոց,
Պրոկղ եւ Սեկունդոս: 1895: էջ ԺԲ+296:
Ֆր. 3.60
- ժԸ. Տաշեան Հ. Բ. Վ., Հայկական աշխատսիրութիւնը
հայազէտ Պ. Փէթթէքի, ամփոփուած եւ թարգմ.
ծանօթութեամբ: 1895: էջ Թ+202: Ֆր. 2.50
- ժԸ. Տիւրեան Կ., Սեւ ծովու ոռոսական եզերքը:
1895: էջ 92: Ֆր. 2—
- ժԹ. Գովրիկեան Հ. Գ. Վ., Դրամսիրումնիոյ Հայոց
Մետրապոլիսը կամ Նկարագիր Կերչս հայաքա-
ղաքի ի գիր եւ ի պատկերս: 1896: էջ Թ+352:
Ֆր. 3.60
- Ի. Տաշեան Հ. Բ. Վ., «Վարդապետութիւն առա-
քելոց» անվանեցական կանոնաց մատեանը. Թուղթ
Յակոբայ առ Կողբատոս եւ Կանոնը Թաղղէի:
1896: էջ Թ+442: Ֆր. 6.—
- ԻԱ. Տրամազէկ Վ., Սասուն եւ Տիգրիսի աղբերաց
սահմանները: Պատմական եւ տեղագրական հե-

տազօտութիւն: Քրգմ. Հ. Բ. Պիլգրիմեան: 1896
Էջ Է+62: Ֆր. 1.—

ԻԲ. Կարաբիկ Ա., Արգարու գրոյցը Մովսէս Խորենացու Պատմութեան մէջ: Քրգմ. Հ. Գ. Վ. Մէնէվիչեան: 1897: Էջ ԺԵ+107: Ֆր. 1.50

ԻԳ. Յովնանեան Հ. Ղ. Վ., Հետազօտութիւնը նախնեաց սամկօրէնի վրայ: Ռուսմասսիոսութիւնը եւ քաղուածներ, Մասն Ա. Ռամկօրէն մասննագրութիւնը: Տետր Ա: 1897: Էջ Ը+272: Ֆր. 4.—

ԻԴ. Յովնանեան Հ. Ղ. Վ., Հետազօտութիւնը նախնեաց սամկօրէնի եւն: Տետր Բ: 1897: Էջ Ա—Ը: 273—522: Ֆր. 3.—

ԻԵ. Գեղցեք Հ., Համառօտ պատմութիւն Հայոց: Քրգմ. Հ. Գր. Վ. Գալէմբեարեան: Յաւելուածք 1. Յանկ Հայոց կոտորածներու առթիւ լոյս տեսած գրքերու: 2. Գաւազանագիրք Պատմութեան վրայ եւ Պատրիարքաց Հայոց: 1897: Էջ Ը+130: Ֆր. 1.50

ԻԶ. Մեմեկիչեան Հ. Գ. Վ., Գիրք (կամ յօդուած) գրելու արուեստը: Յաւելուած Գիրք կարգաւու արուեստը: 1898: Էջ Է+118: Ֆր. 1.25

ԻԷ. Խաչաթեան Գր., Մ. Խորենացու նորագոյն աղբիւրների մասին քննադատական ուսումնասիրութիւնը: 1898: Էջ Է+53: Ֆր. 1.—

ԻԸ. Տաշեան Հ. Յ. Վ., Ամսարկ մը հայ նագրութեան վրայ: Ռուսմասսիոսութիւն Հայոց գրչութեան արուեստին: (10 զնկատիւ պատկերով:) 1898: Էջ ԺԸ+202: Ֆր. 2.50

ԻԹ. Գաղաթեան Յ., Փ. Բիզանդացի եւ իւր պատմութեան իւրաքանչեւը: Քննութիւն Մ. Խորենացու աղբիւրների մասին: 1898: Էջ Թ+175: Ֆր. 2.50

Լ. Մանրեան Լ., Հայերէն քարտապիտութիւն. Քրգմ. Ի ուսերէնէ Հ. Գ. Վ. Մէնէվիչեան: 1899: Էջ Է+26: Ֆր. —.50

ԼԱ. Ըօնեան Հ. Յ. Վ., Հայք Ի Չմիւնիա եւ Ի շրջակայս: Հատոր Ա. Չմիւնիա եւ Հայք. (պատկերագրագր:) 1899: Էջ ԺԲ+369: Ֆր. 5.—

- 1Բ. Բօսնեան Հ. Յ. Վ., Հայքի Զմիւնիս եւ ի շրջակայս: Հատոր Բ. Զմիւնիոյ վիճակին գլխաւոր քաղաքներն եւ Հայք. (պատկերագարդ:) 1899: Էջ Ժ+161: Ֆր. 2.50
- 1Գ. Գոսվրիկեան Հ. Գ. Վ., Հայք յնդիսարեթուպոլիս Դրանսիլումնիոյ. Բ. Հոր. 1780—1825: 1899: Էջ Է+554: Ֆր. 5.—
- 1Դ. Գագուսեան Ե., Եղոկիոյ Հայոց գաւառաբարբառը: 1899: Էջ Է+120: Ֆր. 1.—
- 1Ե. Կարաիկեր Ա., Հեթանոս Հայաստանի ութ մեհեաններն Ազաթանգեղոսի եւ Մ. Խորենացւոյ համեմատ: Թրգմ. Հ. Յ. Վ. Տաշեան (1 քարտէզով): 1899: Էջ 43: Ֆր. —.70
- 1Զ. Տաշեան Հ. Յ. Վ., Ժողովածոյք արական վարդանայ, ըստ Ն. Մառի, տեղեկատուութիւն եւ քաղուածքներ: 1900: Էջ ԺԷ+193: Ֆր. 2.50
- 1Ը. Տաշեան Հ. Յ. Վ., Մատենագրական Մանր Ուսումնասիրութիւնք. (տես ԺԶ:) Մասն Բ: Է—Ժ. Խիկար եւ իւր իմաստութիւնն, Ազապետոս եւ իւր Յորդորականք առ Յուստինիանոս, Թղթակցութիւն Արգարու եւ Բրիստոսի ըստ նորագիւտ արձանագրութեան Եփեսոսի, եւ Գէորգայ Պիսիղեայ Վեցօրեայք: 1901: Էջ ԺԲ+384: Ֆր. 4.50
- 1Ը. Տէր-Պօղոսեան Գր., Նկատողութիւններ Փաւստոսի Պատմութեան վերաբերեալ: 1901: Էջ Ը+110: Ֆր. 1.50
- 1Թ. Վէրեքի Ս., Արարառը Ս. Գրոց մէջ: Թրգմ. Հ. Բ. Պիլէգիկճեան: 1901: Էջ Ե+77: Ֆր. 1.—
- 1Թ. Սանտաչաեան Յովսէփ Վ., Ատրեստանեայ եւ Պարսիկ սեպագիր արձանագրութիւնք կամ որոնք Նաիրի-Ուրարտու աշխարհին պատմութեան կը վերաբերին: 1901: Էջ 262: Ֆր. 4.50
- 1ԹԱ. Խաչաթեանց Բագրատ, Հայ Ժողովրդական դիւցազնական վէպը: 1903: Էջ Ը+72 Ֆր. 1.—
- 1ԹԲ. Մեանկիշեան Հ. Գ. Վ., Արդի լեզուագիտութիւնը: Հոր Ա.: 1903: Էջ Ը+204: Ֆր. 3.—

- ԽԳ. Մարկոսյան Ե., Հայ Բղեաշխոյ: Թրգմ. Հ. Թ.
Կէտիկեան: 1903: էջ 39: Ֆր. --75
- ԽԴ. Գեղցեք Ն., Սկզբնատրութիւնք Բիւզանդեան քա-
նակաթեմերու դրութեան (1 քարտէզով): Թրգմ. Հ.
Գ. Գարանֆիլեան: 1903: էջ է+83: Ֆր. 2.—
- ԽԵ. Կիւլեւեքեան Բ. Վ., Ժովք, Ժովք-Տլուք եւ
Հոմ-Կլայ, պատմական եւ տեղագրական ուսում-
նասիրութիւն: 1904: էջ է+117: Ֆր. 1.50
- ԽԶ. Կիւլեւեքեան Բ. Վ., Կոլրոտ Յովհաննէս Պատ-
րիարք. պատմագրական եւ քանասիրական ուսում-
նասիրութիւն: 1904: էջ ԺԴ+227: Ֆր. 3.50
- ԽԷ. Պեղեքսեան Ն., Նպաստ մը հայ. լեզուի պատ-
մութեան: Թրգմ. Հ. Գ. Գարանֆիլեան: 1904:
էջ է+87: Ֆր. 1.25
- ԽԸ. Տեք-Մկրտչեան Գ. եւ Ամառեան Հ. Ե.
Տննութիւն եւ համեմատութիւն Եզնկայնորագիւտ
ձեռագրին: 1904: էջ է+105: Ֆր. 1.50
- ԽԹ. Գովրիկեան Հ. Գ. Վ., Հայք յեղիսաբեթուպոլիս:
Գ. Հոք. 1825-1904: էջ Ժ+658: Ֆր. 7.--
- Ժ. Ետեք Մ., Հայաստան, Էրզաստան եւ արեւ-
մտեան Պարսկաստան քարեշական-ասորեստանեայ
սեպագրերու համաձայն: Թրգմ. Հ. Բ. Պիլէզիկ-
ժեան: 1904: էջ է+222: Ֆր. 3.—
- ԺԱ. Խաչաթեան Գր., Հայ Արշակունիք ըստ
Մովս. Խորենացոյ, կամ Նոր ուսումնասիրու-
թիւններ Մովս. Խորենացոյ մասին: Թրգմ. Ար-
սէն, Ս. Սիմոնեանց: 1906: էջ է+124: Ֆր. 1.50
- ԺԲ. Պեղեքսեան Ն., Հայերէն եւ դրացի լեզուները:
Թրգմ. Հ. Թ. Կէտիկեան: 1907: էջ ԺԱ+257:
Ֆր. 5.—
- ԺԳ. Հիւրչման Հ., Հին Հայոց տեղոյ անունները:
Թրգմ. Հ. Բ. Պիլէզիկժեան: 1907: էջ ԺԶ+443:
Ֆր. 7.—
- ԺԴ. Պեղեքսեան Ն., Հին հայերէնի ցուցական դերանուն-
ները: Թրգմ. Հ. Ե. Տաշեան: 1907: էջ է+90:
Ֆր. 2.—

- ԺԵ. Գալեմքեարեան Հ. Գ. Վ., Կենսագրութիւն
 Սարգիս Արքեպիսկոպոսի Սարաֆեանն եւ ժամա-
 նակին հայ կթողիակեայր: 1908: էջ ԺԳ+433:
 Ֆր. 5.—
- ԺԶ. Ամսոնեան Հ., Հայերէն նոր քտոնք նորագիւտ
 Մշացորդաց գրոց մէջ: 1908: էջ 38: Ֆր. —60
- ԺԷ. Կիւլեւեքեան Բ. Ժ. Վ., Եղիշէ, քննական ու-
 տանասիրութիւն: 1909: էջ ԻԸ+458: Ֆր. 7.—
- ԺԸ¹. Ակիանեան Հ. Ն., Տիմոթէոս Կուզ հայ մա-
 տնասագրութեան մէջ: էջ 1—60:
- ԺԸ². Ամսոնեան Հ. Յ., Հայերէն նոր քտոնք Տիմոթէոս
 Կուզի Հակածատութեան մէջ: 1909: էջ 61—106:
 Ֆր. 1.50
- ԺԹ. Ակիանեան Հ. Ն., Զարարիս Եպ. Գնունեաց
 եւ իւր տաղերը: 1909: էջ ԺԲ+87: Ֆր. 1.—
- Կ. Ակիանեան Հ. Ն., Կիրիան Կաթողիկոս Վրաց:
 1910: էջ ԻԸ+315: Ֆր. 5.—
- ԿԱ. Մեանկիշեան Հ. Գ. Ժ. Վ., Հայերէն լիզուի
 ուղղագրութեան ինդիքը: 1910: էջ 73: Ֆր. 1.—
- ԿԲ. Գիւլեւեքեան Կ., Քիւզանդիոնն եւ Պարսկաստան
 եւ անոնց դիւանագիտական եւ ազգային-իրաւա-
 կան յարաբերութիւնները Յուսէֆիանու ժամա-
 նակ: Թրգմ. Հ. Հ. Համբարեան: 1911: էջ Ը+162:
 Ֆր. 2.50
- ԿԳ. Սամոսէլեան Խ., Միխիթար Գօշի Դատա-
 տանագիրքն ու ՚ին Հայոց քաղաքացիական իրա-
 տունքը: 1911: էջ ԺԲ+344: Ֆր. 5.—
- ԿԴ. Ընաքեչեան Հ., Պարսկաստանի Հայերը, նրանց
 անցեալը, ներկան եւ ապագան: Ա. 1911: էջ Ը+97:
 Ֆր. 1.50
- ԿԵ¹. Յովնանեան Հ. Ղ. Վ., Միջնադարեան ազ-
 գային տաղաշափութիւն ուսմկախան. էջ 1—48:
- ԿԵ². Ակիանեան Հ. Ն., Յովնաթան Նաղաշ եւ Նաղաշ
 Յովնաթանեանք եւ իրենց քանաստեղծական եւ
 նկարչական աշխատութիւնք: 1911. էջ 49—117:
 Ֆր. 1.50

42. Մեռելիք և մահ. Գ. Ժ. Վ., Գրիգոր Մազապրոսի «Գամագուականի» ամբողջական լուծույթ: 1912: էջ ԺԱ+162: Ֆր. 150
43. Գաբրիել և մահ Դկտ. Մ. Ս., Անույ Գաւառաբարբառը եւ Արդի Հայերէն լեզուն: 1912: էջ Է+416: Ֆր. 6.—
44. Մարկոնալու Պրոֆ. Դկտ. Յ., Պատմութիւն Հայերէն Նշանագրերու եւ վարուց Ս. Մաշթոցի: Թրգմ. Հ. Ա. Վարդանեան: 1913: էջ Է+59: Ֆր. 150
45. Ամսուհան Հ., Հայոց գրերը, ընդ մամլով:
- Հ. Մառիկ և մահ Հ. Ա., Ենանունը կամ Կնոճ-Սերէն, քննական ուսումնասիրութիւն: 1913: էջ Է+91: Ֆր. 150
- ՀԱ. Թորգոմեան Տ. Վ. Յ., Երեմիա 2էլէպիի Զէօմիւրճնան Ստամբուլի Պատմութիւն: 1913: էջ Է+412: Ֆր. 5.—
- ՀԲ Վարդանան Հ. Ա., Դասական մանր բնագիրներ եւ ձեռագրական համեմատութիւններ, Ա.: 1913: էջ Է+155: Ֆր. 1.75
- ՀԳ. Մարկոնալու Պրոֆ. Դկտ. Յ., Հայ Բագրատունեաց Տիւղագրութիւնը ճանօթութիւններով: Թրգմ. Հ. Մ. Հապոզեան: 1913: էջ Է+68:
- ՀԴ. Մարկոնալու Պրոֆ. Դկտ. Յ., Վրական Բագրատունեաց ծագումը: Թրգմ. Հ. Մ. Հապոզեան: 1913: (Ընդ մամլով):
- ՀԵ. Վարդանան Հ. Ա., Բառաքննական գիտողութիւններ: Ա. 1913: էջ 120: Ֆր. 2.—

